

JOHN BERGER

TALİHLİ BİR ADAM

BİR KÖY DOKTORUNUN HİKÂYESİ

Türkçesi: Osman Akınhay

JEAN MOHR

agorakitaplığı

214

JOHN BERGER

1926, Londra doğumlu. Dünyanın önde gelen sanat eleştirmenlerinden. Aynı zamanda birçok senaryo, roman ve belgesel kaleme almıştır. Pek çok eseri Türkçe'ye de çevrilen yazarın önemli eserleri şunlardır: *Anlatmanın Başka Bir Biçimi* (Agora Kitaplığı, 2007), *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı* (Metis, 1989), *Görme Biçimleri* (Metis, 1986), *Bir Zamanlar Avrupa'da* (İletişim, 1990), *Domuz Toprak* (İletişim, 1998), *Leylak ve Bayrak* (İletişim, 1996), *"G"* (İletişim 1996, Booker Ödülü), *Düğüne* (Metis, 1996), *Ve Yüzlerimiz Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü* (Adam, 1987), *2000 Yılında 25 Yaşına Basacak Olan Yunus* (Metis, 1997), *O Ana Adanmış* (Metis, 1988), *Fotokopiler* (Metis, 1997), *Kral* (Metis, 2001), *Görünüre Dair Küçük Bir Teoriye Doğru Adımlar* (Metis, 1999), *Zamanımızın Bir Ressamı* (Adam, 2000), *Şiirin Saati* (Adam, 1988), *Buluştuğumuz Yer Burası* (Metis, 2006) ve *Sanat ve Devrim* (Agora Kitaplığı, 2007). John Berger halen Fransa'da küçük bir köyde yaşamaktadır.

JEAN MOHR

Uzun yıllar uluslararası kurum ve dergiler adına fotoğrafçılık yapmıştır. Hayatını İsviçre, Cenevre'de sürdürmektedir. John Berger'la birlikte hazırladıkları diğer kitapların adları *Anlatmanın Başka Bir Biçimi* (Agora Kitaplığı, 2007) ile *Yedinci Adam*'dır.

OSMAN AKINHAY

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980'de hapse girdi. İçeride çevirmenliğe başladı, 90'ı aşkın kitap çevirdi. *Gün Ağarmasa* (2002) ve *Ölüme Bakmak* (2005) adlı iki romanı; *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1991) ve Özcan Özen'le birlikte hazırladığı *Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke* (2002) ve *Dünyanın Bütün Sokakları İsyanda* (2003) başlıklı üç derlemesi, Mehmet Uğur'la yaptığı *Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar* (2005) adlı bir söyleşi kitabı var.

John Berger - Jean Mohr

TALİHLİ BİR ADAM

BİR KÖY DOKTORUNUN HİKÂYESİ

Türkçesi: Osman Akınhay

a

agorakitaplığı

Fotoğraf-Deneme 3

Talihli Bir Adam
Bir Köy Doktorunun Hikâyesi
John Berger - Jean Mohr

Kitabın özgün adı:
A Fortunate Man
Story of a Country Doctor
Vintage, 1977, New York

İngilizce'den çeviren: Osman Akınhay
Yayına hazırlayan: Murat Uyurkulak
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 1967, 1995, John Berger - Jean Mohr
© 2008; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Ağustos 2008

ISBN: 978-605-103-011-1

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 674 66 78

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.**agorakitapligi**.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

Bu kitap, bizzat onlarla ilgili olan John ve Betty ile, kitabı yazdığım sırada bana gönderdiği mektuplar için Philip O'Connor'a ithaf edilmiştir...

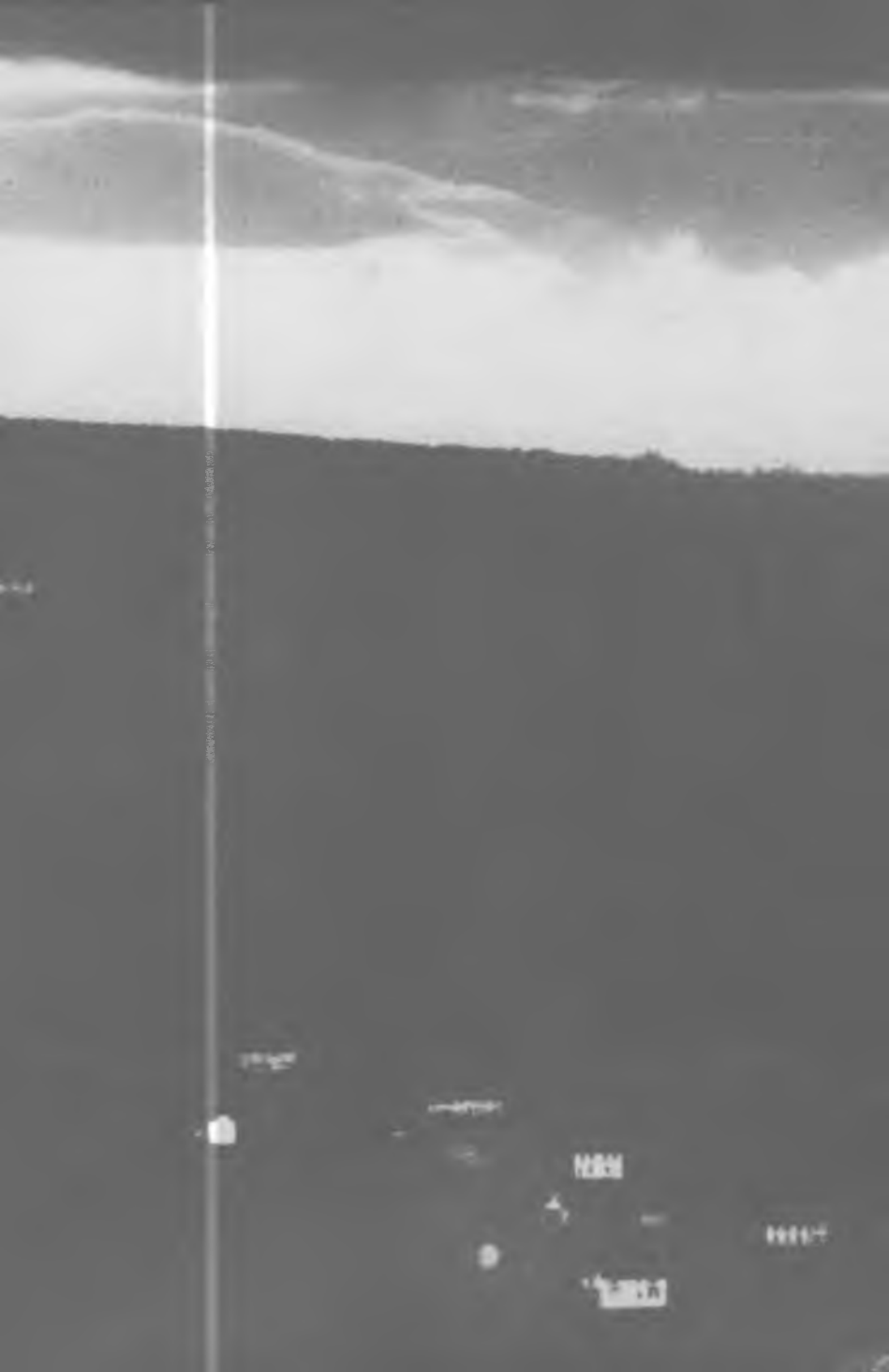

TALİHLİ BİR ADAM

BİR KÖY DOKTORUNUN HİKÂYESİ

O bölgenin sakinleriyle birlikte o perdenin arkasında duranların gözünde, sınır tabelaları artık sadece coğrafi işaretler değil, aynı zamanda biyografik ve şahsi işaretlerdir.

İçlerinden biri bağırarak uyardıysa da çok geç kalmıştı. Yapraklar nazikçe okşamak istermiş gibi yüzüne ve vücuduna sürtünerek onu altına aldı.

Küçük dalların arasında kafese tıkılmıştı. Sonra, ağacın ve bütün tepenin ağırlığının üstüne çökerek onu dümdüz ettiğini hissetti.

Bir adam nefes nefese gelip, bir oduncunun bir ağacın altında kaldığını söyledi. Doktor, ilaçları dağıtan yardımcısından, olayın tam olarak nerede gerçekleştiğini öğrenmesini istedi: Bir an sonraysa, ani bir karar vermiş gibi kendi telefonunu kaldırdı, yardımcısının sözünü yarıda kesti ve bizzat sordu. Olayın tam olarak nerede meydana geldiğini öğrenmeliydi. Olay mahalline en yakın tarlanın en yakın kapısı neredeydi? Orası kimin tarlasıydı? Bir sedyeye ihtiyacı vardı. Kendi kullandığı sedye, önceki gün gittiği hastanede kalmıştı. Yardımcısından, hemen hastaneye telefon ederek bir ambulans çağırmasını istedi ve ambulansın, yola en yakın yerdeki köprünün başında beklemesinin sağlanması talimatını verdi. Evin garaj bölümüne, menteşeleri oynayan eski bir kapıdan giriliyordu. Oradan yanına serum aletini aldı, garajın kapısını açıp çıktı. Arabasını daracık yollardan sürerken, hem gelip geçen arabaları uyarmak hem de ağacın altına sıkışmış oduncu bu sesleri duyup da doktorun yanına gelmekte olduğunu bilsin diye, başparmağını kornadan hiç çekmedi.

Doktor beş dakika içinde ana yoldan çıkıp, sislerin arasında tepeye uzanan patikaya girdi. Nehrin üzerinde genellikle görüldüğü gibi, apak bir sis bulutu uzanıyordu; hiçbir ağırlık ve katılık tanımaz izlenimi uyandıran bir buluttu bu. Giderken, tarlaları çeviren çitlerin kapılarının açılması için iki defa beklemek zorunda kaldı. Karşısına

çıkan üçüncü kapı hafif aralık olduğundan, hiç frene basmadan ona çarpıp yoluna devam etti. Fakat yaylanan kapı aynı hızla geri kapanınca Land Rover'ın arkasında belli belirsiz bir iz bıraktı. Şaşırmış haldeki birkaç koyun sislerin içinde bir an görünüp kayboluverdi. Bütün bu süre boyunca doktor, ezilen adamın geldiğini duyabilmesi için parmağını kornaya basılı tutmaya devam ediyordu. Bir tarlayı daha geride bıraktıktan sonra, sislerin arasından el sallayan bir siluet gördü –sanki buhar olmuş kocaman bir pencereyi silmeye çalışan birini andırıyordu siluet.

Doktor yanına gelince adam hızlı hızlı konuşmaya başladı: "O zamandan beri feryat edip duruyor. Korkunç acı çekiyor, doktor." Sonra da tekrar tekrar olayın nasıl olduğunu anlatmaya koyuldu. Köyde akşam bu kazadan başka bir konu konuşulmazdı artık, fakat daha tam bir hikâye de sayılmazdı. Doktorun gelişi sonucu yakınlaştırsa da kaza henüz atlatılmış değildi: Ağacı üstünden kaldırmaya hazırlanan iki adam uygun yerlere destek takozları çakmaya çalışırken, yaralı oduncu alttan bağırıp feryat etmeyi sürdürüyordu.

"Of, beni rahat bırakın." 'Rahat' diye bağırırken doktor yanında bitiverdi. Yaralı adam doktoru tanıdı, gözlerini onun üstüne sabitledi. Ona göre de kurtulmasına az kalmıştı ve bunu düşünerek cesaretini toplayıp, daha sakin olmayı başardı. Aniden her taraf sessizleşti. Adamlar takoz çakmayı kesmişlerdi, ama hâlâ diz çökmüş durumda bekliyorlar, o durumda doktora bakıyorlardı. Doktorun maharetli elleri, yaralının bedeninin üzerinde o kadar rahatça, sanki evinin avlusunda dolaşıyormuşçasına geziniyordu ki, sanki yirmi dakika önce hiç olmayan bu yaralar bile onun çoktandır bildiği bir şey gibi görün-

mekteydi. Yaralının yanına gelmesinin üstünden birkaç saniye geçmeden, ona bir morfin vurmuştu bile. Besbelli, doktorun gelişi üç adamı da rahatlatmıştı. Fakat onun kendinden emin hali, diğer adamlara doktorun da olayın bir parçası -neredeyse, suç ortağı- olduğunu düşündürten bir etki yapmıştı.

"Şansı varmış," dedi diz çöken adamlardan biri, "Harry onu bağırarak uyardı, ama o yanlış tarafa kaçtı."

Doktor, serumu adamın koluna taktı. Bu işi yaparken, diğerlerini yatıştırmak için ne yapmaya çalıştığını izah etmeye koyuldu.

"Ağaç üstüne devrilirken ona seslendim," dedi bu kez Harry, "daha dikkatli olsaydı sıyırabilirdi."

"Sıyırabilirdi," diye doğruladı onu üçüncü adam.

Morfin etkisini gösterirken, yaralı adamın yüzü gevşedi ve gözleri kapandı. O denli yoğun bir rahatlama hissetmişti ki, bu hali âdeta yanındaki adamlara da yansıdı.

"Sağ kaldığı için şanslı," dedi Harry.

"Sıyırabilirdi," dedi yine üçüncü.

Doktor onlara ağacı yerinden oynatıp oynatamayacaklarını sordu.

"Üçümüz birden tutarsak herhalde kaldırırız," dediler.

Artık hiçbiri diz çöker durumda değildi. Üç oduncu da, ağacı kaldırmak için sabırsızlanarak ayakta durmaktaydı. Bu arada sis koyulaşıyor, yarı dolu serum şişesinin üzeri buharla kaplanıyordu. Doktor onları uyararak, buharın serumun rengini kısmen değiştirdiğini ve olduğundan daha sarı gösterdiğini söyledi.

"Ben bacağın üzerine bir tahta koyarken sizin de ağacı kaldırmaya başlamanızı istiyorum."

Yaralı adam, arkadaşlarının ağacı kaldırmaya çalışırken konuştukları kulağına gelince, tekrar inlemeye başladı.

"Fakat yerinden çıkardığımızda ona şimdiki halinden daha çok zarar vermiş de olabiliriz," dedi Harry. Ağacın altındaki parçalanmış bacağın, arabaların ezip geçtiği bir köpek leşinden daha berbat halde olduğunu görebiliyordu.

"Sen sadece ağacı sağlam tutmaya bak," diye ona karşılık verdi doktor.

Hepsinin çok iyi tanıdığı doktor, hafifçe kaldırmayı başardıkları ağacın altındaki adamın bacağı üzerinde bir şeyler yaparken, yeniden felaketin suç ortağı gibi görünmeye başlamıştı.

"Bu kadar çabuk yetişeceğinizi hiç düşünmemiştik, doktor," dedi üçüncü oduncu.

"Uykulu Joe'yu tanır mısın?" diye sordu ona, doktor. "Birileri yardımına gelmeden önce on iki saat boyunca ağacın altında öylece pestil gibi beklemişti."

Aynı zamanda, yaralı adamı nasıl yerinden kaldırıp, Land Rover'ın arka koltuğuna taşıyacaklarına dair birtakım talimatlar vermekle meşguldü.

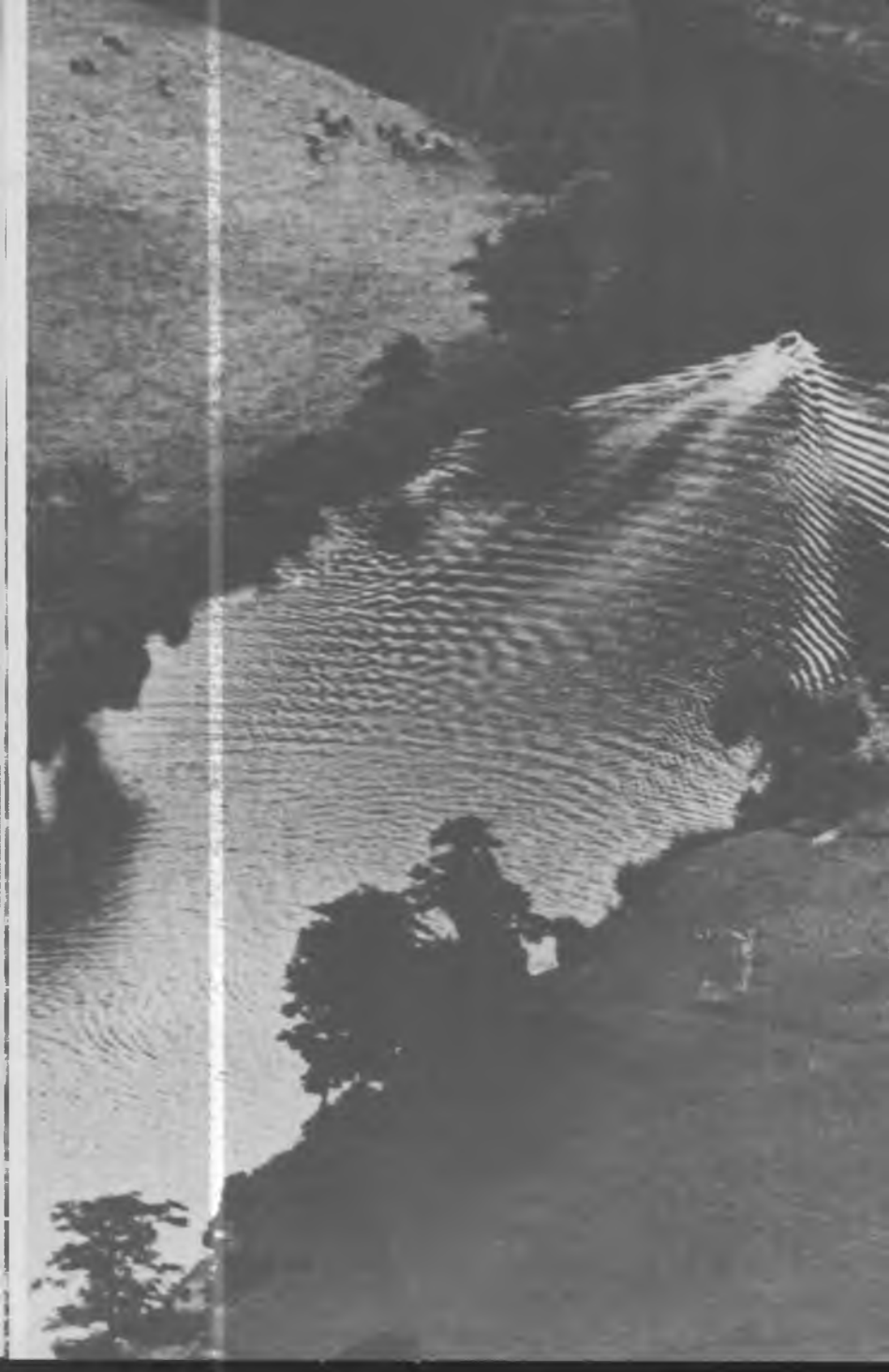
"Çok geçmeden iyileşeceksin, Jack," dedi içlerinden biri, yüzü sisin kendisi kadar kederli ve solgun bir hal almış olan yaralı oduncuya bakarak. Üçüncüsü onun omuzlarından sıkıca tutmuştu.

Ambulans köprüde bekliyordu. Araç hareket etmek üzereyken, Harry doktora fısıldayarak sordu:

"Bacağını kaybedecek, değil mi?"

"Hayır, kaybetmeyecek," diye cevap verdi doktor.

Ambulans gidince oduncu ağır adımlarla ormana doğru yürüdü. Tepeye tırmanırken elini sırayla kalçalarına

bastırıyordu. Doktorun kendisine söylediklerini diğer iki arkadaşına aktardı. Gün boyunca ağaçtan odun kesmeye devam ederlerken, gözleri hep, arkadaşlarının tuzağa düşmesine sebep olan yerdeki çukura kayıyordu. O tarafa dökülen yapraklar o denli koyu ve nemli bir hal almıştı ki, arkadaşlarının kanını fark etmemeleri imkânsızdı. Fakat her bakışlarında da, doktorun söylediklerinde haklı olup olamayacağını sorguluyorlardı.

Kadın otuz yedi yaşındadır. Ona baktığınızda, görünüşünde hâlâ okullu bir genç kız havası sezersiniz: Fiziksel olarak kendisini yaşıtlarından daha gelişkin gösteren, fakat aynı fiziksel olgunluğu yüzünden ona bakanda hoppa ve seksi olmaktan ziyade ağır ve anaç bir izlenim uyandıran, gözleri hafif parlayan biri gibi. Gelgelelim, iki yıl içinde bu havasından da eser kalmayacaktı. Annesine o bakıyordu ve kır evine genellikle kız için giden doktor, şimdi ilk kez anne için oradaydı.

Kızı ilk defa on yıl önce görmüştü. Fena üşütmüş olmalıydı ki durmadan öksürüyordu ve zayıflığından şikayet etmekteydi. Göğüs röntgeni normal çıkmıştı gerçi. Doktorun izlenimine göre, bir şeylerden konuşası vardı. Doktorun yüzüne hiç doğrudan bakmazken, sanki onu kendisine daha fazla yakınlaştırabilecekmiş gibi gözucuyla endişeli bakışlar fırlatmaktan da geri kalmıyordu. Doktor kıza birtakım sorular yöneltmiş, fakat belli ki güvenini kazanamamıştı.

Birkaç ay sonra kız, uykusuzluk şikayetiyle kapısını çaldı, daha sonra da astımı yüzünden. Yapılan bütün alerji testleri negatif sonuç veriyordu. Astımı iyice kötülemişti. Doktorun onu her görüşünde, kızın sanki ona

hastalığı vasıtasıyla gülümser gibi bir hali vardı. Gözleri tavşan gözleri gibi fıldır fıldır dönüyordu. Hastalığının kafesi dışına adım atma korkusuyla o kadar ürkekti ki. Herhangi biri yanma fazla yaklaşacak olursa, bir tavşanın burun derisi gibi kırpıştırıp duruyordu gözlerini. Gelgelelim, yüzü ifadesizdi; sanki tek bir çizgi yoktu suratında. Doktor, kızın aşırı duygusal stresin sonucu olarak bu hale geldiğinden emindi. Oysa kız da annesi de kendilerini kaygılandıran en ufak bir sebep olmadığı konusunda doktora sürekli teminat verip durmaktaydılar.

İki yıl sonra doktor, merak ettiği her şeyin sebebini tesadüfen keşfetti. Gecenin bir yarısı hamile bir kadına bakmak üzere dışarıya çıkmıştı. Hastaya üç kadın komşusu eşlik ediyordu. Vaktin geçmesini beklerken mutfakta onlarla birlikte kahve içti. Kadınlardan biri, en yakındaki demiryolu istasyonunun bulunduğu kasabada büyük bir mandırada çalışmaktaydı. Sohbet sırasında doktor, astımlı kızın da bir süre onunla aynı mandırada çalıştığını öğrendi. Sonradan ortaya çıktığı kadarıyla, o sırada Selamet Ordusu'nda görevli olan işletme müdürüyle kızın arasında bir şeyler geçmişti. Belli ki adam, ona evlenme vaadinde bulunmuştu. Bir süre geçtikten sonra da kızdan uzaklaşmış, araya dinsel bahaneler de sokarak onu terk etmişti. Buna bir ilişki denebilir miydi, yoksa adam tek bir defa, bir akşam, onu elinden tutup süthaneden çıkararak, deri koltuklu bürosuna mı götürmüştü?

Doktor kızın annesini bir kere daha sorguya çekti. O mandırada çalışırken kızı mutlu muydu? Evet, son derece mutluydu. Doktor bu defa bizzat kıza, mandırada çalıştığı sırada mutlu olup olmadığı sorusunu yöneltti. Kız, kafesi içinde gülümseyip, olumlu anlamda başını salladı.

Doktor bunun üzerine sözü hiç dolandırmadan, müdürün ona hiç kur yapıp yapmadığını sordu. Kız donakalmıştı –kapatıldığı kafesten kurtulmasının mümkün olmadığının farkına varan bir hayvana dönmüştü. Elleri hareketsiz, öylece duruyordu. Başı hâlâ uzağa çevriliydi. Sesli sesli soluk alıp verişi duyulabiliyordu. Fakat ağzını açıp doktora cevap vermedi.

Kızın astım nöbetleri devam etti ve bu, akciğerlerinde kalıcı bir hasara yol açtı. Şimdi steroid alarak hayatını sürdürebiliyor. Yüzü ise ay şeklini aldı. Kocaman gözleri o kadar durgun ki, hiçbir ifade okunmuyor. Fakat her hareketinde alnı öyle geriliyor, gözkapakları öyle kapanıyor, derisi kemiklerine öyle yapışıyor ki, sesi de beklenmedik bir felaket için sizi uyarıyormuş gibi çınlıyor. Annesine o bakıyor, ama çok ender olarak evinden dışarı çıkıyor. Doktoru görmeye geldiğinde, muhtemelen Selamet Ordusu'nun askerine gülümsediğini düşünerek ona candan gülücükler gönderiyor.

Önceleri su derindi. Sonra, Tanrı'nın seli ve insan geldi. Ondan sonra da sığlıklar oluştu; düz, ama sığlığı yüzünden, sanki bir alerjiye tutulmuş gibi hep huzursuz, mütemadiyen bozulup değişen yerler. Nehrin kıvrıldığı bir dönemeç, doktora genellikle başarısızlığını hatırlatıyor.

İngiltere'de güz sabahları, genellikle dünyanın başka yerlerindeki sabahlar gibidir.

Hava soğuktur.

Döşeme tahtaları soğuktur.

Fincandaki sıcak çayın kokusunu keskinleştiren de herhalde bu soğukluktur. Dışarıda, çakıllara bastığınızda çıkan sesler bir ay önceki çok hafif kırağılı zamanlara göre biraz daha çatırtılıdır. Burnunuza kızarmış ekmek kokuları gelir. Bıçağı tutan sabırsız ellerinizle tereyağını son lokmanın üstüne sürersiniz. Dışarıda, aynı anda hem yumuşak hem de gözünüzü alan bir gün ışığı vardır. Ortalık o kadar aydınlıktır ki, ağaçlardaki bütün yaprakları tek tek seçebilirsiniz.

Kadın, dört direkli bir karyolada yatıyordu: yüzü kül renginde, yanakları çöküktü. Gözleri acı içinde sımsıkı kapanmıştı. Nefes alıp verirken, özellikle de nefesini dışarı verirken hırıldıyordu.

Doktor ona bakarak yanında duruyordu; sonra bir bardak ılık su ve biraz pamuk istedi. Kolunun üst kısmından morfini vururken kadın biraz korktu. Oysa göğsündeki sancı o kadar ıstırap veriyor olmalıydı ki, iğnenin batmasından bu kadar korkması tuhaftı. Doktor sonra yine ılık su ve pamukla, kadının sanki bir yeri ovalama ya da yemek pişirme işine dönmüşçesine taş ya da ekmek rengini almış olan yıpranmış, kalın kolundan sızan küçük kan lekelerini temizledi.

Sonra, aleti kadının çok kullandığı aynı koluna takarak, tansiyonunu ölçtü. Tansiyonu çok düşük çıktı. Kadın, çok yumuşak ve keskin gelen ışığın aralarına girmesinden rahatsızmış gibi gözlerini kapalı tutuyordu. Hâlâ tek kelime etmemişti.

Doktor yeni bir iğne için bir şırınga daha hazırladı. Kadının elli yaşındaki kızı, ne yapılacağının kendisine söylenmesini bekler halde, yatağın ayakucunda duruyordu.

Doktor iğneyi bileğin yakınındaki bir damara soktu. Bu defa kadın korkmadı. Şırınganın yarısı boşalmışken doktor duraksadı; derinin tüylerinden biriymiş gibi, iğneyi derinin altında gevşekçe tutuyordu; aynı zamanda diğer elini, atardamarından nabzının kuvvetini ve boyun damarındaki kan toplanmasının derecesini ölçmek için boynuna bastırmıştı. Sonra, enjeksiyonu tamamladı.

Yaşlı kadın gözlerini açtı. Tane tane konuşarak ve neredeyse gevrek bir ses tonuyla, "Bu sizin hatanız değil," dedi.

Doktor kadının göğsünü dinledi. Aşırı çalışmaktan kopkoyu bir renk almış kolları, derin çizgiler içindeki yüzü, buruşuk ve gergin boynu, memelerinin yumuşak beyazlığıyla tam bir tezat içindeydi. Aşağıda avluda, ineklerin yanında duran gri saçlı oğlunun ve şiş ayak bileklerini açığa vuran terlikleriyle yatağın ayakucunda duran kızının bir zamanlar tırmanarak ulaştıkları ve sütünü içerek beslendikleri, ama hâlâ yumuşak kalmış olan memelerinin beyazlığı, bir genç kızın göğsünü andırmaktaydı. Kadın bu halini korumuştu.

Alt kata, oturma odasına indiklerinde doktor, bıraktığı ilaçlarla ilgili açıklamalar yaptı. Yaşlı kadının hırıltıları döşeme tahtaları arasından onlara ulaşıyordu. Halının üstünde yatan üç köpek vardı; ayaklarını iyice yaymışlar, gözleri faltaşı gibi açık, etrafa bakıyorlardı. İhtiyar adam içeri girdiği zaman bile pek kımıldamadılar.

Doktor, sersemlemiş ve uykulu görünen ihtiyara nasıl olduğunu sordu. "Çok kötü değil," diye cevap verdi adam, "çarpıntıları saymazsak".

Ne baba, ne kız, ne de dışarıda duran oğul, doktora yaşlı kadın hakkında herhangi bir şey sordular. Doktor o akşam bir kez daha uğrayacağını söyleyip evden ayrıldı.

Geri geldiğinde oturma odası karanlıktı. Bu durum onu bir parça rahatsız etti. Sesini duyurmak için biraz bağırarak geldiğini bildirdi, evin içinden hiç cevap alamayınca merdivenlerden çıkmaya başladı. Merdivenler onu doğruca ilk yatak odasına götürüyordu. Odanın önüne geldiğinde, ikinci odanın kapısının altından sızan ışığı görebildi.

Oda artık hastalık kokuyordu: Deri çerçeveler içinde bütün ailenin nikâh fotoğraflarının ve üzerinde Cock Robin'in Ölümü ve Gömülüşü yazılı, on dokuzuncu yüzyıldan kalma bir çocuk biblosunun durduğu tuvalet masasının altında, içinde idrar olan bir emaye çanak göze çarpmaktaydı ve sıvıya biraz kan karışmıştı. Kız, annesinin her öksürüşünde, elinde olmadan biraz çişini kaçırdığını söyledi. Yaşlı kadının rengi daha soluktu, alnının üstüne nemli bez konmuştu. Oda kadının etrafında âdeta fırın gibi yanıyor, kavrulup serinleyen, sonra yine kavrulan havasıyla rahat yüzü göstermiyordu.

Kocası yandaki odada, karanlıkta oturuyordu. Doktor, merdivenleri çıkarken ona fark ettirmeden odasının önünden yürüyüp geçmişti. Şimdi kız, iki erkeği de aşağı götürmüştü, ama hâlâ hiçbir ışık yakılmış değildi. Bir anlık, merdivenler ve oturma odası, hayvanların karanlık çökünce konduğu dışarıdaki ışıksız, sobasız binaların bir parçasıymış gibi geldi doktora. Ev de sanki, yukarıdaki ışıklı odada duran, göğüslerinin beyazlığı olduğu gibi duran yaşlı kadının ölmeye yattığı, dört direkli bir karyolaya indirgenmişti.

Kız aniden ışığın düğmesini çevirdiğinde, doktorla ihtiyar adam sersemlediler. İkisi de kendilerini, ışıkların birden yandığı bir sahnede buluvermiş gibiydiler. Bildikleri mobilyalar bir sahne düzeninin parçasıydı ve iki adam da, gerçek doğalarına tamamen ters ve tuhaf gelen rollerini

oynamak zorundaydılar. O anda ikisi de, normal hayata geri dönme ihtimalinin gerçek olduğunu kavramışlardı.

Yaşlı adam, paltosunu dizlerinin üstüne örterek oturdu. "Zatürree olmuş," dedi doktor. "Bu sabah verdiklerimin dışında başka ilaçlar da kullanması gerekiyor. Sizce bu hapları yutabilir mi? Oldukça büyük kapsüller çünkü. Yoksa ilaçları sıvı olarak almasını mı tercih ederdiniz? Gerçi sıvı olanları çocuklara göredir, ama uygun ölçüde dozu arttırabiliriz. Evet, sizce en iyisi hangisi olur?"

Boynunu eğmiş ve azıcık umudunu da ona bağlamış durumdaki kız, "Siz daha iyi bilirsiniz," dedi doktora.

"Hayır, olmaz," diye cevap verdi doktor. "Ben size soruyorum. Bu hapları yutabilir mi, yutamaz mı?"

"Herhalde sıvıyı daha kolay alır," dedi kız, o azıcık umudunu da kaybetmiş bir yüz ifadesiyle. Doktor ona bazı uyku hapları verdi –hem annesi hem de babası için. En azından bu gece rahat bir uyku çekebilirlerdi.

Doktor kıza ilaçlarla ilgili açıklamalarını sıralarken, yaşlı adam doktorun önünde, ona bakarak oturuyordu; elleri, dizlerini örten paltonun kalın kumaşını bir sıkmakta, bir gevşetmekteydi.

Doktor açıklamalarını bitirince ortaya bir sessizlik çöktü. Baba da kız da ayağa kalkıp doktora yol göstermeyi akıl etmezlerken, ona tekrar gelip gelmeyeceğini sormaya da kalkmadılar. Öylece duruyorlardı. Nihayet doktor sessizliği bozdu: "Acil tehlike geçti –bu sabah yarım saat geç kalsaydık hayatını kaybetmiş olabilirdi, fakat atlattığı krizin sıkıntısını da bir süre çekecek."

"Eğlenceli bir çift olmuşlar," dedi yaşlı adam, gözlerini kaldırmadan, "önce kalp krizi, sonra zatürree. Eğlenceli bir çift. Oysa dün zımba gibiydi." Sonra kadınların yaptığı gibi, usul usul ağlamaya başladı; yaşlar gözlerinden taşıyordu.

Çantalarından birini eline almış olan doktor, onu tekrar yere bıraktı ve sandalyeye oturup arkasına yaslandı. "Bize çay getirebilir misiniz?" diye sordu.

Kız çayı hazırlarken, iki adam arkadaki meyve bahçesinden ve bu yılın elmalarından konuştular. Kız geldiğinde, sohbetin konusu babanın romatizmasına dönmüştü. Çayları içtikten sonra doktor gitti.

Ertesi sabah yine bir öncekine benzeyen bir güz sabahıydı. Ağaçların yaprakları tek tek seçilebiliyordu. Meyve bahçesinde bir ağacın dalları arasından sızan günışığı, yaşlı kadının yatak odasının döşemesine vurmaktaydı. Kadın yataktan aşağı yuvarlandı ve bir kriz daha geçirdi. Doktor on beş dakika içinde yetişti. Kadının dudakları mosmordu, yüzü bu sefer kil rengini almıştı. Çok geçmeden son nefesini verdi, elleri hâlâ sıkılıydı.

Yaşlı adam oturma odasında ayakta sallanıyordu. Doktor ona elini uzatıp, destek olmaya bilerek kalkışmamıştı. Tersine, ayakta onunla karşı karşıya duruyordu. Adam doktordan yirmi santim kadar daha uzundu. Doktor, gözlüklerinin arkasından gözlerini alabildiğine açmış, sakince, "Yaşasaydı onun için daha ağır olurdu. Daha kötü olurdu," dedi.

Doktor orada öylece oturup, eşlerinin ölümlerinden sonra bir daha kendilerini hiç toplayamayan krallardan ve cumhurbaşkanlarından bahsedebilirdi. Ölümün, hayatın koşulu olduğunu söyleyebilirdi. İnsanın bölünmez bir varlığı olduğundan, kendi görüşünce, bunun üzerinde ölümün egemenlik kuramayacağı tek alan olduğundan dem vurabilirdi.

Fakat doktor o anda ne söylemiş olursa olsun, yaşlı adam ayakta sallanmaya devam edecekti, ta ki kızı gelip de onu, yanmayan şöminenin önündeki sandalyesine oturtana kadar.

Onu yalnızca ayakları ele veriyor. Yürüyüş tarzında bir şey var; hâlâ oldukça çocuksu duran ayaklarına karşı bir tür sorumsuzluk. Ölçüleri 90-60-90.

Muayehaneye girdiğinde ağlıyordu.

"Neyin var, Duckie?"

"Berbat bir haldeyim."

Hamile olduklarını düşündükleri için ağlayarak oturan diğer kızlar gibi oturmuştu. Doktor onun açısından durumu kolaylaştırmak için, esas soruyu araya sıkıştırmayı doğru buldu:

"Neren ağrıyor?"

Cevap yok.

"Boğazında bir ağrı ya da yanma var mı?"

"Şu anda yok."

"İdrarın normal mi?"

Kız olumlu anlamda başını salladı.

"Ateşin var mı?"

Kız bu sefer başını sağa sola salladı.

"Adetin düzenli mi?"

"Düzenli."

"En sonuncusu ne zamandı?"

"Geçen hafta."

Doktor sustu.

"Karnındaki o kırmızı lekeyi hatırlıyor musun? Tekrar çıktı mı?"

"Hayır."

Doktor sandalyesinde öne, kıza doğru eğildi.

"Ağlamak mı istiyorsun?"

Kız başını, teselli edici bir hava veren büyük göğüslerine doğru eğdi:

"Annenle baban mı bana gelmeni tavsiye ettiler?"

"Hayır, ben kendim geldim."

"Saçlarını boyayınca hiç kendini iyi hissettiğin olmadı mı?"

Doktorun bunu fark etmiş olmasına hafif bir gülümsemeyle karşılık verdi: "Bir süre işe yarıyor."

Doktor onun ateşini ölçtü, boğazını muayene etti ve ona iki gün yataktan çıkmamasını söyledi. Sonra yine konuşmaya başladı.

"O çamaşırhanede çalışmayı seviyor musun?"

"İş işte."

"Ya oradaki diğer kızlar?"

"Hiçbirini pek tanımam."

"İyi geçiniyor musunuz?"

"Ben konuşurken susuyorlar."

"Başka bir iş yapmayı düşündün mü hiç?"

"Hangi işe girebilirim ki?"

"Ne yapsan hoşuna giderdi mesela?"

"Sekreterlik olsa güzel olurdu."

"Kimin sekreteri olmak isterdin peki?"

Kız güldü ve başını iki tarafa salladı.

Ter tanecikleriyle kaplanmıştı yüzü. Ama gözlerinin etrafında ve yüzünün, rujlu dudaklarına kadar gelen ağız burun kısmında, göğüslerini ve kalçalarını diri gösteren aynı kuvvetten izler var gibiydi. Eğitimi ve talihsizliği dışında her yönüyle evliliğe hazır bir genç kızdı.

"Kendini biraz daha iyi hissettiğinde birkaç günlüğüne izin almanı ve işçi bulma kurumuna gidip, kendine uygun iş olup olmadığına bakmanı öneririm. Orada bir sürü eğitim programı da bulabilirsin."

Dalgın dalgın, "Var mı gerçekten?" dedi.

"Okulda nasıldın?"

"Pek iyi değildim."

"Geçer notların da mı yoktu?"

"Yoktu. Bıraktım zaten."

"Oysa o kadar aptal biri değilsin sen, öyle değil mi?" Bunu sanki, kız aptal olduğunu kabulleniyormuş gibi bir edayla sormuştu.

"Tabii ki aptal değilim."

"Pekâlâ."

"Bu çamaşırhane korkunç bir yer. Oradan nefret ediyorum."

"Kendi kendine dertlenmenin bir faydası yok. Sana bir hafta rapor verirsem, bu gerçekten işine yarar mı?"

Kız, nemli mendiline sümkürerek, başını salladı.

"Çarşamba günü tekrar gelebilirsin. Ben de işçi bulma kurumunu arayacağım ve uygun bir şeyler olduğunu öğrenirsem sana haber vereceğim."

"Özür dilerim," dedi kız, tekrar ağlamaya başlayarak.

"Üzülme. Ağlaman bir hayal gücün olduğunu gösterir. Hayal gücün olmasaydı kendini bu kadar kötü hissetmezdin. Şimdi gidip yat ve yarına kadar yataktan çıkma."

Muayehane penceresinden kızın meydana, on altı yıl önce onun doğumunu gerçekleştirdiği evine doğru yürüyüşünü izledi. Kız köşeyi döndükten sonra, dar sokağın iki tarafındaki taş duvarlara bakmaya devam etti. Eskiden kuru duvardı onlar. Şimdiyse taşların üstüne beton atılmıştı.

Onlar hakkındaki söylentiler kulağına gelmişti. Buraya kaçarak geldiklerini söylüyorlardı. Ayrıca, kadının Londralı bir fahişe olduğunu. Bir çiftçinin (bazıları onun kadınla Londra'da tanıştığı iddiasındaydılar) kullanma izni verdiği, fakat onların, içinde işgalci gibi yaşadıkları o çiftçiye ait terk edilmiş kır evinden Belediye Meclisi tarafından zorla çıkarılacaklarını.

Birkaç tavuğun da dolandığı arka kapının yanında üç çocuk oyun oynuyordu. Anne mutfaktaydı. Uzun siyah saçları, ince uzun elleri ve hem parlak hem de capcanlı gri gözleriyle yirmili yaşlarının sonlarındaydı. Derisi, tabii ki kirden ziyade kansızlıktan olsa gerek, hiç yıkanmamış gibi görünüyordu.

"Kışın burada kalamazsınız," dedi doktor.

"Jack vakit bulunca gerekli onarımları yapacağını söylüyor."

Mutfakta bir masa, iki de sandalye vardı. Taş lavabonun yanında, içinde birkaç fincanla tabağın ve torbanın bulunduğu portakal renginde bir tel dolap göze çarpıyordu. Pencerenin yarısını kapatan lavabo kırıktı ve aralık yerler bir parça mukavvayla kapatılmıştı. Gün ışığı pence-

renin diğer yarısından içeriyi dolduruyordu ve ışık huzmelerinde gri tozların, sanki insansız bir başka dünyanın parçasıymış gibi yavaşça havada uçuşmaları çıplak gözle görülebilmekteydi.

Daha sonra kadın ön odada, yatağın üstüne oturdu ve bu görüşmenin amacına uygun olarak kendisine birkaç soru sorulmasına izin verdi.

"Doktor, ben yaştaki bir kadının kalbinde sorun olabilir mi?"

"Bu mümkün. Çocukken hiç ateşli romatizma geçirdiniz mi?"

"Bildiğim kadarıyla, hayır. Ama küçükken oynayıp koşturduğumda çok takatsiz kalırdım. Bir şey kaldırmak için birazcık öne eğilsem, sonra zor doğrulurdum."

"Tamam, şimdi izin verin, vücudunuzu dinleyeyim. Bluzunuzu yukarı sıyırır mısınız?"

Oldukça yıpranmış siyah bir dantel jüpon giyiyordu. Odada mobilya azdı, en fazla mutfaktaki kadar. Köşede, üzerinde katlı battaniyelerin olduğu genişçe bir yatak, yerde de birkaç battaniye daha vardı. Ayrıca, üstünde bir çalarsaat ve transistörlü radyonun bulunduğu çekmeceli bir komidin. Pencereler çok büyüktü ve her tarafı sarmaşıkla sarılmıştı. Tavanda alçı, çatı kirişlerinde oyuk bulunmadığından, odanın görüntüsü bir ağaç kovuğundaki sığınağı andırır türdendi.

"Muayehaneye gelirsen daha ayrıntılı tetkikler yaparım, ama şimdi ciddi bir kalp hastalığınız olmadığı konusunda size garanti verebilirim."

"Oh, doktor, beni o kadar rahatlattınız ki."

"Yalnız bu şekilde devam edemezsiniz. Edemeyeceğinizi biliyorsunuz, değil mi? Sizi evden çıkarmak durumundayız..."

"Benden daha talihsiz durumda olan bir sürü insan var."

Doktor güldü, sonra kadın da güldü. Aldığı ifadeye göre yüzü tamamen değişebilecek kadar gençti hâlâ. Eminim, daha da şaşırtıcı olabilirdi.

"Totoda şansım yaver gitseydi," dedi, "kendime büyük bir ev alır, çocuklar için geniş bir ev yaptırmaya başlardım, oysa onlara kalsa, bu koşullarda dahi zaten her türlü sıkıntıya katlanıp geleceği düşünmemiz gerekirmiş."

"Buraya gelmeden önce nerede yaşıyordunuz?"

"Cornwall'da. Denizin kenarında çok sevimli bir yerdi, bakın."

Komidinin üst çekmecesini açtı ve kendisiyle çocuklarının çorapları arasından bir fotoğraf çıkardı. Resimde kadının yüksek topuklu ayakkabılar ve dar bir etek giymiş, başına şifon eşarp sarmış halinin yanında, kumsalda yürüyen bir adam ve bir çocuk daha görülebiliyordu.

"Kocanız mı?"

"Hayır, bu Jack değil, onlar Cliff ile Stephen."

Doktor başını salladı, şaşırmıştı.

"Jack kendi çocuklarıyla benimkiler arasında asla ayrım gütmez. İkimiz de çocuklarımıza her fırsatta adil davranmaya gayret ederiz. O Steve'e karşı, babasından daha iyi davranıyor, mesela. Sadece bana dokunamıyor."

Kadın gözlerinden bir kol mesafesinde uzaklaştırdığı fotoğrafa tekrar baktı.

Doktor, kadınla kocasının bölgede kalmayı isteyip istemediklerini ve eğer onlara bir belediye evi ayarlamaya çalışacak olursa bunu nasıl karşılayacaklarını sordu. Kadın, gözlerini fotoğraftan ayırmadan cevap verdi:

"Bunu Jack'e de sormanız gerekir. Bizim bütün kararlarımız ortaktır."

Hâlâ fotoğrafı önünde tutarken kolu aşağı düştü. O esnada tekrar doktora baktı, gözleri öfke doluydu.

"Sizce ben çok mu yaşlıyım? Jack benim çok yaşlı olduğumu söylüyor. Oysa sadece iki-üç ayda bir kere istiyorum."

"Bu herhalde yorgun olmanızla ve işlerle başa çıkamamanızla ilgilidir."

"Doğrusunu isterseniz, tahammül sınırlarımı çoktan geçtim. Bazen böyle yaşayarak bir gün daha devam edemeyeceğimi düşünüyorum. Öyle anlarda sadece yatıp uzanmak, kılımı bile kıpırdatmamak istiyorum."

Toplandı ve fotoğrafı tekrar çekmeceye koydu. Başını doktora çevirip, "Müzik sever misiniz?" diye sordu ve radyoyu açtı. Fakat birkaç istasyon denedikten sonra tekrar kapattı. Komidine dayanmış, duruyordu; yüzünde biraz farklı bir ifade vardı. Radyoyu açıp kapatmak ona bir şey hatırlatmıştı sanki.

"Benim gözümde hiçbir anlamı yok. Beni etkilemiyor. Jack benimle sevişmek istediğinde yüzüm buruşuk bir paçavraya dönüyor. Takdir edersiniz ki, ben gerçek aşkın neye benzediğini bilirim. Stephen'ın babasıylayken, Stephen'ı doğurduğumda her şey güzel gidiyordu. Bir araya gelip güzel vakit geçirebiliyorduk. Dünyanın en

güzel şeyinin bu olduğunu söylediklerinde neyi kastettiklerini biliyorum; Stephen'ı doğurduğumda hakikaten çok mutluydum. Başım sıkışınca onun yanına gidebilirdim, o da beni olduğum gibi istiyordu. Bunu asla unutmayacağım; bazen gözlerim açık uzanıyor, düşünüyorum. Biliyorum ki bir daha hiçbir şey asla o kadar güzel olmayacak. Stephen'ı doğurduğumda kendimi cennette gibi hissediyordum."

"Oraya on yıl önce âşık olduk –o manzaraya. Hemen söylemek isterim ki, bundan da hiçbir zaman pişmanlık duymadık, kışları bile. İnsana öylesine huzur veren bir yer ki. Biliyor musunuz, geçen ilkbahar, köyden çıkıp patikada yürümeye başladığımda ön kapıda bir şeyin durduğunu fark ettim. Ağaçlık yerin köşesine dönene kadar onu görebiliyordum. Bir köpeğe benziyordu, ama değildi, peki neydi, duymak ister misiniz? Bir porsuk. Kapı direkleri arasında öylece duruyor, bana bakıyordu. Ne yapmam gerektiğini bilemedim. Porsuklar tehlikeli hayvanlar mıydı acaba? Bunu dahi bilmiyordum. Hugh golf oynuyordu, ben de Mr. Hornby'ye sormaya gittim. Mr. Hornby benimle beraber eve geri geldi, ama biz varana değin hayvan kaybolmuştu. Fakat hikâye burada bitmiyordu. Galiba porsuk kalmaya gelmiş, kendi kendini davet etmişti. Geçen yaz yağan o müthiş karı hatırlarsınız, o zaman da Mr. Hornby olmasaydı ne yapardık, hiç bilemiyorum. Ormana giden yolu o temizlemişti; kar belime kadar geliyordu, çok soğuktu, kıyıcı bir ayaz vardı. Geceleri çatıdan sesler geldiğini, sanki bir şeyin orada hareket edip durduğunu söyledim ona. Hugh'u da kim bilir kaç defa uyandırmışımdır o sesleri duyunca; ona kalsa, kar parçaları kayıyor ya da devriliyordu. Oysa ben buna inanmıyordum, zaten karların devrildiğini göremeyeceğiniz kadar soğuktu havalar. Yine de sabahları uyanınca çatıya çıkıp baktığımda, karın üze-

rinde ayak izleri olduğunu görürdüm, siz inanıyor musunuz bana? Herhalde ormanda o kadar çok üşüyor olmalıydı ki hayvancağız, karanlığın içerisinde bir parça ısınabilmek için bizim çatıya çıkıyordu. Bence şömine bacasının üstüne tüneyip (Hugh kabul etmiyor, ama ben bunun olabileceğine eminim), orada ısınmaya çalışıyor. Ateşin yanında düşünerek otururken de aklıma hep o geliyor. Elbette bu aptalca bir şey; işte, evin olduğu yer çok huzurlu, derken ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Demek istediğim, Hugh'un hâlâ çalışıyor olduğu dönemlerde Birmingham'da porsukla falan karşılaşmamız mümkün değildi..." Bıraksanız, sonsuza kadar anlatacak gibiydi.

Telefon ettiğinde kendisinden ziyade Hugh'tan bahsederdi.

"Onun için kaygılanıyorum, doktor, sırtında ağrıları oluyor, belki de disk kayması. Geçen hafta, iki aydır ilk defa, sebze bahçesini çapalamakta ısrar edince o kadar terledi ve sonrasında öyle bir yatağa düştü ki, bir daha belini doğrultamayacağını sandım."

Bazen anlattıkları daha ciddi görünüyordu.

"Üç gündür yatakta, çok zor nefes alıp veriyor. Geceleri nefes alırken -ki ona kulak vermekten ben uyuyamıyorum- konuşuyor olduğunu sanıyorum, nefesi ağzından kelimeler gibi çıkıyor, doktor."

Orada, kapıda bekliyor.

"Geldiğinize çok sevindim. Bütün vücudu dökülüyor. Onunla kendiniz konuşsanız galiba daha iyi olur, sıkıntısını da şikayetini de bana anlatmıyor çünkü, gerçi bu da onun eğlenme yolu, bütün organlarının tıkır tıkır çalıştığını söyleyip konuyu geçiştiriveriyor. Hangi organınmış o, diyecek oluyorum. Ne demek istiyorsun sen, diye çıkışı-

yor hemen. Ama bunu da bana değil, organına söylemek ister gibi bir eda takınıyor."

Yetmiş üç yaşındaki kocası, rahat su içemediğini ve karnının alt kısmında bir sancı olduğunu söylüyor. Doktor onun göğsünü ve midesini dinliyor. Prostatını yoklamak ve mesaneye ne kadar baskı yaptığını anlamak için parmağını makatına sokuyor. Şeker ve albuminine bakmak için idrar testi yapıyor. Sadece şekerini biraz sorunlu buluyor. Hafif bir idrar yolları enfeksiyonu teşhisi koyuyor.

Otuz altı saat sonra kadın gene telefon ediyor.

"Bir damla sıvı alamıyor. Hiçbir şey içemiyor. Dün kahvaltıdan beri ağzına tek lokma ya da damla girmedi. Mütemadiyen uyuyor. Onunla konuşurken birden başı devriliyor, ne yapacağını kestiremiyorum. Uyanık kalamıyor, onunla sohbet ederken bile kendini kaybediyor, uyuyakalıyor, uyumuyorsa da mahmurluktan kurtulamıyor ve onunla yine sohbete başladığımda yine uykuya dalıyor."

Doktor telefonda gülümsüyor. Anlaşılan bu neredeyse imkânsız olsa bile, uyuması, bir şeker komasının başlangıcı: Şeker kendini idrar yolu enfeksiyonuyla belli etmiş. Dolayısıyla, şekeri için kesinlikle bir kan testi daha yapmak gerekecek.

Porsuğun durduğu o kapıda adam duraklıyor ve aşağıya, onların âşık olduğu manzaraya bakıyor, sonra da kadının daha gergin bir ses tonuyla, tıslar gibi söylediklerini hatırlıyor:

"Bizim sahip olduğumuz tek şey, birbirimiziz. O yüzden çok dikkatli davranmak durumundayız. Hastalandığımızda birbirimizin üstüne titrememiz bu yüzden."

Evden başka bir şey: İki garaj büyüklüğünde bir bina. Bir bekleme odası, iki muayene odası ve bir dispanserden müteşekkil. Tepenin nehre ve bol ağaçlı vadiye hakim tarafından kurulmuş. Vadinin diğer tarafından bakıldığındaysa, neredeyse görülemeyecek kadar ufak kalıyor.

Binanın kapısında bir tabela var: Dr. John Sassall M.B., Ch.B., D. Obst. R.C.O.G.

Muayene odalarında bir klinik havası yoktur. Sanki içinde birileri oturup yaşıyormuş gibi sıcak bir atmosfere sahiptir hepsi. Ama çoğu evdeki oturma odalarından daha temiz ve düzenlidirler; küçüklüklerine rağmen daha fazla boş alan bulunur. Hastayla ilgilenilen, onun muayene edildiği ve mümkünse yönlendirildiği yerler de burasıdır.

Muayene odaları bir gemi kaptanının kabinini hatırlatırlar daha çok. Aynı sıcaklık, pek çok şeyi küçücük bir yere sığdıran aynı yaratıcılık, cihazlarla şahsi eşyaları normal ev eşyalarıyla bir araya getiren aynı eski pratik ustalık.

Bütün bunlar muayene yatağını ranzaya benzeten bir etki yapar. Yatağın üzerine iki çarşaf, bir de elektrikli battaniye konmuştur. Hastalar gelmeden çeyrek saat önce Sassall battaniyenin fişini takar ki, hasta üşümeden muayene edilebilsin ve soğuktan kötü etkilenmesin. Sassall detaylara düşkündü. Kısa boylu bir adamdı; hastaların oturtulduğu

sandalye, masanın yanındaki kendi sandalyesinden tam on beş santim daha kısaydı. İğne yapmadan önce şöyle derdi: "Bir tıpayı açıyor gibi gelecek." Şırıngayı tutan elini alçaltırken serçe parmağını açar ve elinin tersiyle deriye bastırır, böylece iğnenin derinin altında bir tabaka daha alta girmesini sağlardı. Bu hareketiyle de hastanın dikkatini iğnenin ucunun deriye girişinden uzaklaştırmış olurdu.

Muayehanesi alışık olunmadık biçimde iyi döşenmiştir. Sterilize edilecek aletlerin; yarıkların dikilmesi, küçük ampütasyon operasyonları, kistlerin alınması, serviksin yakılması, küçük kırıkların alçıya alınması veya alçıların çıkarılması için gerekli aletlerin muhakkak ısıtılması gerekir. Bir anestezi cihazı vardır: osteopatik bir makine: bir sigmoidoskop. Kendi röntgen tesisatı bulunmadığı ya da kendi elemanter bakteriyoloji donanımına sahip olmadığı için bundan sürekli şikayet ettiğini duyarız onun.

Eğer mümkünse, her şeyi öncelikle kendi gözünde kanıtlamanın derdine düşmüştür.

Bir keresinde bir adamın göğsüne kuvvetli bir iğne yapması gerekmişti: Adamın biraz acı duyması doğaldı, ancak adam iğneyle beraber kendini daha da kötü hissetti: Neden kötü olduğunu da şu sözlerle anlattı: "Burası benim yaşadığım yer, sense burada o iğneyi benim vücuduma sokuyorsun." "Biliyorum," dedi Sassall, "bunun nasıl bir duygu olduğunun farkındayım. Ben de gözlerimin önünde böyle bir şey yapılmasına, orama dokunulmasına dayanamam. Sırf yaşadığım yer olduğu ve her şey gözlerimin önünde gerçekleştiği için."

Sassall küçükken Conrad'ın kitaplarından çok etkilenmiş. İngiltere'nin bir kıyı kasabasındaki orta sınıf hayatının sıkıcılığı ve rahatlığı karşısında Conrad, denizlere açılan

'hayal edilemez' ufuklar sunmuş ona. Yine de bu şiirsel vaatte insanca olmayan ve köhnemiş hiçbir şey yokmuş: Bilakis, tahayyül edilemez olana gözü kapalı atılabilecek kişiler sadece sert, kontrollü, sakin ve dışa dönük insanlar olurlarmış. Conrad'ın ona karşı hep uyarıda bulunduğu özellik, aynı zamanda, üzerine oynadığı özelliktir: hayal gücüne yaslanma. Neredeyse deniz de bu çelişkinin sembolü işlevini görmektedir. Denizi çağıran, hayal gücüdür; ama hayal gücünden de, tahayyül edilemez öfkesiyle denize göğüs germek, onun meydan okumasına karşı koymak için bir yerde vazgeçilmelidir, yoksa kendi kendini tecrit etmenin ve korkuyla yaşayıp durmanın önünü açar.

Bu çelişkinin çözümü, dramayı kıyas götürmez şekilde daha üst bir konuma yerleştirmekte ve kendi derdine düşkünlüğün ortalama küçük hayatından daha soylu kılmaktadır. İşte, hizmet etme idealinin kaynağı budur ve bu idealin de çifte anlamı vardır. Hizmet etmek, ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya gelip ona göğüs geren ayrıcalıklı küçük bir kesimin saygı gösterdiği bütün geleneksel değerleri ayakta tutmaya yarar –ki burada söz konusu olan saygı, soyut bir ilkeye değil, kişinin ustalığını etkili bir şekilde icra etme koşuluna dayanmaktadır. Aynı zamanda da hizmet etmek, az sayıda insanın (diyelim, bir gemi kaptanının), varlıklarını kendilerine emanet etmiş olan çok sayıda kişiye (diyelim, yolculara, tayfalara, tacirlere, gemi sahiplerine, simsarlara) karşı üstlenmeleri gereken sorumluluğu pekiştiren bir güce sahiptir.

Elbette basitleştirerek anlatıyorum. Zaten bu onun denize karşı tutumunun tam bir özeti sayılsaydı Conrad da büyük yazar olamazdı. Fakat basitleştirme, Conrad'ın niçin, orta sınıf aile kökenine başkaldırma arzusu içindeki, ama bohem yaşama niyetini de hiç taşımayan bir delikan-

lıya hitap edebildiğini görmemizi sağlar bizim. Conrad fiziksel cesarete hayrandı. Pratik olmaktan ve ellerini kullanmaktan çok hoşlanıyordu. Duygulardan ziyade şeylere merakı vardı. Sınıfına ve nesline mensup delikanlıların birçoğu gibi o da heyecanlı bir yapıya sahipti; büyüklerinin oportünizmini utandırabilecek bir ahlâki örnek olma idealiyle hareket ediyordu.

Aslında Sassall, on beş yaşına geldiğinde denizci yerine doktor olmaya karar vermiş. Babası dişçiymiş, bundan dolayı doktorlarla içli dışlı bir hayat sürüyormuş. On dört yaşındayken yöre doktorunun dispanserine takılmaya başlamış: İlaç şişelerinin hazırlanıp etiketlenmesine yardım ediyor, yan odada yapılan muayenelerde neler konuşulduğuna kulak vermeye çalışıyormuş. Yine de bir doktoru, usta denizcinin eşdeğeri olarak hayal etmekteymiş.

O günlerde Sassall'ın zihninde doktor şöyle biriymiş:

"Her şeyi bilen ama bitkin görünüşlü bir adam. Gecenin ortasında bir doktor çıkageldiğinde onun da gözlerinden uyku aktığını görebiliyordum; alelacele üstüne geçirdiği pantolonlarının altında pijamaları kolaylıkla fark ediliyordu. Ama hepsinden önemlisi, doktorların da emir vererek çalıştıklarını ve itidalli davrandıklarını hatırlıyorum, halbuki onların dışında evde bulunan herkes telaşlı ve huzursuz olurdu."

Bu saptamaları, Conrad'ın *Narcissus*'unda kaptanın tanıtıldığı ilk yerle karşılaştıralım:

> Ciddi bir adam olan ve boynuna eski kırmızı bir atkı dolayan Kaptan Allistoun, pupa tarafından bütün gün ayrılmıyordu. Akşam birçok kez, âdeta mezarlığın üzerindeki bir hayalet gibi, güverte merdiveninin karanlığından çıkıp geliyor, yıldızların altında tetik ve sessiz bir

edayla dikiliyor ve bir bayrak gibi dalgalanan geceliğiyle, tek kelime etmeden, tekrar ortadan kayboluyordu... Kaptan, o küçük dünyanın hükümdarı, pupasının haşmetli doruklarından nadiren aşağı iniyordu. Onun altında -yani, ayaklarının dibinde- ise sıradan faniler meşgul ve önemsiz hayatlarını sürdürüyorlardı.

İki metindeki izlenimlerde de aynı otorite duygusuna rastlarız; pijamanın ya da geceliğin hiçbir şekilde azaltmadığı bir otoritedir bu. Ya da, Conrad'ın *Typhoon* (Tayfun) adlı eserindeki en kötü sahnelerden birinin betimlemesine bakalım. *Fırtınanın* yegâne krallığı haricinde, gemi sanki krize tutulmuş bir hasta gibiydi, Kaptan MacWhirr'in sesiyse bir doktorun sesine dönüşmüştü.

> Ve bir kez daha o sesi işitti, zoraki ve cılız bir çınlama gibiydi, fakat muazzam bir uyumsuz gürültüler girdabının ortasında, içe işleyen bir sessizlik etkisi yaratıyordu; fırtınanın karanlık topraklarının ötesindeki ıssız bir huzur ülkesinden gönderilmişti sanki –düşünce, azim ve amaçtan menkul bir sonsuzluğu taşımaya muktedir kılınabilecek, göklerin yere inip ilahi adaletin sağlandığı o mahşer gününde inançlı kelimeler sarf edecek bir sesti bu; sonra onu bir kez daha işitti, çok ama çok uzaklardan ona sesleniyor gibiydi: "Geçti, tamam."

Sassall, sorumluluk idealini işte böyle bir malzemeyle kurmuş.

Sassall savaş sırasında, tabip olarak donanmada hizmet vermiş. Nitekim, "Ege Denizi'ndeki on iki adalarda cerrahlık yaptığım o günler, hayatımın en mutlu dönemiydi. Orada çok gerçek acılarla uğraşıyor, genellikle de başarılı oluyordum," diye anlatıyor askerlik günlerini. Ro-

dos'ta köylülere temel sağlık bilgileri öğretmiş. Kendini hayat kurtaran biri olarak görüyormuş ve etkili kararlar alarak bu yeteneğini kendine kanıtlamış. Basit hayatlar süren, sağlıkları kendisine bağlı olan insanların, onun eksikliğini çektiği bir hayatın sırları ve niteliklerine sahip oldukları inancını da buna dayandırıyor. Dolayısıyla, o insanlar üzerinde bir otorite kurarken, kendisinin onlara hizmet ettiği duygusunu da yaşayabiliyor.

Savaştan sonra evlenmiş* ve bölgesinde çok sevilen, fakat kan görmekten nefret edip, tıbbın sırrının inançta yattığına inanan yaşlı bir doktorun genç ortağı olarak, Ulusal Sağlık Hizmetleri bünyesinde ücra bir köyde pratisyen olmayı seçmiş. Bu da genç doktora hayat kurtarıcı rolünü yerine getirme fırsatını bol bol değerlendirme imkânı tanımış.

Sassall her zaman çok yoğun çalışıyormuş ve bu durumdan ziyadesiyle memnunmuş. Çoğu zaman, gelen telefonlar üzerine dışarıda oluyormuş –genellikle de, siyah alet ve ilaç kutularını taşıyıp, tarlaların arasından, ormanlardaki patikalardan yürümek zorunda kalarak. Kış aylarında aynı zorluklara bu sefer karlı yollarda katlanırken, aletleri ve ilaçlarının yanı sıra, boruların üstündeki karları eritmek için bir lehim lambası taşıması da gerekiyormuş.

Dolayısıyla, muayehanede çok nadir bulunuyormuş. Kendini hep bir tür, tek kişilik seyyar hastane olarak zihninde canlandırmış. Apandisit ve fıtık ameliyatlarını mutfak masalarında yapıyormuş. Bebekleri de karavanlarda doğurtuyormuş. Belki de onun hep vaka peşinde koştuğunu söylemek en doğrusu olacak.

---

*) Bu denemede onun karısının ya da çocuklarının rolüne girmek gibi bir niyetim yok. Beni ilgilendiren sadece Sassall'ın meslek hayatı.

Acil durumlar ya da ciddi hastalıklar dışında hiçbir şeye sabreden bir yapısı yokmuş. Biri kalkıp da hiçbir tehlikeli belirti göstermediği halde şikayet etmeye devam ediyorsa, ona Yunan köylülerinin dayanıklılığını, 'gerçekten büyük acılar çeken' insanların ihtiyaçlarını hatırlatıyor ve daha fazla egzersiz yapmasını, eğer mümkünse kahvaltıdan önce bir soğuk duş almasını tavsiye ediyormuş. En çok kendisinin baş karakter olduğu (ya da, başka bir dille ifade edecek olursak, doktora fiziksel bağımlılığı sebebiyle hastanın *basitleştiği*) krizli hallere emek harcıyormuş. Böylesi durumlarda, değil mi ki hastanın hayatına dair seçtiği yol kendi dürtülerini yoklamasını imkânsız ve gereksiz hale getirmekteymiş, öyleyse aslında kendisini de basitleştiriyormuş denebilir.

Fakat Sassall, aradan birkaç yıl geçtikten sonra değişmeye başlamış. O sıralar otuzlu yaşlarının ortasındaymış (yani, hayatının -yirmili yaşlarındaki insanların yaptığı gibi kafasına estiği gibi yol almak yerine- dürüst kalmaya, kendisiyle yüzleşmeye ve ikinci bir konumdan bakarak kendini değerlendirmeye mecbur hissetmeye başladığı bir döneminde). Kaldı ki, izlediği kadarıyla hastaları da değişmekteymiş. Acil durumlar fiilen birer oldubitti vakalarına dönmüş. Sonunda, hayatını hep aynı insanlar arasında sürdürdüğü ve farklı acil durumlar için çeşitli defalar hep aynı evlere çağrıldığı için, başkalarının da nasıl değiştiklerini gözlemeye bilhassa önem verir olmuş. Mesela, üç yaşındayken ciğerlerini iyileştirdiği bir kızın evlenip ilk hamileliği için ona geldiğine çok şahit olmuş. Hayatı boyunca hastalanmamış bir adam bir gün beyninde bir kurşunla önüne getirilmiş.

Bir gün çok yaşlı bir emekli çiftin evine çağrılmış. İhtiyarlar otuz yıldır ormanda yaşıyorlarmış. Hiç kimsenin onlar hakkında anlatacak özel bir hikâyesi yokmuş. Yıllık İhtiyarlar Gezisi'ne asla katılmamazlık etmezler, her cumarte-

si akşamı düzenli olarak saat sekiz sularında puba giderlermiş. Uzun bir süre önce kadın, köyün yakınındaki büyük bir malikânede hizmetçilik yapmış. Koca da demiryollarında çalışıyormuş. Koca, telefonda, 'karısının aşağısının kanadığı'nı söyleyerek doktoru çağırmış.

Sassall kadınla biraz sohbet etmiş, sonra da muayene edebilmesi için ondan soyunmasını istemiş. Kadın hazırlanana kadar beklemek üzere mutfağa gittiğinde, adamın orada endişeli bakışlarla durduğunu, kurmak için şömine rafının üzerindeki saate uzandığını fark etmiş. O yaşta karısının hastaneye gitmesi gerekiyorsa, bunun herhalde ikisi açısından sonun başlangıcı olabileceğini düşündüğünü varsaydığına kanaat getirmiş.

Doktor oturma odasına döndüğünde, karısı sedirin üstüne uzanmış haldeymiş. Çoraplarını kıvırarak bileklerine kadar indirmiş, elbisesini de belinden üstüne sıyırmış halde uzanmış. 'O' bir erkekmiş. Doktor onu muayene etmiş. Sorun basurunun azmasıymış. Ne kendisi, ne koca, ne de kadın, orada olmaması gereken cinsel organlardan bahsetmişler. Hepsi de bunu görmezlikten geliyormuş. Daha doğrusu, doktor onların davranışına uymak zorunda kalmış.

Doktor, hastalarının değişme ihtimallerinin elbette farkındaydı. Zaten zaman geçtikçe hastaları da doktorun kendisine alıştıklarından, bazen -öğrendikleri kadarıyla tıbbi referanslara da başvurmadan- itiraflarda bulunurlardı ona. O da 'bunalım' teriminin anlamına başka bir gözle bakmaya başlamıştı.

Conrad'ın Usta Denizciler'inin hayal güçleriyle nasıl başa çıktıklarını anlamaya başlamıştı –bir şeyi herhangi bir yolla ifade etmekten kaçınıp, söylemek istediklerini, aynı zamanda kişisel bahaneleri ve şahsi düşmanları rolünü oynuyormuş gibi denize atfediyorlardı. Oysa kendi konumundaki bir doktora uygun bir yol değildi bu. Ama o da, tıbbi tehlikeler ve hastalıklarla denizcilerin denizle baş etmeleri gibi uğraşarak, aynı yolu takip edecekti. Kendi hayal gücünü zorlaması, hatta daha ötesini keşfetmesi gerektiğini bu sayede kavramıştı. O yol, tabiat şartlarının muhtemel gazabı üzerine kafa yoran Usta Denizciler'e yaptığı -ya da, onun durumunda, sadece bizzat ölümün pençesinden kurtulma mücadelesi üzerine kafa yorduğu- gibi, kimseyi daima 'hayal edilemez' olana götürmek zorunda değildir. (Klişeler, önsezinin olmazsa olmazıdır.) Doktor hayal gücünün her düzeyde beslenmesi gerektiğini idrak etmeye başlıyordu: ilk başta kendi hayal gücünün -bu böyle olmazsa gözlemini çarpıtabilirdi zira-, sonra hastanın hayal gücünün.

Bir gün yaşlı ortağı ölmüş. Sassall bu yüzden -hastaları dinleyerek- muayenehanede çok daha fazla vakit geçirmek zorunda kalmış. Bu durumda, deneyimlerini paylaşacak bir doktor daha bulması gerekiyormuş. Dolayısıyla, diğer doktorun da kendi bölgesinde muayenehanesini açıp çalıştırması için işini ikiye bölmeyi kararlaştırmış. Sonra, hâlâ fazla işe gömülmüş ama sıradan hastalara ayıracak daha çok vakte de sahip olarak, kendini ve başkalarını gözlemeye koyulmuş.

Okumaya başlamış –özellikle de Freud okuyormuş. Bir kişinin yalnız başına elinden geldiği kadarıyla, kendi karakter özelliklerini ve geçmişteki köklerini analiz etmeye girişmiş. Bu sancılı bir süreçmiş –Freud'un kendi analizini yaparkenki tartışmalarını betimleyişine tıpatıp benzeyen bir süreç. Altı ay kadar bir süre boyunca anılarını canlandırıp bu meseleye kafa yorduktan sonra, cinsel açıdan iktidarsız hale gelmiş. Şimdi onun bu kriz dönemini, o güne değin kendini dışarıya karşı hep 'hayal edilemez' göstermesinin temelinde yatan şeyi bulmak için kendi üzerinde kafa yorma kararının mı körüklediğini, yoksa bir kriz dönemine sürüklenip de sonra kendini daha yakından dinleyip incelemeye mi karar verdiğini bilebilmek imkânsızdır. Her iki ihtimalde de, Sibirya ve Afrika tıbbında görülen, *şaman* ya da

inyanga'nın ortaya çıkışı öncesindeki inziva ve kriz dönemiyle bir benzerlik olduğu açıktır. Zulular'ın bu sürece taktıkları bir isim vardır. *İnyanga*, derler, acı çekiyor, çünkü ruh ona huzur vermiyor, o da bir 'hayaller evi'ne dönüşüyor.

Sassall toparlanarak ortaya çıktığında, hâlâ uç bir konumdadır. Yine de daha karmaşık ve olgun bir tarzı, aleni ve gençlik dolu bir aşırılıkçı tutumun yerine koymuştur: hastaya bütünlüklü bir şahsiyet olarak muamele edilmesi gerektiğinin, hastalığın çoğunlukla doğal tehlikelere teslim olmaktan ziyade bir ifade biçimi olduğunun ölüm-kalım meselesi kabilinden bir aciliyetle dile getirilmesidir bu tarzın özü.

Bu gerçekten tehlikeli bir zemindir, zira sayısız belirsizlik arasında kaybolup gitmek ve tıbbı, bu tür beyanların peşine düşmek için zaman ve fırsat bulduğu noktaya taşıyan onca kesin yetenek ve bilgiyi unutmak veya görmezden gelmek kolaydır. Sahte doktor ya bir şarlatandır, ya da kendi azıcık idrak gücünü tıbbi bilginin genel gövdesine bağlamayı reddeden bir üfürükçü.

Belli ki bu tehlike Sassall'ın hoşuna gidiyordu. Sağlamcı düşünmek, bir köşeye sinmekten farksızdı artık. "Sağduyu benim gözümde yıllardır kirli bir kelimedir –onun belki de tek istisnası, sağduyunun son derece gerçek ve kolayca teşhis edilebilir sorunlara uygulanmasıdır. İnsanlarla meşgul olurken en büyük düşmanım (ve baştan çıkarıcım), sağduyudur. Oysa ne zaman onu kullansam, neredeyse her defasında çuvallamama yol açmıştır –ve hâlâ ne kadar sık çuvallayıp tuzağa düştüğümü Tanrı bilir."

Sassall artık her hafta üç önemli tıp dergisini en ince ayrıntılarına dek okuyor, arada bir de hastanedeki bir geliştirme kursuna gidiyor. Bildiklerini taze tutmanın bir yolu olarak görüyor bunu. Fakat onu tatmin eden, daha önceki açıklamalara tam anlamıyla uymayan zorluklarla yüz yüze geldiği vakalar çoğunluk; zira o vakalar bir hastanın nevi şahsına münhasır tarihine bağlı oluyor. Sassall o tarihi, kendi yalnızlığından koparmamaya çalışıyor.

O iyi bir doktor sayılıyor. Gerçi işini iyi organize etmesi, sağladığı imkânlar, teşhis becerisi ve klinik ustalığı muhtemelen bir parça küçümseniyor. Hastaları ne kadar şanslı olduklarının farkında olmayabilirler. Fakat bir anlamıyla bu kaçınılmaz bir durum. Yalnızca en bilinçli kimseler temel ihtiyaçlarının karşılanmasını talihli bir durum olarak değerlendirebilirler çünkü. İşte bu en temel, asgari düzlemde Sassall iyi bir doktor sayılıyor.

Hastaları onun düzgün biri olduğunu, çalışmaktan korkmadığını, kendisiyle kolay konuşulabildiğini, kimseye büyüklük taslamadığını, nazik, anlayışlı ve iyi dinleyen bir tutum geliştirdiğini, ihtiyaç olduğu zaman dışarıda göreve gitmekten hiç yüksünmediğini söylüyorlar. Fakat yerli yersiz huysuzluk da ettiğini, seks gibi teorik konulara girildi-

ğinde birdenbire şoke edici, alışılmadık, anlaşılması zor davranışlar sergileyebileceğini eklemekten geri kalmıyorlar.

Sassall'ın bir doktor olarak yöre halkının ihtiyaçlarına nasıl cevap verdiği, bu sıfatların hepsinin akla getirdiğinden çok daha karmaşık bir hikâye. Hem bunu anlamak için, ilk önce genel olarak doktor-hasta ilişkisinin özel karakteri ve derinliğini irdelememiz gerekir.

Genellikle rahip, büyücü ve yargıçlık işlerini aynı zamanda gören ilkel dönemin sihirbaz-hekimi, kabile adına yiyecek temin etme yükümlülüğünden azat edilmiş ilk uzmandı. Bu ayrıcalığın ve bunun ona kazandırdığı gücün büyüklüğü, hizmet ettiği ihtiyaçların öneminin doğrudan yansımasıdır. Hastalığın farkında olmak, insanın ilk başta ödediği ve bilinçlenmek adına hâlâ ödemeye devam ettiği bedelin bir parçasıdır. Bu farkındalık, acıyı da kifayetsizliği de arttırır. Fakat bunun sonucundaki özbilinç sosyal bir fenomendir; bu özbilinç sayesindedir ki, tedavi olmak, ilaçla iyileşmek mümkün hale gelir.*

Bir kabile mensubunun tedaviye karşı nasıl bir öznel tutum takındığını hayali olarak kurgulamamız mümkün değildir. Fakat bugünkü kültürümüz içinde kendi tutumumuzun nasıl olduğunu sorabiliriz. Bizler kendimizi doktora emanet ederken gerekli güven duygusunu gerçekten taşıyor muyuz?

Biz doktora bedenlerimizi teslim ederiz. Doktorun dışındaysa bedenlerimizi bile isteye sadece sevgililerimize sunduğumuz aşikârdır –birçok insan bunu yaparken dahi ürküntüye kapılır. Yine de doktor, görece bir yabancıdır.

---

*) Erken dönem tıbbın felsefi yansımaları için Henry Sigerist'in iki ciltlik şu çalışmasına bakabilirsiniz: *History of Medicine: Volume I, Primitive and Archaic Medicine* (New York, O.U.P., 1951); *Volume 2, Early Grek, Hindu, and Persian Medicine* (New York: O.U.P., 1961).

Doktor-hasta ilişkisinin getirdiği mahremiyetin derecesini yoğunlaştıran şey, bütün tıp etiğinin (yalnızca bizimkinin değil), doktorun rolü ile sevgilinin rolü arasında mutlak bir ayrıma gitme kaygısıdır. Bu varsayımın kaynağında, doktorun kadını çıplak görüp istediği yerine dokunabilmesi ve bu ayrıcalığın onda, bir kadın hastasıyla sevişme yönünde şiddetli bir arzu uyandırması görüşü yatar.

Oysa bu, muhayyileden yoksun, kaba bir varsayımdır. Doktorun hastalarını muayene etmesini sağlayan koşullar, her zaman için cinsel bakımdan caydırıcı bir atmosferdedir.

Tıp etiğinin cinsel yönden doğru davranmayı vurgulayışı, doktoru kısıtlamaktan ziyade hastaya bir vaatte bulunmaya yöneliktir: hastaya kendisinden faydalanılmayacağı yönünde teminat vermekten çok daha etkili bir vaat. Buradaki olumlu vaat, cinsel temas kaygısı gütmeden fiziksel mahremiyete girmektir. Yine de bu kapsamdaki bir mahremiyetin ne anlama geldiği sorulabilir. Burada söz konusu olan, kesinliklikle çocukluk deneyimlerine ait bir olgudur. Biz kendimize bunun bir çocuk hali olduğunu söyleyerek ve aynı zamanda aile duygumuzu da bu ihtimalin içine dahil ederek, vücudumuzu doktora teslim ederiz. Başka bir ifadeyle, zihnimizde doktoru ailemizin fahri üyesi kılarız.

Hastanın bir ebeveyn saplantısının olduğu durumlarda, doktorun bu ebeveynin yerine geçmesi örneklerine rastlanabilir. Fakat böylesi bir ilişkide cinsel öğenin fazla yer tutması birtakım zorluklar yaratacaktır. Hastalık hallerinde bizim gözümüzde doktorun ideal konumu, bir ağabey ya da ablanın yeridir.

Benzer bir durumla ölümlerde karşılaşırız. Doktor, ölümün aşina halidir. Evimize bir doktor çağırdığımızda, ondan bizi iyileştirmesini ya da acımızı hafifletmesini, yok bizi iyileştiremeyecekse de ölümümüze tanıklık etmesini isteriz. Tanıklığın değeri, onun pek çok ölüme eşlik etmiş olmasına bağlıdır. (Rahiplerin eskiden taşıdıkları gerçek değer de, zaten ne ettikleri dualarda ne de son ayinleri yapıyor olmalarında, tam da bu rollerinde yatıyordu.) Doktor, biz ile ölüler arasındaki yaşayan aracıdır. Doktor bize aittir, çünkü daha önce ölülere ait olmuştur. Ölülerin onun aracılığıyla bize sağladıkları katı ama gerçek rahatlık, bir tür kardeşlik duygusudur.

Oldukça doğal bir şekilde, hastanın *arkadaşça* bir doktor istediği sonucuna vararak, benim yukarıda söylediğim şeyi 'olağanlaştırma'ya kalkmak büyük bir hata olur. Doktorun umutları ve talepleri (önceki deneyimleriyle ne kadar çelişirse çelişsin, kuşkuculukla muhafaza edilmesi mümkün olsun veya olmasın, doktor bunları kendisine dahi ne ölçüde ifade ediyor olursa olsun) çok daha derin ve belirgindir.

Hastalıkta birçok bağ artık kopmuş durumdadır. Hastalık insanı ayırır ve özbilincin çarpıtılmış, parçalara ayrılmış bir şeklini öne fırlatır. Doktor, hasta kişiyle kurduğu ilişkiyle ve kendisine sunulan özel mahremiyete girme imkânı sayesinde, bu kopuk bağların yerini tutmak ve hastanın yoğunlaşmış haldeki özbilincinin toplumsal içeriğini onaylamak durumunda kalacaktır.

Ben kardeşçe bir ilişkiden -daha doğrusu, hasta olan kişinin doktora karşı içinde yatan, ama bir türlü doğru

düzgün formüle edemediği kardeşlik beklentisinden bahsettiğimde, elbette doktorun fiilen bir kardeş gibi davranabileceğini ya da öyle davranması gerektiğini kastediyor değilim. Doktordan beklenen şey, hastasına ideal bir kardeşin sergileyebileceği bir kendinden eminlikle yaklaşması, onu öyle tanıması gerektiğidir. Burada kardeşliğin işlevi, tanımadır.

Bu bireysel ve mahrem ilişkiden doğan tanıma, hem fiziksel hem de psikolojik düzeyde gereklidir. Fiziksel düzeyde, teşhis sanatının esasını teşkil eder. İyi genel teşhisçiye nadir rastlanır gerçi, fakat bu noktada, doktorların çoğunun muhtemel bütün vakalarla başa çıkabilecek -fiziksel olanın yanı sıra duygusal, tarihsel ve çevresel etkenlere uyum sağlayabilecek- kapasitede olmadıklarını da akılda tutmak gerekir. O yüzden doktorlar, bir kişi hakkında çeşitli ihtimalleri akla getirebilecek gerçekleri ortaya çıkarmaktan ziyade, özgül koşulların peşindedirler. Önümüzdeki dönemde bilgisayarların doktorlardan daha iyi teşhisler koyması büyük ihtimaldir. Fakat bilgisayarlara yüklenen verilerin de hâlâ hastanın mahremiyetine girerek, onu şahsen tanımanın sonucunda elde edilmiş bilgilere dayanıyor olacağı yadsınmaz bir gerçektir.

Psikolojik düzeyde, tanıma destek anlamına gelir. Hepimiz ne zaman hasta düşsek, hemen bizim hastalığımızın başkasınınkine benzemediği korkusuna kapılırız. Tabii ki içimizden kendimizle tartışır ve durumumuzu rasyonalize etmek amacıyla aklımıza hangi etken gelirse onları mutlaka hesaba katarız, fakat korkunun hayaleti de bir türlü üstümüzden kalkmaz. Üstelik bunun çok geçerli bir sebebi bulunur. Hastalık, tanımlanmamış bir güç olarak, varlığımızın özünü hedef alan potansiyel bir tehdittir ve biz de kendimizi, varlığımızın biricikliğinin tamamen bilincinde olmak mecburiyetinde hissederiz. Başka bir deyişle, hastalık bizim kendi biricikliğimizi paylaştığımız bir şeye dönüşür. Hastalığın doğurduğu tehdidin korkusuyla onu benimser ve özellikle kendimize ait kılarız. Doktorlar şikayetlerine bir isim koyduklarında, hastaların gereğinden fazla rahatlamalarının sebebi budur. Bu isim onların gözünde çok az şey ifade ediyor olabilir; o ismin neye işaret ettiğini hiç anlamamış olabilirler; fakat yine de bir isim konmuş olduğu için, artık hastalıkları kendilerinden bağımsız bir varlığa da kavuşmuş olur. Artık ona *karşı* mücadele ya da onu şikayet edebilecekleri bir şey vardır. Bir şikayetin bildik bir şey, yani tanımlı, sınırlı ve şahsiliktençıkmış bir şey olması demek, aynı zamanda onun daha güçlü bir şekle büründürülmesi demektir.

Doktoru da hastayı da içine katan bu süreç tamamen diyalektiktir. Doktor, hastalığı tam anlamıyla -tam anlamıyla diyorum, zira özgül tedavinin uygulanması isteniyorsa bu zorunludur- tanımak için, ilkin hastayı bir kişi olarak tanımak durumundadır: Fakat hastanın gözünde de -doktora güveniyor olması ve bu güvenin nihayetinde doktorun tedavisinin etkililiğine dayanması koşuluyla-

doktorun onun hastalığını tanıması, hastalığı ayrı bir yere oturtması ve bu şekilde şahsilikten çıkartması sayesinde, neredeyse imdat çağrısına cevap kabilinde bir rahatlama getirecektir.*

Şu ana kadar, hastalığın hastanın başına gelen bir şey olduğu varsayımıyla, sorunu en basit haliyle tartıştık. Hastalıkta mutsuzluğun rolünü, duygusal ya da zihinsel rahatsızlık faktörlerini göz ardı ettik. Pratisyen hekimler arasında, ele aldıkları vakaların ne kadarının bu tür faktörlere bağlı olduğu yolundaki veriler, yüzde beş ile yüzde otuz arasında değişmektedir: Bunun nedeni herhalde, sebep ile sonucu birbirinden ayırmanın çabuk bir yolunun olmaması, neredeyse *bütün* vakalarda işleri karıştıran duygusal ağırlığın şu ya da bu oranda rol oynuyor olmasıdır.

Fazla mutsuzluk -biriciklik duygusunu abartı kertesine çıkardığına göre- aslında hastalığa benzer. Her türlü hayal kırıklığı, kişinin kendisinin kimseye benzemediği duygusunu yoğunlaştırır ve bu şekilde kendi kendini besleyen bir döngüye sokar. Objektif bir kapsamda konuşacak olursak, bizim toplumumuzda hayal kırıklığı duygusuna tatmin olmaktan çok daha yaygın şekilde rastlandığı, mutsuzluk memnuniyetten çok daha yaygın görüldüğü için, bu mantıksızcadır. Fakat ortada nesnel kıyaslamaya uygun bir sorun da yoktur. Burada söz konusu olan, kişinin dış dünyada kendisini doğrulama fırsatı bulamaması meselesidir. Kendini doğrulayamama, bir tür yararsızlık duygusu doğurur. Yararsızlık duygusu da yalnızlığın özüdür: Öyle ki, tarihin dehşetengiz yüzüne rağmen, hayatta başka insanların varlığı her zaman için bir amacın mümkün olabileceği vaadini

*) Bu konunun eksiksiz olarak incelendiği parlak bir çalışma için bkz. Michael Balint, *The Doctor, His Patient and The Illness* (Londra, Pitman, 1964).

içerir. Örnek alınacak birinin olması, umut verir. Fakat 'biricik' olma inancı da her türlü emsalin değerini sıfıra indirir.

Mutsuz bir hasta, doktora kendisine bir hastalık versin diye (kendi benliğinin en azından bir parçasının -yani, hasta olan yanının- doktor nezdinde tanınması umuduyla) başvurur. Asıl benliğinin zaten bilinemez olduğuna inanmaktadır. Dünya ölçeğinde bakıldığında, o hiç kimsedir: Kendi ölçeğinde bakıldığındaysa, dünya bir hiçtir. Belli ki doktorun görevi (hastalığı sadece olduğu haliyle kabullenmedikçe ve kişiye 'zor' bir hasta olduğu güvencesini sunmadıkça), kişiyi tanımaktır. Eğer o kişi tanınmaya başladığı duygusunu yaşarsa (ki böylesi bir tanınma, henüz onun dahi pek bilmediği karakterinin bazı yönlerinin tanınması anlamına da gelir), mutsuzluğunun kökünde yatan umutsuz doğası değişecektir: Hatta bu sayede mutluluk duyma fırsatına bile kavuşabilir.

Burada 'tanıma' sözcüğünü, psikoterapinin bütün karmaşık tekniklerini karşılayacak anlamda (ama esasen de bu tekniklerin, tanıma -sürecini iyice pekiştiren bir etki yaptığını bilerek) kullandığımın çok iyi farkındayım. Bir doktor mutsuz bir insanda, onun tanınmaya başladığı duygusunu hissettirmeye nereden başlamalıdır?

Doğrudan, kuru bir selamla başlamanın başarı şansı pek olmaz. O zaman hastanın ismi anlamını kaybeder; dahası, onun isminin arkasında benzerine rastlanmaz şekilde neler olup bittiğini saklamaya yarayan bir duvara dönüşür. Keza, bu yolla hastanın -eğer bir hastalık söz konusuysa- mutsuzluğuna bir ad koyma imkânı da ortadan kalkar. 'Bunalımlı' sözcüğü, gerçekten bunalımlı olan kişilerin gözünde ne anlam ifade edebilir ki? Ben burada artık hastanın kendi sesinin yankısından başka bir şey duyamaz olurum.

Tanıma, kesinlikle dolaylı olmalıdır. Mutsuz insan, sanki benliğine belirli semptomlar iliştirilmiş, değersiz biriymiş muamelesi görmeyi bekler. Değersiz görülme hali, paradoksal ve acı bir biçimde hastanın biricikliğinin teyidi işlevini görür. Bu çemberi kırmak gerekir ve bu da ancak, doktorun kendini hastaya, başkalarıyla kıyaslanabilir biriymiş gibi takdim etmesiyle sağlanabilir. Doktor muhayyilesini çalıştırmalı ve bilgilerinden emin olduğunu açıkça göstermelidir. Hastaya da, abartılı özbilincine rağmen, kendi özelliklerini doktorda temize çekme fırsatı tanınmalı, fakat bu, doktorunda herkes gibi görüneceği bir tarzda yapılmalıdır. Bu fırsat muhtemelen çok ender olarak, tek bir kez karşılıklı konuşmanın sonucunda gerçek bir imkâna dönüşür, daha ziyade, özel konuşmaların da yapıldığı genel havayı kestirmeye bağlıdır. Hastanın güveni arttıkça tanıma süreci de ayrıntılı bir niteliğe bürünür. Tedavinin sonraki aşamalarında bu tanımanın özünü oluşturan şey, doktorun hastanın kendisine anlattığı şeylerin doğru olduğunu kabullenmesi ve doktorun hastanın farklı yönlerinin nasıl bir araya getirilebileceği konusundaki görüşünün isabetliliğidir; sonrasında hastayı, kendisinin, doktorun ve diğer insanların birbirleriyle kıyaslanabilir olduğuna, çünkü kendisine, korkularına veya fantazilerine dair ne söylerse söylesin, bütün bunların doktora en az kendine olduğu kadar tanıdık görüneceğine ikna eden şey de işte budur. O artık bir istisna değildir. Tanınabilir biridir. Bu da tedavinin veya uyum sağlamanın önkoşuludur.

Şimdi tekrar asıl sorumuza dönebiliriz. Sassall iyi doktor sayılan bir duruma nasıl gelmiştir? Hastalıkları iyileştirerek mi? Cevap muhtemelen buymuş gibi görün-

mektedir. Fakat ben doğru cevabın bu olduğundan şüpheliyim. Çünkü bu meslekte pekâlâ şaşırtıcı derecede kötü bir doktorluk yapıyor, sonuçların sizi yanıltmasından önce de bir sürü hataya düşüyor olabilirsiniz. Oysa, meslekten olmayan kimselerin gözünde, sonuçlar daima doktorun lehine çıkmaya eğilimlidir.

Demek ki hayır; Sassall'm iyi bir doktor sayılmasının sebebi, hastanın aklındaki somut ama tam formüle edilmemiş kardeşlik duygusunu karşılayan bir tutum içinde olmasıdır. Doktor onları tanır. Bazen başarısızlığa uğradığı olmuyor değildir gerçi, genellikle kritik bir fırsatı ıskaladığı ve hastanın bastırılmış öfkesinin içine dert olduğu açıkça gözlenir, fakat onda baskın olan, hastalarını tanımaya çalışan bir adamın bitmek tükenmez iradesidir.

"Kapı açılıyor," diye anlatıyor, "ve ben bazen kendimi ölüm vadisine girmiş gibi hissediyorum. Eskiden çalıştığım sürece her şeyin yolunda gittiğini düşünürdüm. Hastanın gözünde ilk karşılaşma çok büyük önem taşıdığı için, kendimdeki çekingenliği bir şekilde aşmaya çalışırım. Eğer yaklaşımım etkili olmaz da arzu ettiğim yakınlığı yakalayamazsam, hastanın güvenini tekrar kazanmam oldukça uzun sürebilir, hatta hiç mümkün olmayabilir. Bunun üzerine, onunla tamamen açık konuşma yöntemini denerim. Benim çekingen davranmam apaçık bir kusurdur. Bir tür ihmalkârlık, diyebiliriz."

Bir hastayla konuştuğumuzda ya da onun anlattıklarına kulak verdiğimizde, sanki o, bir yanlış anlama söz konusu olmasın diye dertlerine elleriyle dokunarak, onları yokluyormuş gibi bir izlenim doğar. Doktor da bir hastayı fiziksel olarak muayene etmeye başladığında, sanki onunla bir konuşmaya dalmış gibi olur.

Sassall bu şekilde çalışmaya gerek duyar. Kendini iyileştirmek için başkalarına şifa bulmaya çalışır. Buradaki anahtar deyiş, bir klişeden öte bir anlam kazanmıştır artık: sonuca varmak. Yine de şimdi, bu süreci özel bir vakaya eğilerek kavramaya çalışabiliriz.

Önceden, Sassall'ın edindiği ustalık duygusu, acil durumlarla uğraşmanın getirdiği bir becerinin ürünüydü. Muhtemel komplikasyonların hepsi de onun kendi alanı içerisinde gelişiyor görünüyordu, hemen hepsi tıbbi komplikasyonlardı. Dolayısıyla, ana karakter hep doktorun kendisi oluyordu.

Oysa artık ana karakter, hastadır. Doktor her hastayı tanımak üzere çaba harcar ve onu tanıdıktan sonra kendine bir örnek (ahlâki bakımdan iyileştirici olanından değil de, hastanın kendisini tanımasını sağlayabilecek bir örnek) belirlemenin yolunu arar. Bu durum, onun hastanın durumunu 'iyi etmek' adına fiilen her hastanın 'yerini aldığı'nı söylemek suretiyle daha da basitleştirilebilir (şimdilik ortalama vakaların karmaşık yönleriyle değil, sadece Sassall'ı harekete geçen dürtülerle ilgilenmekteyiz). Yani, hastaya tekrar kendisini örnek göstererek hastanın 'yerini alır'. Onu derdine şifa bularak, en azından ıstırabını hafifleterek 'iyi eder'. Yine de hasta, hep aynı kişi kalarak hastalık rolünü başarıyla yerine getirdiğinden, ortaya çıkan sonuç katmerli bir etkiye dönüşür. Doktorun ustalık duygusunu besleyen şey, *evrensel* olmak için çaba harcamayı bir ideal saymasıdır.

'Evrensel insan' ideali, uzun bir tarihe yaslanır. Fiilen köleliğe dayanıyor olsa bile, Yunan demokrasisini işleten ideal buydu. Bu ideal Rönesans döneminde yeniden canlandı ve birçok insanın gözünde bir gerçekliğe dönüştü.

On sekizinci yüzyıl Aydınlanması'nın ideallerinden biri buydu; Fransız Devrimi'nden sonra da aynı ideal, Goethe, Marx ve Hegel gibi düşünürlerce -en azından bir gelecek ufku olarak- korundu. 'Evrensel insan'ın düşmanı, işbölümüdür. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında kapitalist toplumda işbölümü, bir insanın birçok rolü birden üstlenme ihtimalini yok etmekle kalmamış, bunun yanı sıra, insana tek bir rolü dahi fazla görmüş, hatta onu, mekanik bir sürecin parçasının parçası olmaya mahkûm etmiştir. Conrad'ın, "Tanrı'nın gerçek yerinin en yakın diyardan bir mil uzaktaki bir noktada başladığı"na inandığından pek şüphe etmemek gerekir; İnsanlar bu yer dahilinde kendilerini tam olarak gözler önüne serebilirlerdi. Yine de 'evrensel insan' ideali varlığını ısrarla korumaktadır. Otomasyon sürecinin ve bu sürecin uzun dönemde hediye olarak 'boş zaman' yaratacağı görüşünün arkasında saklı vaadi de burada aramak gerekir.

Bu yüzden, Sassall'ın evrensel olma arzusu, salt kişisel bir megalomani saplantısına bağlanarak görmezlikten gelinemez. Hiç gem vurmadığı hayal gücüyle atbaşı giden bir deneyim düşkünlüğü vardır onun. Bu arzusunu pekiştiren etken de, toplumumuzda otuz yaşını devirmiş çoğu insanın hayal gücünü öldüren bir gerçek olarak, yeni deneyimler edinme iştahını doyurmanın imkânsız olduğu bilgisidir.

Sassall talihli bir istisnadır ve onu görünüşte olmasa da ruhen, olduğundan çok daha genç gösteren şey budur. Yüzeyden bakıldığında onu hâlâ bir öğrenciye benzeten yönleri yok değildir. Sözgelimi, farklı faaliyetlerinde 'üniformalar' giymekten ve bu giyinme tarzını (kışın arazide giymeye uygun bir süveter ile yün bere, köpeğiyle birlikte ava çıkmaya uygun avcı şapkası ile bağcıklı deri tozluklar, ce-

naze törenlerine münasip düşen bir fötr şapka ile şemsiye) üç yıllık bir mütehassısın bütün derbederliğiyle sergilemekten hoşlanmaktadır. Halka açık toplantılarda elindeki notlara bakarak konuşmak zorunda kaldığında, *kasten* bir okul müdürü gibi gözlüklerinin üstünden bakmayı tercih eder. Onunla kendi bölgesinin dışında, tarafsız bir yerde karşılaşırsanız ve hâlâ sizinle konuşmaya başlamamışsa, bir an için onun bir aktör olduğunu sanabiliriz.

Aslında o pekâlâ bir aktör olabilirdi. Eğer olsaydı, bir sürü rolü layıkıyla yerine getirirdi. Benliğini birçok başka benlikte çoğaltma arzusu, ilk başta bir teşhircilik eğiliminden kaynaklanmış olabilir. Fakat bir doktor olan Sassall'daki bu dürtü tamamen başka bir şeye dönüşmüş bir haldedir. Bir kere, onun seyircisinin olması ihtimal dahilinde değildir. Kendi 'performansı'nı değerlendirebilecek tek kişi yine kendisidir. Onu şimdi motive eden şey, bilgidir: neredeyse Faustvari anlamdaki bilgi.

Bilgi tutkusunu en iyi betimleyen kişiyse, hayat hikâyesi sonraki Faust efsanesinin dayanaklarından biri olan Paracelsus hakkındaki şiiriyle Browning olmuştur:

Beslenemem güzellikle, sırf güzellik
Olsun diye, içemem tatlı şeyleri
Sırf sevimliler diye balsam yağına bulanmış;
Doğama basılmıştır onun ilk damgası;
Hâlâ taşırım onu, yığarım ortaya,
Sınıflandırayım diye bütün hakikatleri,
Güderken tek bir nihai amaç: Bilmeliyim!
Çıkarsam huzuruna Tanrı'nın tahtının,
İnanın onun sözlerini dinlerim,
Sadece kendi amacımı pekiştirmek için.

Sassall, Paracelsus'tan farklı olarak, ne bir teosofisttir ne de bir müneccim; o, tıp sanatından daha ziyade, bilime inanmaktadır.

"İnsanlar doktorların sanatçı olduklarından bahsettiklerinde, herhalde hemen her zaman toplumun eksikliklerinden dolayı bunu düşünürler. Daha iyi, daha adil bir toplumda, doktor çok daha fazla bir saf bilimciye benzeyecektir."

Ya da:

"İnsanın durumunun özsel trajedisi, 'bilmek'ten gelmez. Ne olduğumuzu ya da niçin var olduğumuzu bilmemek –trajedinin kaynağı *kesinlikle* budur. Fakat bu da beni dine götürmüyor. Din artık bunlara cevap vermiyor."

Yine de buradaki vurgu farklılığı, çoğun tarihsel bir farklılıktır. Paracelsus'un zamanında, hastalığın Tanrı'dan gelen bir musibet olduğu sanılıyordu; ayrıca, cehennem ebediyken hastalığın bitimli olması ona uyarıcı bir işlev yüklemekteydi. Istırap çekmek, yeryüzündeki hayatın koşuluydu: Tek gerçek ferahlama, gelecekteki hayattaydı. Ortaçağ sanatında, hayvanlarla insanların betimlenişleri arasında çarpıcı bir zıtlık gözlenmiştir. Hayvanlar özgürce kendi oldukları gibi, bazen korkunç, bazen güzel halleriyle resmedilirken; insanlar hep ölçülü ve kaygılı oluyordu. Hayvanlar, içinde yaşadıkları zamanla önemliydiler, oysa insanların hepsi bekliyordu –neyi mi, ölümsüzlüklerinin doğasını belirleyecek olan nihai kararı. Anlaşılan bazı sanatçılar zaman zaman hayvanları ölümlülükleri sebebiyle kıskanmaktaydılar: Ölümlülük, şimdi ve buradaki hayatı bir metafora indirgeyen kapalı sistemden azade olma imkânı sağlıyordu. Tıp da -olduğu kadarıyla- metaforik bir

yapıya sahipti. Otopsiler başladığımda ve bu suretle bitkisel tıbbın yanlış öğretileri gözler önüne serildiğinde, bulunan kanıtlar tesadüfi ya da istisnai sayılarak bir kenara atılmıştı. Sistemin metaforları bu denli güçlüydü –tıp biliminin uygulanmasının imkânsızlığını da gösteriyordu bu

durum. Tıp, teolojinin bir koluydu. Dolayısıyla, böylesi bir sistemin ürünü olup, daha o sonra o sisteme bağımsız gözlem adına meydan okuyan Paracelsus'un bazen en saçma yollara sapmasında şaşılacak bir taraf yoktu! Bunu kısmen güvenini beslemek adına yapıyordu, kısmen de korunmak adına.

Burada elbette Sassall'ın tarihsel bakımdan Paracelsus'la kıyaslanabilir bir figür olduğunu ima ediyor değilim. Ama Sassall'ın aynı mesleki gelenek içerisinde yer aldığından da şüpheliyim. Çeşit çeşit hekim vardır: zanaatkâr olanlar, siyasetçi olanlar, laboratuar araştırmacısı olanlar, merhametli rahip olanlar, işadamı olanlar, hipnozcu olanlar, vb. Fakat bir de, bazı Usta Denizciler gibi, mümkün olan her şeyi bizzat tecrübe etmek isteyen, yollarını merakın belirlediği doktorlar vardır. Yine de 'merak', bu olguyu ifade etmek için çok dar bir sözcük sayılır, 'araştırma ruhu' da fazla kurumsallaştırılmış bir ifadedir. Onları yönlendiren, bilme gereğidir. Malzemeleri, hastadır. Yine de onların gözünde hasta, başka kategorilerdeki doktorlardan daha fazla, bütünlüğü içerisinde ve tam da bu sebeple kutsal sayılmaktadır.

Hastalar kendi durumları ya da endişelerini Sassall'a anlattıklarında, o, başını sallayıp durmak ya da habire 'evet' diye mırıldanmak yerine, mütemadiyen 'Biliyorum' demeyi tercih eder. Üstelik bunu, içten gelen bir sempati duygusu eşliğinde söyler. Ancak onun bu araya girişi, aslında daha fazla şey öğrenmeyi beklerken ağzından çıkan öylesine bir söz ayarındadır. Belirli koşullarda o hastanın durumunun nasıl olduğunu zaten bilmektedir; henüz bilmediğiyse, o durumun tam olarak nasıl, hangi sıfatlarla açıklandığı ve doktorun kendi gücünün menzilidir.

Doğrusunu isterseniz, bu açık sorulara verilecek hiçbir cevabın doktoru doyurmayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Doktorun bir tarafı -her ameliyatta, her muayenede, telefonun her çalışında- hâlâ daha fazla şey öğrenmeyi beklemektedir çünkü. O da Faust gibi, şeytanın yardımına ihtiyaç duymadan, sıklıkla dibe vurmanın ıstırabını duyan bir insandır.

Bu yüzden kendisi hakkında hikâyeler anlatırken abartıya başvurur. O hikâyelerde Sassall, neredeyse her zaman saçma bir konumdadır: dalgalar üstüne sıçradığında güvertede bir film çekmeye çalışmaktadır; bilmediği bir şehirde kaybolmuştur; bir havalı matkabın azizliğinden kıl payı kurtulmuştur, vb. Bu doğrultuda, esrarlı atmosferin dağıtılmasını vurgulayıp, kendisini komik bir küçük adama benzetmektedir. Böylesi bir kılığa bürünüp hüsranlara karşı gardını aldığında, gerçekliğin üzerine yeni bir bakışla, gerçekliğin üstesinden gelmenin, onu daha derinlemesine kavramanın hiç de komik-olmayan amaçlarını gözeterek gidebileceği görüşündedir. Bu yaklaşımını iki gözü arasındaki farklılıkta da görebilirsiniz: Sağ gözü neyi (gülmeyi, sempatiyle bakmayı, sert olmayı, kendiyle alay etmeyi, bir amaç gütmeyi) bekleyeceğini bilirken, sol gözü uzaktaki kanıtları gözleyip sürekli bir arayış halinde olmaktan asla vazgeçmez.

Ben de ancak bu kadarını anlatabiliyorum, ama bir istisnaya dikkat çekmek isterim. Sözünü ettiğim istisna, Sassall görece önemsiz bir cerrahi müdahaleyle meşgul olduğunda ortaya çıkar. Kendi muayehanesinde bir kırık vakasıyla uğraştığı ya da mahalli hastanede hastalarından biriyle ilgilendiği zamanlarda her iki gözü de önündeki işe yoğunlaşır ve onda rahatlayıcı bakışı, sadece yüzündeki çizgilere yansıyan ifadelerden okuruz. Ceketini çıkarıp kollarını dirseklerine kıvırır kıvırmaz, ellerini yıkayıp eldivenlerini ya da maskesini takar takmaz bu rahatlamayı açıkça gözlemek mümkün olur. Sanki yalnızca önündeki sınırlı operasyona yoğunlaşabilmek için zihni tertemiz yıkanmış (dolayısıyla, ferahlamış) gibidir. Bir anlığına her şeye kesinlik hakim olur. O sırada uğraştığı operasyonu iyi ya da kötü halletmiş olabilir: İkisi arasındaki ayrım, tartışma ötesidir. Kaldı ki işini de mutlaka iyi yapmıştır.

Benzer bir ifadeye, Sassall'ın sadece birkaç kilometre uzağında yaşayan bir çiftçinin yüzünde rastladım. Bu çiftçi kafasını uçmakla bozmuştu ve altı silindirli, açık kokpitli bir Çek uçağına sahipti. Çiftliği büyük olmadığı gibi, aman aman bir zenginliği de yoktu. Dolayısıyla, üst tabakadan biri sayılmazdı. Kendi kafasına göre yaşıyor, sadece hızı seviyordu. Uçağı tarlasının uzak ucuna, bir meşe ağacının altına koyuyordu. Koyunları tarlanın öbür ucuna götürüp de ben uçağın pervanesini çevirdiğimde, o ve Jean Mohr ise yerlerine oturup motoru ısıtmaya koyulduklarında, kanadın ucunu bırakmamı işaret etmişti –uçağın freni yok diye oradan tutuyordum; işte o anda, onlar hareket etmeden hemen önce, zaten sert bir rüzgâr esiyor olmasına, tarlanın toprağının sertliğine ve kalkışın ustaca yapılması gerekmesine rağmen, çiftçinin tıraşsız, tıknaz, orta yaşlı yüzüne bir perde gibi aynı rahatlama ifadesinin yerleştiğini gördüm. O andaki sorunu sadece aerodinamikle, küçük bir içten yanmalı motorun çalışmasıyla ilgiliydi: Ürün fiyatları, kredi borcu, pazartesi pazarı, ilişkileri, namı, bütün bunların hepsi bir anlık silinip gitmişti.

Çiftçi ile Sassall arasındaki farklılık, çiftçinin bütün hayatını gam keder bilmeden uçak kullanarak ve havada süzülüp uçarak geçirebilmekten hoşlanması; halbuki Sassall'ın, bir türlü tatmin edemediği kesinlik arayışına ve onu huzursuz edip duran sınırsız sorumluluğun gereklerini yerine getirme ihtiyacına karşılık vermekle uğraşıp durmasıdır.

Şu âna değin, Sassall'ın hastalarıyla ilişkisinden kesitler ortaya koymaya çalıştım. Onun niçin iyi bir doktor sayıldığını ve 'iyi bir doktor' olmanın kendi ihtiyaçlarından bazılarını nasıl karşıladığını göstermeye gayret ettim. Sassall'ı kendini iyileştirmek için başkalarını iyi etmeye çalıştıran mekanizmayı bazı yönleriyle ortaya koymak iste-

dim. Fakat bütün bunları bireysel ilişkiler temelinde ele aldım. Şimdi de onun bütün yöre halkıyla ilişkisi üzerinde durmam gerektiğini hissediyorum. Hastaları, fiilen hasta olmadıkları zamanlarda da ondan açıkça neyi bekliyorlar? Bu beklentileri, onların zar zor formüle edilebilmiş olan, hastalığın mahremiyeti çerçevesinde kardeşçe bir yakınlık kurulması beklentileriyle ne kadar ilintilidir?

Sassall köyün büyük evlerinden birinde yaşar. İyi giyinir. Göreve giderken bir Land Rover kullanır, özel hayatında kullanmak için de başka bir arabası vardır. Çocukları o yörenin ilkokuluna giderler. Hayatın onun payına düşen kısmının hiç şüphesiz bir *beyefendi* hayatı olduğu aşikârdır.

Görev yaptığı bölge ekonomik bakımdan geridir. Yalnızca birkaç büyük çiftlik vardır, büyük ölçekli bir sanayi işletmesi hiç yoktur. Erkeklerin yarısından daha az bir kısmı tarlalarda çalışırken, çoğu geçimlerini küçük atölyeler, taşocakları, bir kereste fabrikası, bir reçel fabrikası ve tuğla işletmelerinden sağlarlar. Ne bir proletaryayı temsil ederler, ne de geleneksel bir kırsal topluluğu oluştururlar. Orman'a aittirler ve çevre bölgelerde hep 'ormancılar' diye anılırlar. Şüpheci, bağımsız, sert, kötü eğitimli, dine bağlılıkları fazla olmayan insanlardır. Bir zamanların gezgin tüccarlarını, sözgelimi tenekecileri çağrıştıran bir karaktere sahiptirler.

Sassall hayatın kendine biçtiği beyefendi rolünü kısmen değiştirmek için elinden geleni yapmış ve bunda bir ölçüde başarılı olmuştur. Köyde köylülerle birlikte yaşadıklarının dışında, kendine ait bir sosyal hayatı hemen hiç yoktur. Kendi sınıf kökeninin farkına bir tek, az sayıdaki orta sınıftan komşularıyla konuştuğu zaman varır. Onların hem konuşma tarzı hem de tutum olarak doktorun kendi önyargılarını paylaştıklarını varsaymalarına vesile olan sohbetlerdir bunlar. Sassall, 'ormancılar'ın yanında, bile isteye onların sicillerini tutmaya hevesli bir yabancı kâtibe benzemektedir.

'Ormancıların sicil kâtibi' derken ne demek istediğimi açıklamaya çalışayım şimdi.

"Sizin farkınız, doktor, istediğim zaman yüzünüze karşı siktir çekebileceğimi bilmem." Yine de bunu söyleyen kişi, Sassall'ın yüzüne karşı hiçbir zaman siktir çekmiş değildir.

"Sen benim ömrümde rastladığım en tembel fahişesin," demiştir Sassall bir keresinde, daha yeni sevindirdiği bir orta yaşlı kadın manifaturacıya. Fakat ona bütün söyleyebileceği de bundan fazla değildir.

Bir fabrikanın kantinine girdiğinde, "E, nasıl gidiyor bakalım?" diye sormayı alışkanlık edinmiştir. "Öğrenmeye üstten başlamak ister misin?" diye cevap verir ona kasadaki genç kız, göğüslerini işaret ederek, "Yoksa önce alta mı bakmak istersin?" der sonra, eteklerini yukarı kaldırarak. Yine de kız, doktorun yanında güvende olduğunu bilmektedir.

Sassall, kendini ve hastalarının gözündeki imajını, sosyal etiketler kalıbından büyük ölçüde kurtarmayı başarmıştır. Bunu da geleneklere uygun düşmeyen hareketleriyle sağlamıştır. Gerçi 'geleneksel olmayan doktor', geleneksel bir figürdür. Sassall'ın farklı olduğu nokta herhalde, geleneksel bir şekilde geleneklere uygun davranmayışın doktora hastalarına küfredip onları şoka uğratma (ama bunun tersinin olması mümkün değildir) imkânı tanımış olmasıdır. Sassall, herkesin ona her şeyi söyleyebileceğini düşünmekten hoşlanır. Fakat gerçeğe baktığımızda, bunun onun ayrıcalıklı konumunu çürütmekten ziyade pekiştirdiğini görürüz. Eşitlerinize her şeyi söyleyemezsiniz: Onların hangi alanlarda ve hangi usuller çerçevesinde hoşgörülü davranacaklarını zaman içerisinde enikonu öğrenmişsinizdir. Sassall'a karşı teorik olarak var olan rahat hitap etme özgürlüğü, tam da hepsi kâğıt üzerinde birbirinden ay-

rılamayacağı için, onun otoritesine, onun özel 'muafiyeti'ne dahil olan bir şeydir. Pratikte, doktorun söylediği ya da ona karşı herkesin ortasında, başkalarının yanında söylenen ve geleneksel denemeyecek hiçbir şey, onun otoritesinin toplumun otoritesine yaslandığı fikrine -artık- aykırı düşmez. Bu, doktorun, onları çok farklı bir şekilde tanıma ayrıcalığına kavuşmuş olması karşılığında hastalarından talep ettiği şahsi tanımanın şeklidir.

Köyde, etrafındaki geniş ve derin hendekle Ortaçağ'dan kalma bir şato var. Bu hendek hep bir tür mezbele işlevi görmüş. Her tarafı ağaç, çalı, yabani ot kaplıymış; her fırsatta içine atılan taşlar, eski tahta parçaları, hayvan pisliği ve çakıldan hendek sonunda görünmez hale de gelmiş. Beş yıl önce Sassall, burayı köyün faydalanabileceği bir bahçeye çevirme fikrini ortaya atmış. Fakat bunun için on binlerce saatle ölçülebilecek bir emek gücü gerekiyormuş. Sassall, bu işle uğraşacak bir 'dernek' kurup, başkanlığı kendisi üstlenmiş. İşler, köyün erkeklerinin görece serbest oldukları yaz akşamlarında ve hafta sonlarında yürütülecekmiş. Çiftçiler makineleriyle traktörlerini ödünç vermişler, biri buldozerini getirmiş, bir başkası vincini bu işe tahsis etmiş.

Sassall'ın kendisi de projeye çok emek vermiş. Çoğu yaz akşamı, muayenehanede değilse ve hastaya çağrılmadıysa onu bu hendekte çalışırken görmek mümkünmüş. Şimdi hendek gerçekten çimenlerle örtülü, pınarı, gülleri, çalılıkları ve oturulacak sıraları olan bir bahçeye dönüşmüş durumda.

"Hendekteki işlerin hemen hepsini," diye anlatıyor Sassall, "Ted, Harry, Stan, John ve diğerleri planladılar. Bunu söylerken onların daha iyi iş çıkardıklarını, ellerini daha ustaca kullandıklarını -gerçi öyleydiler- değil, aynı zamanda daha iyi fikirlerinin olmasını kastediyorum."

Sassall da her boş vaktinde köyün erkekleriyle bu fikirlerin teknik ayrıntıları üzerine teatide bulunmuş. Bu müzakereler saatlerce, haftalarca sürmüş. Sonunda, tıbbi alanın dışında bir sosyal mahremiyet sağlanmış.

Söz konusu bahçe, bir işe hep birlikte soyunmanın apaçık sonucu gibi görünebilir. Fakat mesele o kadar basit ve yüzeysel değildir. Bu iş köyün insanlarına bir araya toplanıp konuşma imkânı da sağlamıştır ve sonuçta bu konuşma ortamının değeri, işin kendi değerini geride bırakmıştır.

İngilizce'nin meram anlatmakta yetersiz kalması, birçok esprinin malzemesidir ve genellikle püritenliğin, çekingenliğin bir milli haslet olmasıyla açıklanır. Haliyle bu da daha ciddi bir gelişme kaydetmeyi engellemiştir. Kolektif kültürel yoksunluğun bir sonucu, İngiliz işçi sınıfıyla orta sınıfının geniş kesimlerinin meramlarını iyi ifade edememeleridir. Onlar, bildikleri şeyleri akıllarına gelen düşüncelere tercüme etme vasıtasından yoksun kalmışlardır.* Edindikleri tecrübeleri hangi sözcüklerle daha berrak, daha duru bir şekilde anlatabilecekleri konusunda takip edecekleri bir örnekleri olmamıştır. Sözlü deyişlere dayanan gelenekleri de uzun süre önce belleklerden silinmiştir. Dolayısıyla, sözcüğün teknik anlamıyla hepsi birer okuryazar olmasına rağmen, yazılı bir kültürel mirasın varlığını keşfetme fırsatına sahip olamamışlardır.

Üstelik bu sorunun düğümü, edebiyatın meselesi olmaktan daha öte bir yerdedir. Genel kültür, bireyin kendini tanımasını, en azından kendisinin sosyal açıdan geçerli kabul edilecek yönlerini bilmesini sağlayan bir ayna işlevi görür. Kültürel yoksunluk içinde yaşayanların kendilerini tanıma araçları her zaman için çok daha az olmuştur. Yaşadıkları

*) Benim *Corker's Freedom* (New York: Vintage International, 1995) başlıklı romanım, bu duruma ışık tutma yönünde bir çabadır.

(özellikle de duygusal ve içsel yaşantıyla ilgili) tecrübelerin önemli bir kısmı, kendi gözlerinde *adlandırılamadan* kalmıştır. Bu yüzden, kendilerini ifade etmelerini sağlayan başlıca araç, eylemdir, harekettir: İngilizlerde 'kendi başına yapma'yı öngören hobilerin sayısının çok fazla olmasının sebeplerinden birisi budur. Hal böyle olunca, bahçe ya da çalışma sırası, İngilizlerin doyurucu bir şekilde iç gözlemde bulunmalarını sağlayacak en uygun araçlar haline gelmiştir.

En kolay -ve bazen mümkün olan tek- sohbet yolu, bir eyleme, harekete dair olan ya da o eylemi, hareketi tanımlayan konuşmalardır. Söz uygun düşerse, eylem/hareket burada tekniğin veya prosedürün kendisi sayılmaktadır. O zaman da sohbetlerin özünü, konuşan kişilerin tecrübeleri değil, tamamen dışsal bir mekanizmanın ya da bir olayın niteliği (bir otomobil motoru, bir futbol maçı, bir drenaj sistemi ya da bir komitenin işleyişi) oluşturmaktadır. Bugün İngiltere'de belirli bir anda yirmi beş yaşını geçmiş erkekler arasındaki konuşmaların çoğunun içeriği, doğrudan kişisel olan her şeyin önüne baştan engel koyan bu tür konulardır. (Gerçi daha gençler arasında, iştahlı doğalarının kuvveti, onları bu tür gayri-şahsi mevzular üzerinde ömür tüketmekten kurtarmaktadır.)

Ancak bu tarz konuşmaların da sıcak bir tarafı vardır ve bu konuşmalar sayesinde pekâlâ dostluklar kurulabilmekte, dahası sürdürülebilmektedir. Konuşulan bu konuların karmaşık olması, o insanları birbirine yaklaştıran bir etkiye sahiptir. Sanki birbiriyle konuşmaya başlayanlar, konuyu en ince ayrıntılarına dek ele almalarını kolaylaştırsınlar diye, neredeyse kafaları birbirine değecek kadar öne eğilirler. Ortak uzmanlıkları, ortak deneyimlerinin bir simgesi haline gelmiştir. Dostlar, ölmüş olan ya da o sırada yanlarında bulunmayan başka bir arkadaşlarının adını andıkla-

rında, onun her fırsatta önden çekişli arabaların daha güvenilir olduğunu iddia edip durduğunu da hatırlarlar: Arkadaşlarının görüşüne dair bu mahrem bilgi, hafızalarında çok kıymetli bir yere sahip olmuştur artık.

Sassall'ın görev yaptığı bölge, İngiltere'nin standartlarına göre bile ağır kültürel yoksunluğun hüküm sürdüğü bir yerdir. Bu yüzden Sassall, onların konuşmalarını, ancak köyün erkeklerinin pek çoğuyla birlikte çalıştıktan ve kullandıkları teknikleri filen kavramaya başladıktan sonra sıfatlandırabilmiştir. Ancak o aşamada, köylülerle, ortak deneyimlerinin herkesin anlayabileceği bir metafora dönüştüğü dili paylaşmaya başlamıştır.

Sassall'ın inanmak istediği şey, bu metaforun onların hepsinin birbirleriyle eşitler olarak konuştukları fikrini içerdiğidir: Köylülerin çoğunlukla doktordan çok daha iyi bildikleri bir dilin menzili içinde kalındığı müddetçe bu durum kesinlikle geçerlidir. Oysa onların birbirleriyle eşitler olarak konuşmadıkları da ortadadır.

Köylülerle ormancılar Sassall'ı, terimin tam anlamıyla onlarla beraber yaşadığı için kabullenmişlerdir. Koşullar ne olursa olsun, onunla yüz yüze gelmeleri kendileri için bir utanç ya da kompleks vesilesi olmayacaktır: Kendi cemaatlerinin bir bütün olarak anlamayacağı veya anlayamadığı durumlar söz konusu olduğunda bile doktorun onları bir şekilde anlamaya gayret sarf ettiğini bilirler. (Evlenmedikleri halde hamile kalan çoğu genç kız, hiçbir kaçamaklı yola sapmadan ona dertlerini dökerler.) Ondan korkanlarsa sadece, geleneksel doktor korkusunu üstlerinden hâlâ tam olarak atamamış birkaç yaşlı hastadır. (Bu geleneksel korku aynı zamanda, hastalığın muhtemel sonuçlarından ileri gelen rasyonel bir korku olmasının dışında, kendilerine her zaman üstleri gibi davranıp öyle muamele etmiş doktorlardan

içten içe bekleyip, öfkeyle ve ısrarla talep ettikleri kardeşçe tutumun sonuçlarının doğurabileceği irrasyonel korkudur.)

Genelde hastaları Sassall'ın kendi cemaatlerine 'ait olduğu'nu düşünürler. Dışarıdan hiç kimsenin ya da hiçbir şeyin temsilcisi değildir –böylesi bir bölgede dışarıdan birilerinin çıkarını kovalıyor olmak, onları sömürüyor olmaktan başka anlam taşımaz zaten. O, güvenilen biridir. Yine de bunu saptamak, onun bir eşit olarak görüldüğünü ya da ona eşit muamelesi yapıldığını söylemekle aynı şey değildir.

Sassall'ın ayrıcalıklı biri olduğu herkesin gözünde açıktır. Kimse bunu tartışmaz; kimse buna kızmaz ya da bu durumu sorgulamaz. Aralarında bir doktor olarak var olmasına bağlıdır bu da. Ayrıcalık, onun geliri, arabası ya da eviyle ilgili değildir; bunlar sadece onun işini düzgün yapmasını sağlayan vasıtalardır. Onlar sayesinde ortalamadan biraz daha fazla konfora kavuştuğu söylenebilirse de, burada bir ayrıcalık söz konusu değildir, o konforu hak edecek parayı alnının teriyle kazanmaktadır çünkü.

Sassall, düşünme ve konuşma şekliyle de ayrıcalıklıdır! Onun ayrıcalıklılığını mantık temelinde hesaplamak mümkün olsaydı, aldığı eğitimi ve tıp öğrenimini de denkleme katmak gerekirdi. Ama onlar artık çok geride kalmıştır. Şimdiki düşünme biçimi -salt doktorluğuyla değil, genel mevzularda da ilgili olarak- her seferinde köylülerin gözleri önünde hayata uygulanır. Bu yüzden köylüler onunla konuşurlar, bu yüzden ona mahalli haberleri hemen yetiştirirler, bu yüzden onu dinlerler, bu yüzden onun alışılmadık görüşlerinin doğru olup olmadığını merak ederler, bu yüzden bazıları, "O harika bir doktor, ama sizin tahmin edeceğiniz türden değil," derler, bu yüzden bazı orta sınıf komşuları onun bir çatlak olduğunu iddia ederler.

Köylülerin onu ayrıcalıklı görmelerinin sebebi, düşüncelerinin çok etkileyici olması değildir. Çünkü onun düşünme tarzının kendilerininkine uymadığını şıp diye anlayıverecek kadar farklı yapıları vardır. Köylüler sağduyuya göre hareket ederlerken, doktorun böyle bir mecburiyeti yoktur.

Sağduyunun pratik bir kılavuz olduğu genelgeçer bir görüştür. Fakat ancak kısa erimli bir pratikliktir bu. Sağduyu, sizi besleyen eli ısırmanın aptalca olduğunu öngörür. Oysa bu, ancak bu suretle çok daha iyi besleniyor olabileceğinizi fark ettiğiniz âna bağlı olarak aptalcadır. Uzun vadeyle bakıldığında, sağduyu edilgen kalır; bunun sebebi de, gerçekleşmesi söz konusu olan ihtimallere dayalı ilk refleksin, geçmişte şekillenmiş kabullere dayanmasıdır. Onun için, sağduyunun, aklıselim davranışın ana damarı yavaş yavaş şekillenir. Ona dayalı bütün önermelerin, tartışılmaz hale gelmeden, yani gelenekselleşmeden önce defalarca kanıtlanması gerekir. Geleneksel hale geldiklerinde, hikmete dayalı bir otorite kazanırlar. 'Pratik' sağduyuda her zaman için *boşinanın* güçlü bir izinin bulunması bundan dolayıdır.

Sağduyu, temel eğitim görme imkânından yoksun kalmış, bu anlamıyla cahil bırakılmış olanların 'ev yapımı' ideolojilerinin bir parçasıdır. Söz konusu ideolojinin bileşenleriyse farklı kaynaklardan gelir: dinin esintileri, ampirik bilgi parçaları, korunmayı gözeten şüpheler, yüzeysel olarak öğrendikleri şeyden rahatları kaçmasın diye elenenler. Ne var ki burada önemli olan, sağduyunun hiçbir zaman bir şey öğretemeyeceği, asla kendi sınırlarını aşamayacağıdır; zira, temel eğitim eksikliğinin giderilmesi söz konusu olduğunda, bu ideolojiyi oluşturan parçaların hepsi tartışmalı hale gelir ve sağduyunun işlevi fiilen ortadan kalkar. Sağduyu, ancak araştırma ruhundan, irdele-

meden, yani felsefeden ayırt edilebildiği müddetçe bir kategori olarak varlığını muhafaza edebilir.

Sağduyu özünde durağandır. Sosyal alanda edilgen kalanların, kim olduklarına ya da ne yaptıklarına dair durumu olduğu gibi kavrayanların ideoloijisine aittir. Fakat onların karakterinin yalnızca bir parçasını (genellikle de küçük bir parçasını) temsil eder. Aynı insanlar, kendi sağduyularına aykırı düşen birçok şey de yapar veya söylerler. Bir şeyi, "Ama sağduyu bunu emreder," diye mazur göstermeye kalktıklarında, genellikle en derinlerindeki duyguların ya da içgüdülerinin bir kısmını yadsıyan ya da onları ele veren bir mazeret sunuyorlardır aslında.

Sassall, onların içlerindeki duygularla sezgileri birer ipucu olarak değerlendirir. Doktorun kendi benliği, en vaatkâr çıkış noktasıdır. Amacıysa, başkalarında nelerin saklı olabileceğini bulup keşfetmektir:

"Düşüncelerimi ya da duygularımı herhangi bir şekilde sansüre tabi tutmadan dile getirmekte zorlanmam ben, fakat bunu yaptığımda da aslında bu şekilde kendimi dizginlemeye çalıştığımı bilirim. Biraz kendini beğenmişlik gibi gelir bu, ama değildir. En azından benim, hastaların niçin sırf onları dinliyorum diye mütemadiyen bana teşekkür edip durduklarının farkına varıp kavramamı sağlar: Böylece onlar da -yanlış biçimde- kendini beğenmişlik olarak düşündükleri şeyler için özür dilemiş olurlar."

Başka bir çıkış noktası olarak kendi ölümlülüğüne başvuran doktor, umuda ya da iyi ihtimallere dair referansları, hemen hemen tahayyül edilemez bir gelecekte bulmak durumunda kalır.

"Bana cesaret veren şey, bu masanın, bardağın ve bitkinin moleküllerinin size ya da bana yeni bir yön verecek şekilde yeniden düzenlenmesi, şimdi kötü olan şeylerin her-

halde kötü bir şekilde düzenlenmiş moleküllerden oluşmuş olması ve bu yüzden bir gün yeniden düzenlenmelerinin söz konusu olma ihtimalidir."

Yine de, onun spekülatif düşünceleri ne kadar hayal mahsulü olursa olsun, bir noktada onları tekrar bugünkü fiili bilgilerin standartlarıyla ölçtüğü ortadadır. Fakat o noktaya geldikten sonra, kendisini yine spekülasyon yürütmeye koyulmaktan alıkoyan bir şey yoktur:

"Bir şeyi asla *kesin* olarak bilemezsiniz. Bu yanlış bir alçakgönüllülük ve basmakalıp bir söz gibi gelebilir size, oysa gerçeğin özü budur. Çoğu zaman haklı bulunursunuz, gerekli olan şeyi bildiğiniz *izlenimi* hakimdir, oysa genelgeçer kuralların bozulması her an mümkündür, öylesi anlara geldiğinizde, (bir şeyi) iyi *bildiğinizi ve bunun doğruluğunun kanıtlanmış olduğunu* düşündüğünüz durumlarda aslında ne kadar şanslı biri olduğunuzu fark edersiniz."

Sassall spekülasyon yapmaktan, sınamaktan, kıyaslamaktan hiçbir zaman vazgeçmez.

Böyle bir düşünme tarzı, teorik olma ve genellemelerle ilgilenme hakkını talep eder sizden. Yine de teori ve genellemeler, doğaları gereği, büyük genel kararların hep oralarda verildiği şehirlere ya da uzaktaki başkente aittir. Dahası, genel kararlara ve teorilere varmak için, deneyim edinmek üzere seyahat etmek, dolaşmak da gerekir. Oysa Orman'dan hiç kimse seyahate çıkmaz. Dolayısıyla, Orman'daki hiç kimsenin herhangi bir şeyi teorileştirecek gücü ya da vasıtası yoktur. Onlar 'pratik' insanlardır.

İngiltere gibi küçük bir ülke söz konusu olduğunda coğrafi açıdan ücra bir yerde olmayı ve mesafeleri bu denli vurgulamak şaşırtıcı görünebilir. Ancak öznel bir duygu olarak uzaklığın, kilometre hesaplarıyla pek bir ilgisi yoktur. Bu, ekonomik güce karşı bir tepkidir. Tekel -giderek ar-

tan merkezileşme eğilimiyle- Bolton, Rochdale ya da Wigan gibi bir zamanlar hayati önemde görülen büyük şehirleri bile uzaktaki sıradan birer su birikintisine çevirmiştir. Siyasal bilincin ortalama düzeyinin çok düşük kaldığı kırsal bir bölgede, hepsi de teoriyle ilgili olup, hiçbiri pratik sayılmayan bütün temel kararlar, yerel halkın büyük kısmının gözüne, uzaktaki siyasal mercilerin ayrıcalıkları gibi gelmektedir. Entelektüel kişi, onları denetleyen Devlet aygıtının bir parçası gibi görünür (zaten bu yüzden ona şüpheyle yaklaşmaktadırlar). Oysa Sassall güvenilen biridir, çünkü hayatını onlarla birlikte sürdürmektedir. Ama onun düşünme tarzı da ancak başka, kendilerinin dışındaki bir yerde şekillenmiş olabilirdi. Teori kuranların hepsi, en azından bir gözlerini iktidar koltuğuna dikmiş kişilerdir. Bu da ormancıların hiç bilmediği bir ayrıcalıktır.

Köylülerin Sassall'ın düşünme şeklini bir ayrıcalık olarak görmelerinin bir sebebi daha vardır –yalnız bu daha az rasyonel bir sebeptir. Eskiden bunu sihirli bir güç olarak görüyor olmaları mümkündü. O, korkusunu korkmadan itiraf eder. Her türlü itici kuvveti doğal -ya da anlaşılabilir- bulur. Çocuk olmanın neye benzediğini hatırlar. Genelde hiçbir unvana saygı duymaz. Ama başka insanların rüyalarıyla kâbuslarına girebilir. Bazen kendini kaybedip, bahane olarak başvurulan açıklamaların karşısında gerçek sebeplerden söz edebilir. Bu şekilde hareket edebilecek bir yapıya sahip olması, doktoru, köylülerin deneyimlerinin, sağduyu bahanesiyle ya görmezlikten gelinen, ya da reddedilen yönlerine bağlar. Bu yüzden 'diploma'sı, onu dinleyenlerin her birinin nezdinde esir olmaya karşı koyan bir yerde durur.

O bölgede köylülerin düşünme biçimleriyle kıyaslanabilir bir şekilde davrandığı söylenebilecek, onun dışında herhalde sadece bir tek kişi daha vardır. Ancak bu adam bir yazar, bir münzevidir. Yazarın etrafındaki hiç kimse onun nasıl düşündüğü hakkında bir bilgi sahibi değildir. Bu kapsamda bir de rahipleri, okul müdürlerini ve mühendisleri anmak gerekebilir, ama onlar da sağduyu çerçevesinde düşünüp hareket eden insanlardır. Dillerinin biraz farklı görünmesinin sebebi, konuşurken durmadan Tanrı'dan, geçer nottan ya da metallerden bahsetmeleridir. Anlaşılan Sassall'ın ayrıcalığı o yöre için eşsizdir.

Köylülerle ormancıların Sassall'ın ayrıcalıklı durumuna karşı tutumları karmaşıktır. O, kafalı biridir –bunu açıkça söylerler. Bu kadar kafalı biri olduğu halde niçin... –işte o zaman, doktorun kendilerine ait olduğunu hatırlayarak, Sassall'ın doktorluğunu ücra bir kasabada sürdür-

mesinin bir tür ayrıcalığı içinde barındırdığının farkına varırlar tekrar; başarıya karşı kayıtsız tutum takınmasından doğan bir ayrıcalıktır bu. Fakat şimdi, doktorun ayrıcalığı bir ölçüde köylülerin kendi ayrıcalığı haline gelmiştir. Onunla gurur duymakta, aynı zamanda onu korumak istemektedirler: Sanki doktorun tercihi, kafalı olmanın aynı zamanda bir tür zayıflığa işaret edebileceğini gösterirmiş gibi. Köylüler doktora sıklıkla endişeli gözlerle bakarlar. Oysa -bana soracak olursanız- endişeli falan da değillerdir, bir doktor olarak onunla öylesine iftihar etmektedirler ki (onun iyi bir doktor olduğunu bilirler, ama ne kadar sıradan ya da ender biri olduğundan haberleri yoktur), onları gururlandıran daha çok onun düşünme şekli ve -esrarengiz biçimde kendileriyle kalma tercihine vesile olan- aklıdır. Gururlandıkları şeyden doğrudan etkilenmeden, doktorun düşünme şeklini -ona yerel bir işlev katarak- sahiplenirler.

Hastalandıkları zaman Sassall onları tedavi etmekle kalmaz; doktor, onların hayatlarının objektif tanığıdır. Fakat kendileri ondan ender olarak bir tanık gibi söz ederler. Sadece pratik koşulların onları bir araya getirdiğini düşünmek işlerine gelir çünkü. Doktor hiçbir surette nihai bir hakem değildir. Zaten ben de bunu bildiğim için, oldukça mütevazı bir sözcük olan *kâtip*'i kullanmayı seçtim: onların sicil kâtibi.

Doktor, tam da ayrıcalığından dolayı bu iş için biçilmiş kaftandır. Eğer onların yapıp ettikleri mümkün olduğu kadar tamsa (zaten ara sıra kim, aslında gerçekleştirilmesi imkânsız bir ideal olan, hayatının tam kayda alınması hayalini kurmamıştır ki), kayıtlar da genelde dünyayla ilgili olmak ve gizli saklı olan şeyleri, hatta başroldeki ak-

törlerin kendi içlerinde saklı olan şeyleri kapsamak durumundadır.

Bazıları doktorun bölge rahibi, mahalle papazı rolünü üstlendiği varsayımını yürütüyor olabilirler. Oysa gerçek böyle değildir. Doktor, her şeyi bilen ve her şeye kadir bir varlığı temsil etmez. O, onların kendi temsilcisidir. Doktorun kayda geçirdiği siciller hiçbir zaman daha üst bir merciye takdim edilmeyecektir. Doktor kayıtları öyle bir şekilde tutar ki, bazen köylülerin kendileri gelip ona başvururlar. Doktorla girilen bir sohbetin -bu eğer mesleki bir danışma konuşması değilse- en sık rastlanan baş kısmı hep şöyle olur: "...zamanı hatırlar mısınız?" Doktor onları temsil eder, onların (öznel değil) nesnel belleği haline gelir, çünkü onların dış dünyayı anlama ve dış dünyayla ilişki kurma ihtimallerinin ortadan tamamen kalkmış olmasını, ayrıca onların bildikleri ama düşünmeyi akıl edemedikleri bazı şeyleri temsil etmektedir.

Sassall'ın köylülerin 'gönüllü sicil kâtibi' olduğunu belirtirken kastettiğim budur. Bu şerefli bir mevkidir. Doktor ender olarak ayin yönetmeye de çağrılır. Fakat bunun, iyi ifade edilmemiş olsa da kesin bir anlamı vardır.

Burada başvurduğum metaforik şemalarda belli bir hantallığın söz konusu olduğunun çok iyi farkındayım. Peki, bu metaforların nasıl bir önemi vardır? Bir yandan, kırsal bölgede doktorluk yapmakla ilgili sosyolojik bir araştırma daha faydalı olabilir, bunu biliyorum; öbür yandan, farklı tedavi şekilleri uygulanan hastaların ifade ettiği memnuniyet dereceleri konusunda çeşitli istatistiki analizler daha aydınlatıcı bir tablo ortaya koyabilir, bunun da farkındayım. Dolayısıyla, ben bu tür çalışmaların yararlılığını bir an için dahi yadsıyor değilim –kaldı ki, şu

anda okuduğunuz denemeyi hazırlarken o tür bulgulardan kendim bir hayli yararlandım. Fakat benim burada tanımlamaya çalıştığım şey, henüz bir soru-cevap analizine vardırılamayacak düzlemdeki ilişkilerdir.

Sassall ve onun hastaları konusunda anlattıklarım, hayal gücümü çalıştırmanın getirdiği bir tehlikeye açıktır elbette. Bazı zamanlar kendi öznelliğimin çarpıtıcı bir etkide bulunabileceğini de çok iyi biliyorum. Zaten söylediğim şeyleri hiçbir zaman fiilen kanıtlayamam. Ama bu alanda yıllarca gözlem yaptıktan sonra, söylediğim şeylerin -kendi yazımın hantallığına rağmen- söz konusu olan küçük bölgedeki toplumsal gerçekliğin kayda değer bir bölümünü, Sassall'ın hayatının psikolojik gerçekliğininse genişçe bir kısmını ortaya koymayı başardığını iddia edebilirim. Bunu kabul etmenin önündeki en büyük engel, insanların sırf basit oldukları için her zaman basit kalan şeyleri ifade edemedikleri, şeklindeki yanlış görüştür. Biz böyle bir görüşü muhafaza etmek isteriz, ama bunun sebebi, bu görüşün kendi yapmacık 'anlaşılır bireylik' duygumuzu pekiştirmesi ve bizi, en basit insanın en basit umutları ya da hayal kırıklıklarının arkasında yatan felsefi gelenekler, duygular, yarı gerçekleşmiş fikirler, atavistik içgüdüler ve muhayyel düşüncelerin meydana getirdiği o olağanüstü derecede karmaşık yumağa kafa yormaktan kurtarmasıdır.

Sassall kendi idealini büyük ölçüde başarıya ulaştırmış biridir. Yirminci yüzyılın ortasında denizi olmayan bir kırsal bölgede, hastalıklarla boğuşarak çalışan bir adamın elinden geldiği kadarıyla, usta bir yelkenciyle kıyaslanabilecek bir konuma ulaşmıştır.

Sassall'ın göreli özerkliği ve kendine özgü sorumlulukları vardır. (Çoğu pratisyen hekimden farklı olarak, hasta-

neye yatırılan hastaların yüzde doksanına ulaşır, çünkü o bölgede, en karmaşık cerrahi vakalar için bile, kendisinin de bünyesindeki ev doktorlarından biri olduğu yerel kasaba hastanesine gidilmektedir.) Sassall, önüne gelen her türlü acil vakaya (tarlalarda hasat zamanında ya da ava çıkıldığında yaşanan ciddi kazalardan tutun, gayri-meşru bebeğini öldürmek isteyen genç bir kadının umutsuzluğuna, ya da inancını kaybetmiş bir emekli papazın ağır ağır ıstırap çekişini, nihayet tamamen çöküşünü çare bulamadan izlemeye kadar) ciddiyetle eğilen bir doktordur. Zaten bu yüzden, kendisine karşı su götürmez bir güven beslenmektedir.

Onun tek tek hastalara karşı tutumunun, apaçık bir otorite kullanmaktan ziyade, kendisinden belli belirsiz beklenen o kardeşlik duygusuna karşılık veriyor olmasına dayandığı doğrudur, fakat bu kardeşliğin karşılıklı *olmadığı* da doğrudur: Sassall'ın payına, hayali bir projeksiyondur bu, ama hem gerçek hem de bir sanat eseri kadar yapaydır: Hiç kimse Sassall'ı kardeşçe tanımaz, bu da onu komutan mevkiine oturtur.

Doktorun 'sicil kâtibi' konumu, bir yandan, onun -başkalarından daha fazla- bölgenin geçmişten gelen tarihini bildiği anlamına gelir; öbür yandan, ona cemaatin genel halini kavrama ve değerlendirme imkânı sağlar. Bir ölçüde o, cemaatin hissedip de birbirine bağlayamadığı bilgilere kafa yorar ve onlar üzerinde fikir teatilerinde bulunur. Bir ölçüde de o, köylülerin özbilinçlerinin (çok yavaş da olsa) büyüyen gücüdür.

Son olarak, bu bölge -geri ve gelişmemiş olduğu için- dış etkilere asgari derecede açıktır. Bu da tamamen başka yerlerde neler olduğuna ve ne gibi kararlar alındığına

bağlıdır. Ancak benzeri koşullar söz konusu olduğunda Sassall'ın kurduğu hegemonyayla aşık atabilecek (yanlış kullanılan kitle iletişim araçlarının ısmarlama şablonları dışında) çok az kişi, çok az fikir bulunduğu da özellikle vurgulanmalıdır.

Peki, Sassall'ın başarısının bedeli nedir?

Burada bir pratisyen hekimin her gün yaşadığı gerilimleri ve uygunsuz koşulları tartışmayı önerecek değilim. Bu iş pekâlâ doktorların kendi temsilcilerine bırakılabilir. Onların şikayetlerinin bir kısmı isabetlidir. Fakat şikayetlerine hakim olan genel ton, sezilen ama tam manasıyla kavranamayan bir gerçek olarak, tıp mesleğinin on dokuzuncu yüzyıldaki statüsü ve kategorilerinin eskimekte oluşundan kaynaklanan korku ve hıncın ürünüdür.

Bunu bilmek Sassall'ı telaşa düşürmez aslında, zira o, kendi özel konumunu çoktan sağlamlaştırmış durumdadır. Ama bu özel konumunun sonucunda, hastalarının ıstırabıyla ve sık sık başına geldiği gibi, becerilerinin onlara yardım etmekte yetersiz kalışıyla -birçok doktora kıyasla çok daha çıplak bir halde- baş etmek zorunda kalacaktır.

Doktorların acıya karşı mesleki bir yaklaşımlarının bulunduğu, mesleki yalıtılmışlık sürecinin tıp fakültesindeki öğrenciliğin -insan vücudunun parçalar halinde incelenmesine ilk defa girişilen- ikinci yılında başladığı genel bir varsayımdır. Bu doğrudur. Fakat sorun, kan ya da bağırsak görünce hissedilen fiziksel iğrenmenin aşılmasından çok daha derindedir. Daha sonra, öğrencinin kendini koruması için başka faktörler devreye girecektir nasılsa. Doktorlar ikinci, teknik, duygusallık tanımayan bir dil kullanırlar. Sıklıkla da çabuk davranmaları, tam bir kon-

santrasyonu gerektiren karmaşık el hünerlerine başvurmaları gerekir. Uzmanlaşmanın artışı, hastalığa giderek bilimsel bir gözle bakılmasını cesaretlendirmiştir. (On sekizinci yüzyılda ve daha önceki devirlerde, doktora genellikle sinik biri gözüyle bakılırdı; sinik, tanımı gereği, kendisinin üstünde hiçbir hak talebinde bulunmadığı bir bilimsel 'nesnellik' varsayan kişidir.) Ele alıp baktıkları vakaların sayısı, onları herhangi bir hastayla herhangi bir şekilde özdeşlik kurmaktan caydıran bir durumdur.

Yine de, bu anlattıklarımız ne kadar doğru olursa olsun, bazı doktorların tanıklık ettiği ıstıraplar, genel olarak ifade edilen sıkıntılardan daha acı verici olabilir. Sassall'da böyle bir durum söz konusudur. O, aşırı derecede otokontrollü bir adamdır. Fakat, beni fark etmediği bir keresinde, onun gözleri yaşlı, genç bir hastasının ölmekte olduğu bir evden çıkıp hızla bir tarlanın içine daldığını görmüştüm. Belki de yaptığı müdahaleler veya yapılamayan şeyler için kendini suçluyordu. Hissettiği acıyı sancılı bir sorumluluk duygusuyla karıştırarak yaşıyordu, çünkü karakteri böyleydi.

Ama duyarlılığı, salt karakterine bağlı sayılmaz: Aynı derecede, konumunun ve doktorluğunu icra etmekteki kendi usulünün sonucudur. Hiçbir hastalığı, o hastanın kişiliğinden ayırmaz –bu anlamıyla, uzmanların tam zıttıdır. Hastayla arasındaki hayali mesafeyi koruma gerekliliğine inanmaz: Hastayı tam olarak tanımak için ona mümkün olduğunca yaklaşması gerektiğini düşünür. Yaklaşık 2 bin hastası bulunmasına rağmen, bu insanların birbirleriyle nasıl yakın ilişki içerisinde (yalnızca aile bağıyla da değil hem) olduklarının farkındadır, o yüzden böylesi rakamların onun nezdinde istatistiki bir nesnelliğe kavuşma

ihtimali sıfıra yakındır. En önemlisi, Sassall en azından bazı mutsuzluk hallerini iyileştirmeye çalışmayı da kendi görevi sayar. Nitekim, bir tür yalnızlığa terk etme suçunu işleyeceği zannıyla, çok ender olarak bir hastasını akıl hastanesine gönderir.

Haftada beş-altı defa başka insanların kederleriyle yüz yüze gelmenin, onları anlamaya çalışmanın, onların sıkıntılarına bir hal çaresi bulmayı umut etmenin geldiği nokta neresidir? Burada tabii ki fiziksel acılardan söz ediyor değilim, çünkü onlara çözüm bulmak genellikle bir zaman meselesidir ve çoğunlukla mümkün olabilir. Benim bahsettiğim, ölmenin, kaybın, korkunun, yalnızlığın, umutsuz bir şekilde kendinden başkası olmanın, faydasızlık duygusunun kederidir.

Bu tür yüzleşmelerin bir boyutu bana önemli ve yeterince tartışılmamış geliyor. O yüzden, başka konuları göz ardı edip daha çok bu meseleye yoğunlaştığımda okurdan beni bağışlamasını dilerim.

Kederin kendi zaman ölçeği vardır. Kederli insanı kedersiz insandan ayıran engel, zamandır: Kedersiz insanın hayal gücünde yıldırıcı etki yapan bir engeldir bu.

Hıçkıra hıçkıra ağlayan bir adam ya da kadın, hep bir çocuğun hıçkırığını hatırlatır, ama çok da rahatsız eder. Yetişkinleri (özellikle de erkekleri) gözyaşlarına boğulmaktan alıkoyan, ama çocuklara ses çıkarmayan o toplumsal uzlaşının sebeplerinden birisi budur. Yine de bunun kesin açıklamasının bu kadarla kalmadığı bellidir. Hıçkıra hıçkıra ağlayan bir figür ile bir çocuk arasında fiziksel bir benzerlik vardır. Yetişkinin 'dayanıklılığı' bir kenara bırakılır ve onun hareketleri çok ilkel belli hallerle sınırlı tutulur. Anlaşılan, vücudun merkezi bir kez daha ağız olur: Sanki ağız aynı zamanda acının yeridir ve teselliyi bir tek orada arayabiliriz. Sıkıca kavramayı ya da gevşek bırakmayı bilen ellerin kontrolü kaybedilmiştir. Vücut, cenin pozisyonu almaya meyleder. Bütün bu hareketlerin iyi bilinen fizyolojik ve psikolojik sebepleri bulunur; fakat biz, yukarıda işaret ettiğimiz benzerliği, bunlar hakkında bir bilgi sahibi olmadan gözlemlemiş olabiliriz. Peki, benzerlik niçin çok rahatsız edicidir? Ben bu noktada da, doğru açıklamanın hepimizde var olan uzlaşı duygusundan ya da şefkatten daha öteye uzandığı kanısındayım. Bazı açılardan, benzerlik -bir defa kurulduktan sonra- hoyratça reddedilir. Ağlayan adam, bir çocuğa benzemez, denir. Çocuk, protesto etmek için ağlar. Adamsa kendine feryat eder. Ola ki adam, yine bir çocuk gibi ağlayarak, bir çocuk gibi yeniden toparlanma becerisini nasılsa kazanabileceğine inanıyordur. Oysa bu tamamen imkânsızdır.

Keder demek ağlamak demek değildir. Aynı duygu, çaresiz insanların bazen kendi yıkımlarını bekledikleri bir ruh hali içerisinde, nefret duyma, öç almayı isteme ya da yarı alaycı bir zulmetme hıncıyla daha sert duygulara da eşlik edebilir pekâlâ. Fakat her türlü keder, sebebi ne şekilde ifade edilirse edilsin ve kaynağı ister rasyonel isterse nevrotik bir kapsamda açıklansın, acı çeken kişiyi mutlaka çocukluğuna götürür –ve bu da onun çaresizliğini arttıran bir etken olur. Ya da en azından ben bunun, kendi gözlem ve irdelemelerimin sonucunda bu şekilde ortaya çıktığını söyleyebilirim.

Zaman daha çabuk geçer göründükçe kendimizin de yaşlandığı yolunda basmakalıp bir söz vardır. Bu söz genellikle nostaljik bir havada dile getirilir. Oysa aynı sürecin tam tersi yöndeki etkisini çok ender aklımıza getiririz –gençlerin ve daha küçüklerin gözünde zamanın nasıl giderek daha fazla uzadığını pek dikkate almayız. Gençlerin kendileri de bu konuda çok şey söyleyemezler, çünkü zamanın hızının değiştiğinin farkına vardıkları -ve bu yüzden artık doğrudan kanıtlar aramak için çok geç olduğu- zamanda akıllarında sadece standart bir yargı ölçüsü vardır onların. Bir gecenin ya da bir gündüzün bir çocuğun gözüne nasıl göründüğüne biliyor olsaydık, çocukluk hakkında çok şeyi kavrayabilirdik. İlk çocukluk deneyimlerimizin kişiliğimizi şekillendiren doğasının yalnızca onun etkisinin gücünden (çocuğun göreli zayıflığıyla ölçülen bir güçtür bu) değil, aynı zamanda çocuğun yaşadığı deneyimleri kendi gözünde çok uzun süren şeyler olarak büyütmesinden kaynaklandığı söylenemez mi? Öznel olarak düşünüldüğünde, pekâlâ çocukluk

devresi uzunluk bakımından hayatın geri kalan bütün kısmına eşit sayılabilir. Yaşlı insanların, günlük pratik meşgaleleri asgariye indiğinde, çocukluklarını giderek daha fazla ve giderek daha berrak ayrıntılarla hatırlamaları bu düşünceyi doğruluyor denebilir; öznel olarak düşünüldüğünde, gerçekten de onların çocuklukları herhalde hayatlarının büyük kısmını kapsamıştır.

Yine de, niçin zamanın hızı değişiyormuş gibi görünsün, sorusunu yöneltebiliriz. Bu bakımdan bir çocuk ile bir yetişkin arasındaki farklılık nedir? Sartre ilk romanında* bu konuda bir ipucu sunar.

Sartre'ın romanı buna benzer ve paralel bir probleme kısmen eğilir: İnsan, zamanın doğasının tamamen farkına vardığında serüvene atılma duygusunu nasıl hissedebilir? Sartre, bir yetişkinin mutat hayatını bu gözle anlatır.

> Yaşarken başımızdan hiçbir şey geçmez. Dekorlar değişir, kişiler girer çıkar yalnız. Başlangıçlar da yoktur; günler anlamsız bir biçimde birbirine eklenir durur; sonu gelmez, tekdüze bir ekleniştir bu. Ara sıra şöyle bir hesap yapılır: "İşte üç yıldır yolculuk yapıyorum. Bouville'e geleli üç yıl oldu," denir. Başlangıç olmadığı gibi, son da yoktur. Bir kadın, bir dost, bir kent, bir kerede terk edilemez. Hepsi birbirine benzer zaten. Aradan iki hafta geçince, Şanghay, Moskova, Cezayir birbirinin aynıdır. Kimi zaman (pek sık değil), durumu gözden geçirir; bir kadına bağlandığınızı, kötü bir işe girdiğinizi fark edersiniz. Göz

*) Jean-Paul Sartre, *Nausea* (Bulantı), çev. Robert Baldick, Harmondsworth: Penguin, 1965. Bu roman Fransa'da ilk olarak 1938'de yayınlanmıştı. [Bu romanın Türkçe'si için bkz. *Bulantı*, çev. Selâhattin Hilav, Can Yayınları, 7. basım, 2008. Burada *Bulantı*'dan yapılan alıntılar için Selâhattin Hilav'ın çevirisi kullanılmıştır. –y.n.]

açıp kapayıncaya kadar sürer bu. Sonra geçit yeniden başlar, saatleri ve günleri birbirine eklemeye koyulursunuz. Pazartesi, Salı, Çarşamba. 1924, 1925, 1926.

Sartre burada 'yaşamak' ile 'serüven duygusu'nu kıyaslar. Serüven duygusunun heyecanlı olaylarla hiç ilgisi yoktur. Bu duygu, varoluş gerçeği ve onun sınırlılıklarına belli bir düzen -ve dolayısıyla, anlam- hissi katmanın derinden kavrandığını gösterir.

> Şu serüven duygusunun olaylardan gelmediği belli, kanıtlandı bu. Serüven duygusu, ânların art arda geliş biçimine bağlı. Nasıl olduğunu anlatayım. Zamanın akıp gittiğini, bir ânın ötekine, onun bir başkasına götürdüğünü, her ânın kaybolup gittiğini, onu durdurmaya kalkmanın boş olduğunu, vb. ansızın hissederiz. O zaman serüven özelliğini, ânların *içinde* ortaya çıkan olaylara veririz. Yani, biçimin malı olanı öze veririz.
>
> Yanlış hatırlamıyorsam, buna zamanın geri çevrilmezliği diyorlar. Öyleyse serüven duygusu, zamanın geri çevrilmezliğinden başka şey olmamalı. Peki öyleyse, bu duyguyu niçin her zaman yaşamıyoruz?

Zamanın geriye çevrilemezliği, bu kavram onlara hiçbir şey ifade etmese bile küçük çocukların pekâlâ farkında oldukları bir şeydir. Bu duyguyla beraber yaşar çocuklar. Çocuklukta kaçınılmaz tekrarlar vardır. "Pazartesi, Salı, Çarşamba. Nisan, Mayıs, Haziran. 1924, 1925, 1926", onların yaşadıkları tecrübelerin antitezini temsil eder. Hiçbir şey kendini tekrarlamak zorunda değildir. Zaten, çocukların bazı şeylerin tekrarlanacağı konusunda kendilerine teminat verilmesini isteyip durmalarının sebeplerinden birisi budur. "Yarın da kalkıp kahvaltı edecek miyim?" Ağır

ağır altı yaş civarına geldikten sonra, bu tür soruları kendi başlarına cevaplayabilir, hatta olayların tekrarını bekleyerek, kendilerini ona göre ayarlayabilirler; fakat kendi ölçü birimleri çok küçük -eğer öyle demeyi tercih ederseniz, sabırsızlıkları çok büyük- olduğu içindir de, öngörülebilir şeyler hâlâ -şimdiki zamanı önemli ölçüde etkilemesi bakımından- çok uzakta görünmektedir onlara: Çocukların dikkatleri hep, şeylerin mütemadiyen ilk defa gerçekleşiyor göründüğü ve sonra da ebediyen kaybolup gittiği izleniminin uyandığı şimdiki zamana odaklanmıştır çünkü.

Yetişkinlerin en yaygın biçimde kapıldıkları yanılsamalardan birisi, ikinci bir şansa inanmalarıdır. Çocuklar -yetişkinlerce ikna edilmedikleri ya da kandırılmadıkları sürece- ikinci şans diye bir şeyin bulunmadığını bilirler. Bir deneyim yaşadıklarında mecburen onun içine çekilmeleri, böyle bir fikre yönelmelerini de imkânsızlaştıran bir etki yapar. Yetişkinlerin ikinci şansa inanmaları, deneyime karşı çifte tampon işlevi görür. Bu suretle, herkese sayısız defa ikinci şans verildiğini düşündükleri gibi, her olayın biricikliğinin -tamamen ortadan kalmasa bile- bulanmasına yol açmış olurlar. Böylece, zaman geçtikçe -daha doğrusu, geçemedikçe-, dünyanın geçici olarak bizim gözümüzde daha tanıdık bir yer haline geldiği önermesini ortaya atabiliriz –geçmiş olaylara dayanarak dünyanın bize borçlu kalması bu durumu değiştirmez. Çocukların böylesi bir korunmaya ihtiyaçları yoktur.

Çocukların böyle bir korunmaya ihtiyaç duymamalarının sebebi, kendi sahip oldukları fırsatları akıllarına getirebildiklerinden daha fazla uzatabilme becerileridir. Onların kendi zamanları sonsuzdur. Durmadan bir kayıp duygusu yaşarlar: Sartre'ın işaret ettiği gibi, serüven duygusunun

önkoşulu budur. Ne kadar önemsiz olursa olsun her ayrılık, her türlü oyun ya da faaliyetin bitmesi, onlarda hiçbir tekrarın tamir edemeyeceği bir nihai kaybı temsil eder. Bazen itiraz etme gereği duyarlar: O zaman, söz konusu kaybın geciktirilebileceği umuduyla, ya da kaybolan şey için *gerçek* bir yakınma duygusuyla ağlarlar. *Gerçek* bir yakınma diyorum, çünkü onların dikkat merkezleri hâlâ kaybolan şeye yöneliktir; burada söz konusu olan, yetişkinlerin başına sıklıkla geldiği gibi, kendi hayallerinde geleceğe dair bir mahrum kalma duygusu değildir. Çocuklardaki kayıp duygusunun sınırı, bir sonraki olay ya da ilgilendikleri şeydir. Küçük çocuklarda neredeyse doymak bilmez bir 'ya sonraki' duygusuna rastlarsınız. Bir sonrakinin, kesin bir şekilde gitmiş, yok olmuş olanın yerini alması gerekir.

Küçük çocukların tam kayıp duygusunu çok çabuk atlatmalarının başka bir sebebi, bir çocuğun dünyasında hiçbir şeyin tesadüfen olmamasıdır. Onlarda rastlantı yoktur. Bir şey mutlaka başka bir şeye bağlıdır ve her şey başka bir şeyle izah edilebilir.* (Çocukların dünyasının yapısı, sihir âlemine benzer.) Dolayısıyla, küçük bir çocuğun gözünde, kayıp asla anlamsız, asla saçma değildir –hele hele gereksiz hiç değildir. Küçük bir çocuğun gözünde, olan her şey öyle olması gerektiği için olmuştur.

Hepimiz kederlendiğimizde, bir şeyi tam kaybetmenin acısını ilk o dönemde öğrendiğimiz için ilk çocukluk yıllarımıza geri döneriz. Oysa o dönemin önemi bununla sınırlı değildir. Çocukluk, bizim ömrümüzün geri kalan devrelerinde yaşadıklarımızdan daha fazla, bir şeyi tam kaybetme acısı hissettiğimiz dönemdir. Biz hâlâ, bizi çocukken

*) Bkz. Jean Piaget, *Language and Thought of the Child*, 3. basım (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1959).

yaşadığımız bazı unutulmuş fakat korkunç olaylara vaktiyle verdiğimiz tepkiye benzer şekilde tepki vermeye zorlayan hiçbir nevrotik kalıp olmadığını varsayarken bile, kendimizi tekrar o döneme göndermek zorundayızdır, zira aradan geçen yıllarda olayların demirden geri dönüşsüzlüğünü sadece nadiren idrak etmiş, belki de hiç idrak etmemişizdir; halbuki çocukken sürekli idrak etmek zorunda kaldığımız bir şeydir bu.

Öte yandan, o acıyı yeniden aynı şekilde hissettiğimizde bile artık hiçbirimiz çocuk değilizdir. Her şey bir yana, durumumuzun keyfiyetinin bilincinde olma ihtimalimiz yüksektir –oysa çocuklar bunu bilemezler. Sartre'ın çocukluğun asılsızlığı dediği şeydir bu.

> Yani, varoluş zorunluluk değildir, demek istiyorum. Var olmak, *burada olmaktır* sadece, var olanlar ortaya çıkarlar, onlara *rastlanabilir*, ama hiçbir zaman *çıkarsayamayız* onları. Bunu anlamış kimselerin olduğunu sanıyorum. Ama onlar, kendi kendinin nedeni olan zorunlu bir varlık uydurarak bu olumsallığı aşmaya çalışmışlardı. Oysa, hiçbir zorunlu varlık varoluşu açıklayamaz. Çünkü olumsallık bir sahte görünüş, ortadan kaldırılabilecek bir dış görünüş değildir, mutlak olanın kendisidir, bu yüzden yetkin bir temelsizliktir. Şu bahçe, şu kent, ben kendim, her şey temelsiz ve nedensizdir. Bunun farkına vardığınız zaman yüreğiniz bulanır; geçen akşam Rendez-vous Des Cheminots'da olduğu gibi her şey salınmaya başlar. Bulantı budur işte.

Üzüntülü ve yaslı bir ormancı, besbellidir ki profesyonel bir felsefeci gibi akıl yormaz hiçbir şeye. Ama ormanı, alt kattaki gaz sobasını, şifoniyerin altında biriken gazeteleri Sartre'ın yukarıda betimlediği ışıkta görebilir. Gerçekten de

bu, hemen hemen bir ışık meselesidir; daha doğrusu, zihnin ışığı nasıl yorumladığı meselesi. Her şeyi objektif bir mercekte gösteren ve hiçbir şeyi teyit etmeyen bir ışıktır bu. Şimdiye değin hiçbir çocuk hiçbir şeyi böyle bir ışıkta görmemiştir. Burada bir çocuğun ormanı ya da mutfağı karanlık gördüğü ışıktan tamamen farklı bir şeyden söz ediyorum.

Merak ediyorum, acaba anlatımım daha berraklaştı mı? Kederin kaynağı, onarılamaz kayıp duygusudur. (Kayıp gerçek ya da hayali olabilir, bu önemli değildir.) Bu kayıp, insanın hayatında katlandığı diğer kayıpların üstüne eklenmiştir: Diğer kayıplar, insanı o en yakın zamana ait kayıpta, bütün kayıpların en sonuncusunda teselli için sığınabileceği şeyin *yokluğunu* temsil der. Aslında bu diğer kayıpların çoğunun acısı çocuklukta hissedilmiştir –çocukluğun doğası böyledir. Demek ki, bir kayıp yaşanması, insanı çocukluğuna döndürme, çocukluğunu yeniden yaşatma eğilimi doğurur. Söz konusu deneyim kısmen ya da tamamen nevrotik olsa bile, çocukluğa dönüş fiilen bu deneyimin parçasıdır. Eğer o deneyim nevrotik değilse, insanı geriye yönelten şey bu sefer acizlik duygusu olur. Nevrotik vakalarda aynı derecede rastlanan bir duygu olarak acizlik, insanın zaman duygusunu da değiştirir. Meydana gelmiş olan bir olayın gerçekte ya da hayalde geriye getirilemezliğinin doğurduğu bir acizliktir bu. Geriye döndürülemezliğin bu şekilde farkına varmaksa zamanı yavaşlatır. Bazı ânlar, bir çocuğa olduğu gibi her şeyin ebediyen değiştiği duygusunu uyandırdığından, 'yıllar gibi' görünebilir. Tekrarın olacağı hissi aniden zamanın gerçekliğinin dışına düşer. Küçük çocuklar açısından bunun vardığı yer, yoğun bir farkındalık olabilir ve zaten onlardaki sıkı serüven duygusunun sırrı burada yatar. Yine de bunun sebebi,

çocukların olan her şeyi (kayıplar dahil), en azından bir düzeyde açıklayabilmeleri ve mazur gösterebilmeleridir. Oysa kederli bir yetişkin, meydana gelen şeylerin saçma olduğunu -ya da en azından, ele avuca gelir bir anlamı bulunmadığını- görmenin sıkıntısını çeker. Başka bir ifadeyle, geriye kalan anlam, muhtemelen kaybedilen şeyin ağırlığını dengeleyemez. Sonuç olarak, kederli adam ya da kadın, çocuk koruması olmaksızın çocukluğun zaman-ölçeğinin tuzağına düşmekten, yetişkinlere özgü bir ıstırabın kollarına yuvarlanmaktan kurtulamaz.

Sassall, kederli hastalara (ölen kişinin yakın akrabaları, hastalanmış olup ölmek isteyenler, bir tür bedenlerine dair klostorofobiden kendilerini çaresiz hissedenler, delicesine kıskanç olanlar, kendilerini öldürmeye çalışan yalnızlar, histerikler) anlayışla yaklaşmaya çalışır. Bazen onlara ulaşabilir, bazen onlara asla ulaşamayacağı besbellidir. Akşamları yemekten sonra, psikoterapi yoluyla yardımcı olabileceğine inandığı hastalarına bir saat süren uzun randevular verir. Hastalar onun yanındayken bunalımlarından dolayı acı çekerler ve çektikleri bu acılar da kederlerini koyultabilir.

Bir öğretmenin görece mesafeli bakış açısıyla yazılar kaleme alan psikolog G.M. Carstairs, böylesi görüşmelerin ağırlığını hiçbir zaman küçümsemez:

> Çaresiz bir insanla baş başa oturmak, insanı onun temel sorunlarını -en azından, hayalinde- paylaşmaya zorlar. Hayatın bir anlamı var mı? Yaşıyor olmanın ne faydası var?

Bununla birlikte, eminim bu sorular Sassall'ın gözünde 'zaman tecrübesi' kapsamında dert oluyordur. Temel sorun artık şudur: Ânın değeri nedir?

Burada sanki 'zaman', Conrad'ın 'deniz'inin eşdeğeri haline gelmiştir: 'hastalık' da, 'hava'nın eşdeğeri. 'Tanrı huzuru' vazeden de, 'akla hayale gelmez' öfkeyi dizginlerinden boşaltan da zamandır. İşte ben bu noktada yine, saklı, öznel bir deneyimi (bir doktorun hemen her gün yüz yüze geldiği ve reçete yazarak bir çözüm bulmasının mümkün olmadığı ıstırapları zihninde tahayyül etmesinin nasıl bir genel etki doğuracağını) tanımlamaya çalışırken hantal bir metafora başvurmak zorundayım.

Sassall kendi bölgesindeki bütün doğum vakalarında ebelik yapmıştır –hazır bulunmadığı neredeyse tek bir doğum yoktur. Ayrıca, ölümlerin çoğunda bulunmuştur. Bu olaylar ona sürekli olarak bir ânın nasıl bir farklılık doğurabileceğini, ne denli geriye çevrilmesi imkânsız sonuçlara yol açabileceğini ve o âna varana değin işleyen sürecin nasıl oya işler gibi ince ince hazırlandığını hatırlatmaktadır. Bir ölçüde doktor bu sürece müdahale edebilir. O sü-

reci hızlandırabilir, yavaşlatabilir, 'zamana oynayabilir'. Fakat denizi kurumuş bir göle çeviremez.

Hastalıklarına bir ad konmuş olan hastalar bir sonraki adımda genellikle şu soruyu yöneltirler: 'Daha ne kadar sürer bu?' '...meden önce ne kadar zaman geçer?' Ne kadar? Ne kadar? Doktor da cevap verir: 'Söz veremem ama...' Hatta bazen, deniz piyadelerinin denizi gözlerken zamanı da kollamaları gibi o da zamanı gözeten birine benzeyebilir. Oysa doktor da denizci de, yaptıkları bu şeyin bir yanılsamadan ibaret kalacağını adları gibi biliyorlardır.

Doktorların hepsi, ölümün fazlasıyla farkındadır –bazılarının metafizik gerçeği, ölümün fizyolojik aşamalarına ağırlık vererek gizlemek için ellerinden geleni yapmaya çaba sarf etmeleri bu durumu değiştirmez. İnsanın muhayyilesinde, 'ölüm' ve 'zamanın geçişi' kopmaz şekilde birbirine bağlıdır: Geçen her ân bizi ölüme bir adım daha yaklaştırır: Ölümümüz de; eğer öyle bir ölçü varsa, bizden sonra ve bizsiz de devam etmesi gereken varoluşun sonsuzluğuyla ölçülür.

İşte, Sassall'ın zamanı bir takıntı haline getirmesini belki bu şekilde açıklayabiliriz. Ânın *sub specie aeternitatis** değeri nedir? Ne ki, kederli bir yüzleşme daha da önemlidir. Kederli insanlar, başlarına gelen her şeyin bir anda olup bitiverdiğini sanma tuzağına düşmüşlerdir. Olayların hiçbir surette geri döndürülemeyeceği gerçeğiyle karşılaşan kişiler (ki buna hazır olmayan insanların gözünde bundan daha korkunç bir şey olamaz, fakat za-

*) (Lat.) sonsuzluk görünümü altında. (ç.n.)

ten hiç kimse de böyle bir şeye tam anlamıyla hazır olamaz), deneyimlerinin bir daire içinde durmadan eğilip büküldüğünü görürler: Zamanı kuyruğundan yakalayamadıkları için de, körlemesine bir duyguyla mütemadiyen kendi hayatları etrafında dönüp durarak, kendi peşlerine düşerler. Böyle bir durumda bir ân ne kadar çok şeyi içinde barmdırabilir?

Herhangi bir ân, bir başkasının o aynı ânda yaşamış olduğu deneyimle nasıl kıyaslanabilir? Sassall'ın bir hastaya dokunmak için elini uzattığında hastayı orada, ortak bir varoluş halinde bulması, genellikle neredeyse inanılmaz görünür.

Zaman ile mekânı koordine eden, görece sabit bir şeyi yerine iyice mıhlamak için şart görünen şey, nesneldir. Fakat öznel zaman deneyimi, o kadar devasa çarpıtmalara (her şeyden önce, acı ve ıstıraplara) açıktır ki, gerek acı çeken kişinin gerekse kendisini acı çeken o kişiyle kısmen de olsa özdeşleştiren başka birinin, zamanla doğru bir ilişki kurması son derece zorlaşmaktadır.

Sassall bu korelasyonu kurmak zorunda olmanın yanı sıra, hastanın öznel zaman deneyimini kendi öznel deneyimiyle de ilişkilendirmek zorundadır. Bu yüzden, hastanın yanından ayrıldığı ve gitmek üzere Land Rover'ının direksiyonuna geçtiğinde, zihin gözünün köşesiyle aniden o ânın getirdiği boşluğa bir bakış atabilir ve bu boşluğun ne kadar korkunç olduğunu görebilir.

O, hastaları fiilen tedavi etmeye ayırdığı zamanlar dışında, benim şimdiye kadar gördüğüm en sabırsız insan. Bir şey yapmadan beklemeyi bir türlü beceremiyor. Durup dinlenmeyi de beceremiyor. Gerçi kolay uyuyor, ama gece vakti hastaya çağrılmasından bir memnuniyetsizlik duyduğu yok. Bir gün, bir saat ve bir dakikanın normal içeriğini olağan bir şeymiş gibi saymakta çok zorlanıyor, kafası bunu almıyor. Bilgi tutkunluğu, vaktini, kederli insanların 'zaman'ına kıyasla daha bir doldurmasını sağlayacak şekilde yapıcı bir deneyim tutkusuna dönüşmüş

halde. Elbette bu, gerçekleşmesi imkânsız bir amaç: kederli insanların ıstıraplarını yaşamalarıyla aynı şekilde titiz bir dakiklikle onlara yardımcı olmak, onların acılarını hafifletmek, onları iyileştirmek, anlamak, dertlerini keşfetmek. Bazen acı Sassall'ı azat ediyor, ama o çoğunlukla acının esiri.

Gerçekleşmesi mümkün olmayan hedefler birçok insanın takıntısı halindedir –sözgelimi, bütün sanatçıların. Sassall'ı diri tutan özel gerilim, onun izole bir hayat sürmesinin ve sorumluluk hissinin ürünüdür. O, sanatçılar gibi, kendini tamamen kendi ufkuna kapatabilecek biri değildir. Devamlı gözlemci, tetikte, sabırlı ve dikkatli olmak zorundadır. Aynı zamanda, bir hedefe doğru yürümesini sağlayan bütün şokları ve karışıklıkları tek başına göğüslemeye mecburdur. Eğer meslektaşlarıyla birlikte çalışacak olsaydı, onlara hiçbir zaman 'Ânın değeri nedir?' sorusunu yöneltmeye kalkmazdı. Gerçi sorsaydı da hiçbirinden cevap alamazdı ya, orası ayrı. Fakat sorun, kendini çok dayatmasa da hâlâ ortadadır. Meslektaşların varlığı, kendiliğinden, tıbbi vakaların dolaylı sonuçlarının kesinlikle sınırlı kaldığı bir mesleki atmosfer doğuracaktır. Ancak bu haliyle, söz konusu atmosferin Sassall üzerindeki etkisi neredeyse sınırsız olabilir. Bir ânın değeri nedir?

Sassall'ın bir parça kendisine özgü konumunda ulaştığı başarı için ödediği bedelin, hastalarının ıstırapları ve kendi içindeki yetersizlik duygusuyla başka doktorlardan daha çıplak bir şekilde yüzleşmek zorunda olmasında düğümlendiğini daha önce söyledim. Şimdi ondaki bu yetersizlik duygusunu irdelemek istiyorum.

Her doktorun kendini aciz hissedebileceği durumlar olur; trajik ve iyileştirilmesi imkânsız bir hastalık, hastalığın ya da mutsuzluğun doğurduğu halleri inatçılıkla ve önyargılarla kontrol altında tutma eğilimi, ayrıca yoksulluk ve sefalet karşısında doktorun acz içinde kıvranması, böyle durumlara girer.

Böylesi örneklerin çoğunda Sassall, ortalamadan daha iyi bir konumdadır. İyileştirilmesi imkânsız hastalıklara şifa bulamaz tabii ki. Gelgelelim, o hastalarla görece mahrem bir ilişki kurmayı başarabildiği ve o hastanın yakınları da muhtemelen kendi hastaları olduğu için, ailedeki inatçılığa ve önyargıların kendi tetkiklerini gölgelemesine izin vermeyecek denli iyi bir yerdedir. Keza, görev yaptığı bölge dahilinde fiilen kurmuş olduğu hegemonya sayesinde, konut komitelerinde, yardım kuruluşlarında, vb. onun görüşleri ağırlıkla takip edilir. Aynı zamanda, gerek şahsi sorunlarında gerekse bürokratik işlemlerde yeri geldiğinde hastaları adına devreye girmesine elverecek bir konumdur bu.

Sassall, teşhiste ve tedavide yapılan hataların da muhtemelen -çoğu doktora göre- daha fazla farkındadır. Yine bunun sebebi kendisinin daha fazla hata yapıyor olması değil, birçok doktorun -belki de haklı olarak- *talihsiz komplikasyonlar* diyeceği hataları onun ciddiye almasıdır. Öte yandan, kendisindeki bu özeleştiri eğilimini dengeleyen şey, bölgesinin çok uzağındaki 'zor' vakalar için dahi kendisine başvurulmasını sağlayan namından duyduğu tatmindir. Duyduğu her şüpheden dolayı acı çeken Sassall, meslekte idealist biri ünü kazanmanın keyfini çıkarmaktadır.

Yine de ondaki yetersizlik duygusunun asıl kaynağı bu değildir; belirli bir vakadaki abartılı bir başarısızlık duygusu yüzünden yetersizliğini kendi gözünde büyütmesi

de değildir. Ondaki yetersizlik duygusu, mesleki kapsamdan daha derinde yatar.

Hastaları sürdükleri hayatları hak ediyorlar mı, yoksa daha iyisine mi layıklar? Olabilecekleri yerde mi duruyorlar, yoksa sürekli gerilemenin sıkıntısını mı yaşıyorlar? Belirli anlarda onlarda gözlemlediği potansiyel güçlerini geliştirecek fırsatlara sahip olabilecekler mi? Fiilen sürdükleri hayatlar göz önüne getirildiğinde, imkânsız olduğunu bile bile bir anlamıyla gizlice yaşamayı arzuladıkları şeyler var mı? Arzularının yerine gelmesinin imkânsız olduğunu anlayınca gizliden ölmeyi dilerler mi?

Sassall, çekilen güçlüklerin karakteri terbiye edebileceğine inanır. Fakat hastalarının belli belirsiz, bazen de körlemesine içine daldıkları mutsuzluklar, güçlük diye adlandırılabilir mi?

Sıkıntının sebebi nedir? Sıkıntı, bir insanın melekelerinin ağır ağır tükenip yok olması duygusundan daha hafif midir? Niçin insanların kabiliyetten daha çok erdemleri vardır? Kültürel bakımdan yoksunluk çeken bir topluluğun, kültürel bakımdan ileri bir topluluğa kıyasla çok daha az imkân sunabildiğini kim yadsıyabilir?

Bizim başkaları namına hasta olmaya ne kadar hakkımız vardır ki?

İşte, Sassall'da nihai olarak bir yetersizlik duygusu uyandıran huzursuzluğun ilk kaynağını, bu tür sorularda (ve sorular arasındaki duraklama anlarında akıl edilip dilin ucuna gelen yüzlerce benzeri soruda) aramak gerekir.

Sassall, iç huzurunu korumak için durmadan kendi kendine tartışan biridir. Ormancılarsa, kenar mahallelerde görünüşlerini muhafaza etmeye çalışan milyonlarca insan gibi, üzerlerinde aynı içten gelen baskıları hissetmezler.

Aileler daha az parçalanmıştır; arzular daha az doyurulur; ormancıların hayat standardı daha düşüktür gerçi, ama sürekliliğin onunla sağlandığı güven duyguları daha pekişmiştir. Tek tek, kültürel fırsatlardan yoksun kalmış olabilirler, ama bir topluluk olarak kendi kilise meclisleri, hendek dernekleri, dart takımları da yok değildir. Cemaat duygusu bu gibi bağlar sayesinde yerleşir. Ormanda çekilen yalnızlık, birçok şehirde görülenden kesinlikle daha fazla değildir. Ormancılar, sorulsa kendilerinin de açıksözlülükle cevaplayabilecekleri gibi, umut edilebileceği derecede mutlu insanlardır.

Sassall bu yüzden soruyu tekrar eski benliğine (cerrah haline, ormancılardan birer Yunan köylüsü yaratmaya çalışan kaçık acil doktoru tarafına) yöneltir. Ormancıların hayat hakkında hiçbir yanılsamaları olmadığını söyler, içlerinde sadece küçük bir azınlık halinden şikayetçidir. Çoğunlukla işlerini gözüpekçe görürler. Hassas oldukları şeylerin kendilerini yönlendirmesine izin vermezler, zaten böyle bir lüksleri yoktur. Dayanıklılık, esasında ormancıların gözünde mutluluktan daha önemlidir.

Eski benliğinden vazgeçen Sassall, içinde yaşadığımız dünyaya ve bu dünyanın kayıtsızlığına karşı artık daha gerçekçi görüşlere sahiptir. Bilir ki, bu dünyanın doğası çok ender olarak, iyi dileklerin ve soylu protestoların darbe ile acı arasında salınan duyguları yumuşatmasına elverişlidir. Hayatlarını acı ve ıstırap içinde sürdürenler nezdinde, dünyada cazip bir şey yoktur. İşlenen suçu dünyanın onda dokuzunun mahkûm ediyor olması, Vietnam köylerinin bütün dünyanın gözleri önünde yakılmasını engellememiştir. Dünyanın bütün hukukçularının haksızlık olduğunu ilan ettiği insanlıkdışı mahkûmi-

yetlerden dolayı hapishanelerde çürüyenlerin durumlarında bir değişiklik olmamıştır. Perişan hallerinden dolayı gözyaşı dökenler, yerlerine acı çekecek başka kurbanlar ortaya çıkana dek asgari ölçüde bir rahat yüzü bulamazlar. Bir adam darbenin üstüne geldiğini görünce, o darbe ile çekilecek acı arasına hemen hemen hiçbir şey giremez. Ahlâki örnekler ile güce başvurma arasında kesin bir sınır vardır. O sınır aşılınca, hayatta kalmak tesadüflere bağlı hale gelir. O sınırları asla aşması gerekmeyenler, tanımı gereği talihli kimselerdir ve dünyanın vahşi kayıtsızlığının gerçekliğini sorgulayabilecek konumdadırlar. Fakat o sınırları zorlayanlar (hayatta kalmayı ve sonra geri dönmeyi başarsalar bile) temel maddelerin (insan zihni ve bedeninin yanı sıra metal, ahşap, toprak, taş ve benzeri şeylerin) çoğundaki farklı tözlerin, farklı işlevlerin farkına varmış kişilerdir artık. Meselenin ince taraflarına fazla kafa yormayın. İnce düşünmenin ayrıcalığı, talihliler ile talihsizler arasındaki ayrımda yatar.

Fakat Sassall bütün bunları kendi kendine ne kadar tartışıyor olursa olsun, rahatsız edici soruların bir bir ona geri dönmesini önleyemez. Ne kadar çok kafa yorarsa, bu soruların o kadar ısrarla önüne dikildiğini görecektir. Sassall ne zaman bir hastayı tanımak için yoğun çaba harcasa, onun gelişmeden kalmış potansiyel güçleriyle de karşı karşıya gelir. Gerçekten, genç ya da orta yaşın başlarındaki hastalar söz konusu olduğunda, onda yardım etme arzusu uyandıran etken (bindiği aracın, gitmek istediği güzergâhla alakası olmayan bir yoldan gittiğinin ansızın farkına varan bir yolcunun feryadı gibi) genellikle budur. Bir doktor olarak hastalarının kişiliklerinin her yönüyle ilgileniyorsa ve anlaması gerektiği gibi, bir insanın kişiliğinin

asla bütünüyle sabit bir varlıktan oluşmadığının farkına varmışsa, bütün dikkatini o potansiyeli durduran, onu yoksun bırakan ya da gerileten şeylere yöneltir. Bu, Sassall'ın yaklaşımının yazılı olmayan sonucudur.

Sassall, ormancıların bazı açılardan, dünyadaki insanların çoğuna kıyasla daha talihli olduklarını ileri sürebilir. Fakat onun kafa yorduğu meseleler açısından daha önemlisi, ormancıların kendi potansiyellerinin ölçüsüne vurulduğunda (yani, daha iyi eğitim alma, daha iyi sosyal hizmetlerden faydalanma, daha iyi iş fırsatlarına sahip olma, daha iyi kültürel imkânların değerlendirilmesi söz konusu olduğunda), hemen her açıdan talihsiz kaldıklarını biliyor olmasıdır.

Savaş belli bir yüzeysel inancı devreye sokmadan önce 'eski kötü günler'den bahsedebilirsiniz. Fakat genç insanlarla (ve onların önündeki gelecek ufkuyla) karşı karşıyaysanız, bu tür yüzeysel inançlarla idare etmeniz mümkün değildir. Sassall, kendi standartları ölçüsünde, onların kötünün iyisiyle yetinmek zorunda olduklarını kabullenmeye mecbur kalacaktır.

Sassall hiçbir zaman aciz durumda kalmaz. Her zaman köylülerin sağlığını gözetebilir. Kilise meclisinde köyde yapılmasını istediği yenilikleri savunabilir. Çocukların hallerini anne babalarına, anne babalarının dertlerini çocuklara anlatabilir. Onun bir oğlan ya da kız çocuğu hakkındaki tek bir sözü bile, mahalli okullardaki yöneticiler üstünde bir etki gücüne sahiptir. Onların gözünde cinselliğin anlamını genişletmeye çalışabilir. Fakat çocukları eğitmeye (çocuklar henüz tevekküle kapılmaya, hayatı gördükleri gibi kabullenmeye başlamadan önce akılları ve bedenlerinin talep ettiği kadarıyla) ne kadar kafa yorarsa, kendine de şu soruyu aynı derecede sık sormak zorundadır: Buna ne hakkım var? Çünkü doktorun çabalarının köylülerin hayatını daha mutlu bir ömre çevireceği kesin değildir. Hem, ondan böyle bir çaba harcaması beklenmiyor ya da özel olarak böyle bir şey yapması istenmiyordur. Sonunda o, uzlaşır –zaten enerjisinin sınırları, nihayetinde onu bu noktaya getirecektir; bu arada tek tek kişilerin sorunlarına çare arar, çeşitli yerlerde kendisine yöneltilen sorulara cevap vermeye çalışır, kendisinin de bir parçası olduğu ahlâki yapıyı tamamen yok etmeye kalkmadan korkuların giderilmesine gayret sarf eder, esastan farklı bir hayat tarzı fikrine fazla takılmadan, o zamana değin gündeme gelmemiş bir hazdan ya da tatmin edici bir duygudan bahseder, vb.

Anlaşılacağı üzere, Sassall'ın açmazını abartmaya niyetim yok. Birçok doktorla psikoterapistin hiç karşı karşıya gelmediği bir derttir bu: Bir hastanın, en azından hastalığı kertesinde haksızca ve kötü olan koşullarını kabullenmesi için, ona ne kadar yardımcı olunmalıdır? Sassall'ın durumunu keskinleştiren şey, onun tecrit edilmiş hali, hastala-

rına olan yakınlığı ve bizim de henüz tanımlayamadığımız acı paradoksudur.

Ben Sassall'ın huzursuzluğunu kışkırtan etkenin, onun ele almak zorunda olduğu, 'duygusunu hissedip' bütün dikkatini hasrettiği tek tek sorunlar ya da vakalar ve bu vakaların üzerine ne kadar gidebileceği konusundaki yargıları değil, hastalarının beklentileri ile kendisinin genel beklentileri arasındaki değişmez zıtlık olduğuna inanıyorum.

Yirmi beş yaşını geride bırakmış olan ortalama bir ormancı, sağlıklıysa, hayattan az şey bekler. (Hastalandığı zaman kendisine bir kardeş gibi yaklaşılması şeklindeki aşırı beklentisi, hastalığı onu yeniden çocukluğuna, umutlarından vazgeçmeyi öğrenmesinden önceki döneme, bu umutlarının aile içinde karşılanmasının hâlâ mümkün olduğunu sandığı günlere götürdüğü için oldukça anlaşılabilir bir şeydir.) Dolayısıyla, sadece sahip olduğu şeyleri (iş, aile, ev) elinde tutmayı ister. Zevk aldığı şeyleri (yatakta bir fincan çay içmek, pazar günü rahat rahat gazeteleri okumak, hafta sonları puba takılmak, ara sıra en yakındaki şehre veya Londra'ya gitmek, oyun oynamak, espri yapmak) sürdürmeyi bekler. Karısının da onunkine benzer zevkleri vardır. İkisi birden, hesaba vurulmaz derecede zengin olmanın fantezisini kurarlar (belki de, çok daha çabuk yaşlandığı için bu fantezinin asıl sahibi karısıdır). Yine, karşılarına birini alıp anlatacak hikâyeleri ve ifade edecek görüşleri vardır ve bu hikâyelerle görüşler pekâlâ çok geniş bir alana yayılıyor olabilir. Yine de öngörülebilir gelecekte kendi durumları adına beklentileri çok azdır. Tabii ki daha fazlasını isteyebilirler, daha fazlasının hakları olduğuna inanıyor olabilirler, ancak asgari olanla yetinmeyi öğrendik-

leri ve ona göre yetiştirildikleri de apaçık ortadadır. Hayat böyledir –düsturları budur.

Kendileri için öngördükleri asgari standart salt ekonomik boyutlu değildir, hatta esas olarak ekonomik değildir. Bugün, onların gözünde bu asgarinin içine bir araba girebilir. Bu, her şeyden önce, zihinsel, duygusal ve tinsel bir standarttır. Yenilenme, Ani Değişim, Tutku, Keyif, Trajedi gibi (bu sözcüklerle ifade edilmiyor olsalar da) bütün kavramların içini boşaltır bu çizgi. Seksi gelip geçici bir dürtüye, çabayı statükoyu korumak adına gerekli olan şeye, aşkı şefkate, rahatlığı aşinalığa indirger. Düşüncenin etkililiğini, farkına varılmamış ihtiyaçların gücünü, tarihin bağıntısını arka plana atar. Tecrübenin yerine dayanıklılığı, faydanın yerine rahatlamayı geçirir.

Sassall'ın hep gözlemlediği üzere, bu genel atmosfer onları katı, hiçbir şeyden şikayet etmeyen, alçakgönüllü ve itidalli bir havaya sokar. Doktorun onlara saygısı gerçek ve derindir. Fakat bu, doktorun hayattan kendi beklentilerinin onlarınkine taban tabana zıt olduğu gerçeğini değiştirmez.

Burada, kişilerin özgül beklentilerinden ziyade genelgeçer ölçülerle ifade edilen beklentilerden bahsettiğimizi vurgulamamız gerekir. Sorun, doğrudan pratik olmaktan ziyade felsefedir. Hayat böyledir –böyle der ormancılar. Bir adam talihiyle dilediği her şeye sahip olabilir, ancak hayatın doğası, bunun bir istisna olduğuna işaret edecektir.

Ormancılardan farklı olarak Sassall'm hayattan beklentileri azami ölçüdedir. Onun amacı Evrensel İnsan'dır. Bu yüzden, Goethe'nin şu özlü sözlerini rehber edinir:

İnsan kendini ancak dünyayı tanıdığı ölçüde bilir. Dünyayı da ancak kendi içinde bilir ve ancak dünya içinde kendisinin farkındadır. Gerçekten tanınan her yeni nesne, kendi içimizde yeni bir organın önünü açar.

Sassall'ın bilgi iştahı doyumsuzdur. Belirli bir evrede bilginin sınırlarının geçici olduğuna inanır. Onun gözünde dayanıklılık, tecrübenin bir şeklinden başka bir şey değildir ve tecrübe -doğası gereği- yansımalıdır. Bazı konularda görece az şeyle (gözlerden uzak bir köyde doktorluk yapmakla, sessiz sakin bir ev hayatı sürmekle, gevşemek için golf oynamakla) yetinmeye kendini hazırlamış olabilir. (Doğrusunu isterseniz, bunlara isyan ettiği bile vakidir: Dört yıl önce bir Antarktika seferinde doktorluk ve kameramanlık yapmayı kabul etmişti, mesela.) Yine de, dışarıdaki kısıtlı hayatında, kendisi için mümkün olan şeyler hakkında konuşup durmaktan, aklındakileri düzeltmekten hiç geri kalmaz. Bu, kısmen, onun tıp, bilim ve tarihi teorik bir gözle okuma çabasının ürünüdür; kısmen de, kendi klinik gözlemlerinin (sözgelimi, sakinleştirici olarak verilen Reserpine'in, mayasılı da tedavi eder göründüğüne ve bu yüzden belki kangren tedavisinde de faydalı olabileceğine dikkat edecek kadar iyi bir gözlemcidir). Ama her şey bir yana bu, birbiri peşi sıra kendini hastaların 'yerine koyma'nın onun muhayyilesini 'genişletmesi'nin katlamalı etkisinin ürünüdür.

Şimdi, Sassall'ın kendisiyle hastaları arasındaki zıtlıkta hissettiği huzursuzluğu körükleyen ve bazen bu huzursuzluğu kendisinin yetersiz olduğu duygusuna dönüştüren acı paradoksunu tanımlamaya geçebiliriz.

Sassall bu zıtlığı hiçbir zaman gözden uzak tutamaz. Hep şu soruyu tekrarlamak durumundadır: Hastaları

sürdükleri hayatları hak ediyorlar mı, yoksa daha iyisine mi layıklar? Bu soruya -kendilerinin nasıl cevap verebileceklerine aldırış etmeden- onların daha iyisini hak ettikleri şeklinde cevap vermek zorundadır. Tek tek vakalarda, daha eksiksiz bir hayat sürmeleri için elinden gelen her türlü çabayı sarf etmeye mecbur olduğunu düşünür. Köy halkı saçma bir şekilde yetersiz olduğunu ileri sürse bile, kendince neler yapabileceğini iyi kestirmelidir. Yapılması gereken her şeyin bir doktor olarak görev alanının dışında, birey olarak da güçlerinin ötesinde olabileceğini baştan kabul eder. İşte, bütün bunlara rağmen, bu duruma *olduğu şekliyle* ihtiyacı olduğu, yani, bir anlamıyla bu durumu *kendisinin seçtiği* gerçeğiyle yüzleşmekten kaçamaz. Köy halkının geriliği dikkate alındığında, Sassall yetenekleri ölçüsünde iyi doktorluk yapabilmektedir.

Köylülerin geriliği ona vakalarını bütün aşamalarıyla takip etme imkânı sağlar, hegemonyasını kullanma gücü tanır, onu bölgenin 'bilinci' haline gelmeye teşvik eder, ona hastalarıyla 'kardeşçe' ilişki kurmak için olağandışı derecede vaatkâr koşullar sunar, mesleğiyle ilgili olarak o yörede neredeyse tamamen kendi öngördüğü şekilde bir imaj yerleştirme fırsatı verir. Bu konum daha kaba biçimde ifade edilirse, Sassall, hastaları hiçbir şekilde ayrıcalıklı olmadıkları için kendisi 'evrensel'in peşine düşebilecek bir zeminde doktorluk yapmaktadır.

Sassall'ın zaman zaman derinden sarsıldığı günlere rastlanır. Hatta bu sarsılmışlık hali iki-üç ay sürebilir. Kendisi bu depresyonların sebebinin ne olduğundan emin değildir. Kökeni organik de olabilir, çocuklukta yerleşmiş

olup durmadan nükseden ama çoğunlukla gizli kalmış nevrotik yapının bir parçası olarak da dışa yansıyabilir.

Yine de keyifsizliğinin kökeni esrarengiz kalsa bile, toparlanması (bu sözcük kullanılabilirse eğer) aydınlatıcıdır. 'Toparlanma' derken, depresif hallerinin kendilerini haklı gösterip sürekli kılmak için ihtiyaç duydukları bilinçten söz ediyorum. Kültürümüzün ölümcül nitelikli tarihsel-olmayan temelini göz önüne aldığımızda, nevrozların ya da akıl hastalığının tarihsel içeriğini hepimiz küçümsemeyi ya da görmezlikten gelmeyi tercih ederiz. Uzak geçmişe dair anlatılan aşırı örneklerin bazen kabullenildiği olur; örneğin, on dördüncü yüzyılda St. Vitus Dansı* salgınları ile Yüz Yıl Savaşları'nın ve Büyük Veba'nın yol açtığı ıstıraplar arasında bir bağlantının varlığı teslim edilir. Fakat, diyelim Van Gogh'un içsel çatışmalarının çoğunun, on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki ahlâki çelişkileri yansıtıyor olmasını nasıl değerlendireceğiz? İncinebilirliğin özel sebepleri bulunabilir, fakat bu duygu, genellikle yaralayıcı ve hasar verici şeylerin çok daha büyük ölçekte ve özlü bir şekilde dışa vurmasını da sağlar.

Sassall'ın depresyonlarını kalıcılaştıran, az önce irdelemiş olduğumuz iki problem vardır: hastalarının çektiği acılar ile kendi yetersizlik duygusu. Onun depresyonuna yansıdığı şekliyle bu duygular elbette bir ölçüde çarpıtılmıştır, ancak bu çarpıtılmış halinde bile epeyce bir gerçeğin yattığı malumdur.

Sassall iyi çalışan biridir. Özellikle karmaşık vakalarda, birbirinden değişik faktörleri ayırmasını bilir, sonra da onlar arasındaki bağıntıların mantığını izlemeye koyulur. Pratik donanımında genel bir atılım yapmayı (mesela, bir kar-

*) Akut romatizmal ateş. (y.n.)

diyograf cihazı edinmeyi) planlamaktadır aslında. Kendini güncel tecrübelerinin ustası sayarken, Orman'da yapılmak üzere onu bekleyen işlerin ölçüsü, fiilen onun orada bulunmasının ne kadar doğru olduğunun bir teyididir. Sassall hep gözlemcidir, yalnız böyle bir ruh halinde normalde ismini koyabileceği ya da açıklama getirebileceği şeylerin çok daha fazlasının farkındadır. Her şey ona kayda değer görünmektedir çünkü. Bu itki, çok sayıda zorunlu işlem, tepki ve kontrolü seçme ve uygulama sürecine öyle bir hız katar ki, doktorun işini görürken ne yaptığı üzerine bizzat spekülasyon yürütmesini sağlayacak kadar zaman da tanır ona. Yani, Sassall yaratıcı bir usulle çalışmaktadır.

Onun sıkıntısını çekeceği hayal kırıklığı, muhtemelen hiçbir ciddi sonucu olmayan küçük tersliklerle artacak türdendir. Oysa gerçekten ciddi bir kriz söz konusu olsa, bütün dikkatini oraya vermesi gerekeceği için aynı etkinin doğması akla dahi getirilemezdi. Demek ki Sassall, sorumluluk hissi konusunda alışılagelmiş kalıptan biraz daha fazla bilinçli hareket etmektedir. Bir hastasını sevdi diye hiçbir şey ters gitmemiştir. Dahası, hasta bu durumun farkında bile olmaz. Sassall da ya müteşekkir olur, ya da eskisi gibi homurdanmaya devam eder. Terslik konusunda hissettiklerini hastasına söylemesi, Sassall açısından imkânsız bir şeydir. Üstelik bunun için üstü kapalı veya tıbbi etiketli bahanelere sığınmaya kalkmaz. Gelgelelim, hasta kendi durumunu anlamayacağı ve anlamadığı halde memnuniyetini sürdürmeye devam edeceği için, Sassall hastalarının ilgilerine hastanın kendisinden daha duyarlıdır. Bir terslik çıktığı zaman, hastanın olumsuz yönde etkilenmesinden daha fazla sıkıntı yaşar. Bu yüzden Sassall'ın yüksek bilinci, ona -iyi çalışırken hep faydasını gördüğü gibi- yeni kanıtlar ve veriler sağlamanın yerine, birdenbire dikkatini kendi üs-

tünlüğüne yöneltmesine sebep olur. Bir anlık ılımlı bir paranoyanın eşiğine varmıştır. Olayların normal akışında böyle bir an, herhalde insanın kendisine dair yapacağı ironik bir yorumla atlatılır. Fakat kişi o anda bilinçdışında depresif haline bir mazeret arıyorsa, gelişkin duyarlılığı ile seçtiği hastaların ayrıcalıksız hayatı arasındaki çelişkide kendi kendini ezmeye koyulabilir. Ona cesaret veren ve yeteneklerini pekiştiren zorlu vakalar, artık haddini aşan bir cüretkârlığın kanıtları olarak görünmeye başlar.

Suçluluk duygusu, onu başkalarının ıstıraplarından daha fazla etkilenir bir ruh haline sokar. Ona ânım değeri sorusunu da hatırlatan bu ıstıraplar, kendi hayatının göreli boşluğunu su yüzüne çıkartır. Sassall bunu yadsımak için, daha önce gördüğümüz gibi, ıstırabın yoğunluğuyla başa çıkmanın derdine düşer. Bu durumda, onların çektiği ıstırapla aynı yoğunlukta çalışacaktır. Sonuçta, işine karşı takıntılı bir tutum sergilemiş olur.

Çok geçmeden, tepkileri yavaşladığı ve konsantrasyon yeteneği azaldığı için keyfi kaçacaktır doktorun. Anlaşılan, kendi işinin en temel gereklerini yerine getiremiyordur artık. Hâlâ yapılması gereken işlerin zorluğu (takıntılı çalışmasının getirdiği yapay etik temele rağmen), birdenbire onda başka, yok olup gitmiş bir dünyaya ait işlermiş izlenimi doğurur. Artık hiçbir düzeyde doktorluk yapamayacağına inandığı bir noktaya bile gelmiştir.

Aslında Sassall böylesi anlarda, ülke çapındaki pratisyen hekimlerin ortalamasından daha iyi bir tedavi uygulayabilecek beceriye sahiptir yine ve muhtemelen hâlâ bu konumunu muhafaza etmektedir. Ne var ki, durumunu kabullenmesi yetersizlik duygusunu ancak kısmen aşabilmesini sağlamaktadır. Demek ki, onun itirafını kabullene-

bilecek durumda olan hastalarının gözünde de bunalımını dile getirmiş olmaktadır. Sassall bu yolla hastalarının hoşgörüsüne sığınır. Güvendiği dağ da, hastalarının taleplerinin asgari düzeyde kalmasıdır. Böylece daire kapanır ve kapanmış daire, genellikle olduğu gibi, vicdani acıların mührüdür.

Sassall yine de istediğini yapan bir adamdır. Veya, daha doğru bir ifadeyle, peşine düşmeyi arzu ettiği şeyi kovalayan biridir. Bazen bu takip sıkıntı ve hüsran doğurur, ama bu sürecin, başından sonuna doktorun eşsiz bir tatmin kaynağı olduğuna şüphe yoktur. Yaptığı işin hayatına yaraşır bir bahane olduğuna inanan her sanatçı -ya da herkes- gibi, toplumumuzun sefil standartlarına vurulduğunda o talihli bir adamdır.

Onu eleştirmek kolaydır. Siyaseti görmezlikten gelerek onu eleştirmek mümkündür. Eğer o, hastalarının hayatlarıyla -hem tıbbi olarak hem de genel anlamda- bu kadar yakından ilgiliyse, onların hayatlarını iyileştirmek ya da savunmak için siyasal eyleme kalkışmayı niçin şart görmesin ki?

Sassall, bir sağlık merkezinde çalışmak ya da bir gruba katılmak yerine tek başına görev yapıyor diye eleştirilebilir. Peki o, tek başına sorumluluk taşıma idealiyle kafayı bozmuş, modası geçkin bir on dokuzuncu yüzyıl romantiği midir? Son analizde, böylesi bir ideal bir nevi paternalizm sayılmaz mı?

Sassall'ın kendisi bu tür eleştirilerin nereye vardığının çok iyi farkındadır. Dolayısıyla, "Bazen merak ediyorum," der, " benim ne kadarım eski geleneksel köy doktorunun sonuncusu, ne kadarım da geleceğe ait bir doktor, diye. Bir doktor bunların ikisi birden olabilir mi?"

Keşke, yazdıklarımı özetleyip metnin dikkat çekici yanlarını toparlayarak bu denemeye bir sonuç kaleme alabilseydim. Ama yazamam. Bu denemeyi nihayete erdirmek benim yeteneklerimi aşıyor. Dolayısıyla, eğer bu kitabı Sassall hakkında başka bir hikâyeyle bitirirsem, çoğu okur belki bu eksikliğin farkına varmaz. Şiirin o meşhur bağımsızlığının büyük kısmını teslim ettiği yer, muhakemedir.

Öte yandan, engellerin salt benden kaynaklanmadığını varsayarak, bu denemenin niçin bir sonuç bölümüyle bitirilemeyeceğini analiz etmek belki daha isabetli olur.

Aslında hiçbir şey bir sonuca varmış değildir. Sassall, talihli bir insanın bugün inandığı yolda çalışmaya devam etmesi için şart olan kurnazca sezgisiyle, kendi ihtiyaç duyduğu ortamı fiilen sağlamış durumdadır. Bunun için bedel ödemiştir elbette, ama geldiği yer de genelde doyurucu bir noktadır. Bu ortamın içinde çalışmaya devam etmektedir. Şu anda ben bu satırları yazarken de çalışmaktadır: Ya rutin bir enfeksiyon için rutin bir ilaç reçetesi yazıyordur, ya birinin başparmağından birkaç damla kan aldıktan sonra derdini dinliyordur, ya kendisini -erkek ya da kadın- bir hastanın karşısındaki kişi olarak tasavvur ediyordur, ya bir ilaç firmasının satış temsilcisiyle konuşuyordur, ya idrar testi yapıyordur, ya da daha fazla, daha daha fazla şey öğrenmeye çalışıyordur.

Kendi adına sağladığı ortamı bir ölçüde anlattım size; fakat nihai olarak onun koşulları, ancak içinde bulunduğu ortamda yaptığı işe bakarak değerlendirilebilir. Ben de Sassall'ın çalışmasını, eğer o kurmaca bir karakter olsaydı yapabileceğim kolaylıkta değerlendiremem. Şu anda, belirli bir anlamıyla asıl olarak kurgu, yabancı bir görünüm kazanmaktadır. Kurguda yalnızca, bir karakterin -bütün etkenleri hesaba katarak- hayranlık duyulası biri olacağı-

na *karar vermek* zorunda kalmazsınız. Elbette böyle bir sorun, çözülmesi gereken bir durum olarak varlığını muhafaza eder; fakat sizin yarattığınız etkinin, tasarladığınız çerçevenin tam zıttı yönde gerçekleşmiş olma ihtimali de söz konusudur. Yine de –sonuçlar bir kararla yazılır. Halbuki ben şu anda hiçbir karar veremiyorum.

Burada, romancıdan bile daha serbest davranma imkânına sahip olan otobiyografi yazarının tam zıttı bir konumdayım. Ne de olsa o yazarın konusu kendisidir, kendi kendisinin tarihçisidir. Hiçbir şey, hiç kimse, uydurulmuş bir karakter dahi ona sitem edemez. Onun atladığı, çarpıttığı, uydurduğu her şey -en azından otobiyografi türünün mantığı gereği- meşrudur. Belki de otobiyografinin asıl cazibesi burada yatar: Üzerinde kontrolünüz olmamış her olayın nasıl ele alınacağı, sonunda, sizin kararınıza tabidir. Oysa ben, bir türlü sarıp hakim olamadığım gerçekliklerin merhametine kalmış durumdayım.

Biyografilerin, otobiyografilerden apayrı bir tür olarak, bazen halen yaşamakta olan kişiler hakkında yazıldığı ve bu kitaplarda, metnin kendi yapısı uyarınca bir sonuca varıldığı doğrudur. Ancak bu tür biyografilerin konu aldığı kişiler ya ünlü, ya da kötü ünlü kimselerdir. Bizim gelecekteki başbakanlarımız ya da haklarında bilgi sahibi olmamız gereken yabancı siyasetçilerdir. Okur da yazar da kitaba başlamadan önce o kitabın niçin yazıldığını bilir. Çünkü X kişisi, ünlü X'tir. Hikâye de doğal olarak X'in, bir tür ilahlaşmış biçimde, şu anki gücüne ulaştığı zaman nihayete erecektir.

Sassall böyle bir adam değildir.

Onun öldüğünü varsayalım, diyebilirsiniz. Ancak o ölmüş olsaydı ben zaten farklı bir deneme yazardım. Hem bir insanın hayatının ölümüyle baştan aşağı dönüşüme

uğradığını söylemek bana saçma görünüyor –burada onu tanıyanların, hatta hakkında bilgi sahibi olanların nezdinde, demek istiyorum. Bunun en basit doğrulaması, bir sanatçı öldüğü zaman yaşanan şeylerdir.

Geçen hafta görüp de ressamının hâlâ yaşıyor olduğunu sandığınız resim, bu hafta, onun öldüğü bilgisine sahip olduktan sonra baktığınız aynı resim değildir artık (aynı tuvalde duruyor olmasına rağmen). Şu andan itibaren herkes o resmi sizin bugün baktığınız gözle görecektir. Geçen haftanın resmi, ressamıyla birlikte ölmüştür. Bu aşırı derecede metafizik bir yorum gibi gelebilir. Oysa değildir. Sadece bizim soyut düşünme yeteneğimizin -ya da kendi payımıza, mecburiyetimizin- ürünüdür. Sanatçı hayattayken, resmini (açıkça bitmiş bir resim olduğu halde) hâlâ devam etmekte olan bir çalışmanın parçası gibi görürüz. Ona, bitmemiş bir sürecin parçası gözüyle bakarız. Bakınca birtakım etiketler de yapıştırırız tabii ki: vaatkâr, hayal kırıcı, beklenmedik, vb. Ama sanatçı ölünce, resim artık belirli bir eserler bütününün parçasına dönüşür. Sanatçı bu eserleri yapmıştır. Bize kalan onlardır. Onlar hakkında düşünüp söyleyebileceğimiz şeyler değişir. Artık sanatçıya (ki o sanatçı, makul bir karşılaşma fırsatı bile bulunmadığı için hiç görmediğimiz biri bile olsa) doğrudan hitap etmek mümkün değildir; artık yalnızca kendi başımıza düşünüp konuşabiliriz. Tartışma konusu artık sanatçının bilinmeyen niyetleri, muhtemel kafa karışıklıkları, umutları, iknaya açık olması, değişme yeteneği falan olmaktan çıkar: Şimdiki konumuz, bize kalan eserlerin kendimize nasıl bir faydasının olduğudur. Sanatçı ölünce başrole biz geçeriz.

Hayatta da aynısı olur. Bir insanın ölümü onun hakkındaki her şeyi kesinleştirir. Elbette bazı sırlar da onunla birlikte toprağa gidebilir. Elbette yüz yıl sonra biri çıkıp, bel-

gelerini tarayarak onun hayatıyla ilgili bir noktayı tamamen farklı bir ışıkta değerlendirebilir, cenazesine katılan insanların hiçbirinin haberdar olmadığı bir bilgi üzerinden yepyeni bir yorum yapabilir. Ölüm, olguları niceliksel olarak değil, niteliksel olarak değiştirir. Bir insan hakkında o öldüğü için daha fazla şey öğrenilmez. Fakat onun hakkında zaten bilinen şeylerin pekiştirilmesi ve daha tanımlı bir çerçeveye oturtulması mümkündür. Ama belirsizliklerin daha berrak hale getirilmesini, daha fazla bilginin değişmesini, onun hakkında daha daha fazla şey öğrenmeyi pek umamayız. Artık başrolde kendimiz varızdır ve kendi kararlarımızı kendimiz almamız gerekir.

Dolayısıyla, eğer Sassall ölmüş olsaydı, onun hakkında çok daha az spekülasyon yapma riskini getiren bir deneme kaleme alırdım. Bunun bir sebebi, onun hakkında daha kesin bir hatırat yazmak, benzerliğini muhafaza etmek istemem olurdu. Ama esas sebep, hakkında bir deneme kaleme alırken -şimdiki gibi, hâlâ yazıyor olduğum şu anki gibi- Sassall'ın hayatının bir süreç olarak hâlâ yaşanan (sabitleşmemiş, gizemli, kendi amaçlarına dair bile yarı bilinçli) birçok yönünü bilmiyor olmamdır. Eğer ölmüş olsaydı, bu denemeyi ölümün onun hayatını sona erdirdiği şekilde bitirirdim. Duygusallığa kapılmayıp dinsel imalarda bulunmadan, onun -en azından şu denemenin son sayfalarında- huzur içinde yatmasını dilerdim.

Gerçekte Sassall yaşıyor ve çalışmayı sürdürüyor, benim yürüttüğüm düşünceler onun hâlâ devam etmekte olan hayat süreciyle paralellik taşıyor: mümkün mertebe azamisini görmeye can atan, fakat kaçınılmaz olarak -parlak gün ışığında ortada kalakalmış bir yarasa gibi- yarı kör. Nihai bir sonuç ortaya koyamayacak, ancak seçeneklerin farkında olabilecek kadar kör.

Burada bu denemeye bir sonuç yazmayı neredeyse imkânsızlaştıran bir faktörden daha söz etmek gerekir. Böyle bir denemede, toplumumuz hakkında kapsayıcı genellemelere gitmeden, sonra da bu genellemeleri isabetli göstermek için işlenen konudan fazla uzaklaşmak zorunda kalmadan yazmak zor iştir.

O yüzden, ben basit olmaya çalışmalıyım. Böyle bir düzenin, o topraklarda yaşayan herkesi sınadığı ulusal krizleri ya da toplumsal bunalımları her zaman olur. Her şeyin olmasa bile çok şeyin bireyler, sınıflar, kurumlar ve önderler aracılığıyla ortalığa döküldüğü hakikat ânları da yaşanır. Fakat dünya genel olarak bu tür ifşaları pek takdir etmez ya da bunları anlamlandırmak için özel bir çaba harcamaz, oysa, söz konusu topluma ya da ülkeye ait olan kişilerin gözünde bu tür şeylerin önemi ve anlamı apaçık ortadadır. Belli bir krizin sonucunda kendilerini birbirlerine karşı tam ve kalıcı bir düşmanlık içinde bulanlar bile, o hakikat ânının ortaya döktüğü şeylerin yadsınamaz olduğu konusunda kesinlikle birleşeceklerdir.

Dolayısıyla, o ânı anlatan sözler çok düz anlamıyla düşünülmemelidir. Kriz hali günlerce, haftalarca, bazen yıllarca sürebilir. 1916'da Dublin'de böyle olmuştu mesela:

MacDonagh ve MacBride,
Connolly ve Pearse,
Ya şimdi, ya bir gün,
Ne zaman yeşil giyilirse,
Her şey değişir, değişir tamamen,
Doğar korkunç bir güzellik.

Aynı ruh haline 1940'da ülkenin Almanlara teslim olmasından sonra Fransa'da, 1956'da Budapeşte'de, kurtu-

luş savaşı sırasında Cezayir'de, Castro'nun 1959'da ikinci defa adaya ayak bastığı Küba'da rastlanmıştı.

Hayatı böylesi bir bunalımın içinde geçmiş ve zihni bu olaylarla aydınlanmış bir kişi hakkında yazmak söz konusu olsaydı, hayatının en azından bir kısmını bir perspektife oturtmak, oynadığı tarihsel rolle ilişkilendirmek çok daha kolay olurdu. Eğer o biyografinin okurları da aynı bunalım döneminde yaşamışlarsa, onların bu role atfedilen değeri anlamaları çok daha kolaylaşırdı. Alman işgali döneminde yaşamış bir Fransız'a X kişisinin Direniş'te yer aldığını ya da Direniş'e yakın durduğunu, Y kişisininse bir *işbirlikçi* olduğunu söylemek, X'in ya da Y'nin bütün hayatının anlamını özetlemeye varır.

Sassall hayatında böyle bir kriz görmedi. Savaşa katıldı gerçi, ama bu cinste bir kriz diyemeyeceğimiz şekilde, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere saflarında. Yukarıda çerçevesini çizdiğim gibi ortaya çıkan ve sınamaya dönüşen bir krizde, herkes kendi seçimini yapmak durumundadır. İnsan kendi seçimini yapınca, başka seçimler yapmış kişilerin nezdinde yerini tartışma götürmez bir şekilde belirlemiş olur. Sanki o kişinin de bir parçasını oluşturduğu ve tutumunu ilan etmeye zorlayan tarihsel süreç, belirli bir anda herkese pusu kurmuşa benzemektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'de biz sadece resmi makamların yaptığı ve her gün bizim adımıza resmi yollarla meşru gösterdikleri bir seçimi onaylamak zorundaydık.

Savaştan beri -son yirmi yıllık zaman diliminde-, hakikat ânının kesin ve süregen bir antitezi olarak değerlendirilmesi gereken bir dönemden geçtik. Bu sürede herhangi bir seçim yapmak durumunda olmadık. Bazı temel siyasal kararlar hep uzaklarda, bizim adımıza alındı –bize bir seçim yapma meselesi olarak sunulmadan tabii. Parlamen-

todaki muhalefet sadece ayrıntı muhalefeti: İki etkili siyasal parti temel meselelerde fikir birliği içinde. Yeryüzünde yaşayan insanların dörtte üçü açısından ölüm-kalım yakıcılığındaki sorunlarla (ırk eşitliği, ulusal ve ekonomik bağımsızlık hakkı, sınıf sömürüsünün ortadan kalkması, polis devletinde özgürlük -ve hayatta kalma- mücadelesi, açlığın yok edilmesi, vb. sorunlarla) ilgili olarak bir seçim yapma yükümlülüğümüz bizlerden esirgeniyor. Hepimizin kendimize göre fikirleri var, fakat kendi aramızda bile bunlara pek değer biçen yok.

Seçim yapmaya da, başkalarının seçim yapmasına tanıklık etmeye de alışmamış olan bizler, birbirini değerlendirip yargılamamızı sağlayacak standart ölçülerden yoksun kalıyoruz böylece. Geriye kalan tek standart, kişisel beğeni -ya da onun ticari çeşidi olan, Kişilik- oluyor.

Sorsanız, birçok insan bunun bizim talihimiz olduğunu söyler. Bense bundan kuşkuluyum. Bizim seçim yapmak zorunda kalmaktan muaf tutuluşumuz, şimdiye değin en önemli, geleceğimizi etkileyecek denli hayati sorunların -esasen ekonomik sorunların- sürekli ertelenmesinden başka sonuç doğurmadı. Herhalde vakit çok geç olana değin sorunlarımızı erteleyip durmaya da devam edeceğiz. Sonra da -belki Sassall'ın bile göreceği bir zaman diliminde- içine yuvarlandığımız krizin acısını çekeceğiz.

Sassall'ın düşüncelerinin çoğunu iyi biliyorum. Sanırım onun gelecekteki öngörülebilir bir durum karşısında nasıl seçimler yapacağını kestirebilirim. Fakat benim tahminlerim ister doğru olsun ister yanlış, veya akla getirebileceğimiz durumlar gerçekten öngörülebilir nitelikli olsa da olmasa da, kritik olan, onun yapacağına inandığım seçimi (hayatının amacını teyit edebilecek nitelikteki seçimini) değerlendirme ölçütlerinin, şu anda öznel boyutlu kalması, dolaysız

ölçülerden ziyade ima yollu belirtiler şeklinde tarif edilmesidir. Bu seçimler öznel boyutlu kalmak zorundadır, çünkü şu anda içinde yaşadığımız, kararlardan dışlanma ve sorunlarımızın ertelenmesi ortamında, iradi tercihleri diri tutabilecek tek şey ancak kişisel inanca ve tahayyül gücüne dayalı bir kararlılık olabilir. Bazı çevreler, tarihsel seçimlerin dünyanın her yerinde değerlendirileceği bazı nesnel ölçülerden bahsediyor görünebilirler, fakat pencereden dışarıyı dehşetengiz bakışlarla seyretmeye alışkın olan bu tür insanlar, hissiyatsız, dogmatik bir kesinliğin hüküm sürdüğü çeşitli akademilerin çatısına sığınmışlardır. Oysa benim hissettiğim ve ima ederek dile getirdiğim görüşlerin herhangi birini ikna etme ihtimali epeyce azdır ve bu da oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Bizler uzun peşrevin sonunu bekliyoruz.

Yazdıklarımı şu satıra (konunun eteklerine) kadar takip etmiş olan okurlar şöyle bir sav ileri sürebilirler: *Gelecek zaten sorunlu olmak durumundadır: dünün hesabı dünde, bugünün hesabı bugünde kesilir; o hesap da muhakkak ki eksik kalır.*

Fakat bu noktada bir başka güçlükle karşı karşıyayız. Sassall'ın meslek hayatı yirmi beş yılı doldurdu. Bugün itibariyle 100 bini aşkın vakaya bakmış olmalı. Bu 'iyi' bir sicile benziyor. Fakat sadece 10 bin vakaya bakmış olsaydı sicili daha az 'iyi' mi olurdu? Onun zeki ama özensiz bir doktor olduğunu varsayarsak, bir vaka, on vaka, yüz vakayı özensizce ele aldığı için siciline kaç eksi puan işlenmeliydi? Zeki ama alışık olunmadık derecede kendini işine hasreden bir doktor olduğunu varsaydığımızda da siciline kaç artı puan işlenmelidir? Ve ikramiyesi ne olacaktır?

Bu tür varsayımlar saçma görünüyor. Öyleyse şu soruyu yöneltelim: Dindirilen bir acının toplumsal değeri ne-

dir? Kurtarılan bir hayatın değeri nedir? Ciddi bir hastalığın iyi edilmesinin değeri, ufak bir şairin daha iyi şiirlerinden birine kıyasla nedir? Doğru ama son derece güç konmuş bir teşhis, kocaman bir tuvalde resim yapmakla nasıl kıyaslanır? Açıkça görülüyor ki, kıyas yöntemi aynı derecede saçmadır.

Bir doktor mesleki açıdan -mesleki hünerlerinde tutarlı bir seyir izlemesiyle- değerlendirilmeli midir? Bir cerrahı örnek aldığımızda bunun bir anlamı var gibi görünüyor, çünkü cerrahın görevleri -ne kadar karmaşık olursa olsun- sınırlıdır. Operasyonlarının bir başı, bir de sonu vardır ve arada gerekli kontrollerin yapılması gerekebilir. Bir teknik de, ne kadar incelik gerektirirse gerektirsin, her zaman belirli sınırlar içinde uygulanır. Dolayısıyla, Sassall gibi bir doktoru değerlendirmek çok daha zor olacaktır. Burada sorunu karmaşık hale getirmek istiyor değilim. Şimdi, Sassall'ın bir hekim olarak performansındaki tutarlılık seviyesinin bir teknik şeklinde ölçülebileceğini varsayalım. Bu durumda performansına, bir teknisyen gibi not biçilebilir. Kullandığı teknikle hastalığı tedavi ettiği ve hastalık da tedavi gerektirdiği için, Sassall'ın teknisyen olarak alacağı not, onun çalışmasının değerini belirleyebilmelidir.

Peki ama bu yöntemin bizi tatmin etmesi mümkün mü? Onun yeteneğinin değeri, başarıyla uygulamış olduğu tedavilerin değerinden başka bir yerde aranabilir mi?

Bu noktada okurlarımın araya girdiklerini tasavvur ediyorum: Elbette bu yollar bizi ikna etmez, diyeceklerdir. Oysa cevapların sınırlılığı ya da saçmalığı, soruları hangi usulle sorduğunuza bağlıdır. Bir insanın hayat boyu ortaya koyduğu emeğin, sanki bir ambara istif edilmiş mallarmış gibi değerlendirilmesini bekleyemezsiniz. Burada makul bir ölçü yoktur.

Sorularımın doyurucu cevaplarla karşılanamadığının farkındayım. Fakat bu soruları sormamdaki amaç, toplumumuzda sıradan bir doktorun çalışmasının nasıl algılanacağını, nasıl ölçüleceğini hiçbirimizin bilmediğini fark etme noktasına gelmenizi sağlamaktı. 'Ölçü' derken sabit bir ölçeğe göre yapılan bir *hesaplamayı* değil, bilakis, onun *nasıl ölçüleceğini* kastediyorum. Bu mesele doktoru sanatçıyla, uçak pilotuyla, hukukçuyla, şarlatan bir siyasetçiyle kıyaslayarak, sonra da bu mesleklerin hepsini bir sıraya koymakla hallolmaz. Bu meselenin çözümü, söz konusu kıyaslamayı doktorun yaptığı (ya da yapmadığı) şeyleri daha iyi takdir etmemizi sağlayacak başka örnekler ışığında ortaya koymaktır.

Yeni bir ilaç keşfeden hekimler ya da biyokimyagerler ekibiyle ilgili bir haber duyduğumuzda, onların başarılarını kolayca değerlendirebiliriz. Yeni bir ilaç 'tıbbın ilerlemesi'ne katkıda bulunur. Bunu kabul etmek kolaydır, çünkü keşfin içerdiği vaat hâlâ soyuttur. 'Bilim' ya da 'ilerleme' etiketi altına yerleştirilebilir.

Fakat, yaptığı tam da aynı çağda yaşadığı insanlardan birkaç bininin hayatlarını kolaylaştırmak (bazen de kurtarmak) olan bir insanın çalışmasını hayali olarak ölçmeye çalıştığımızda, çok farklı bir konuya girmiş oluruz. Doğallıkla bu performansını -ilkesel bir bakışla- iyi bir şey olarak görürüz. Ancak yaptığı işleri tam bir ölçüye vurmak için, müdahale ettiği o hayatların şimdi bizim nezdimizde ne kadar değerli olduğu konusunda bir sonuca varmamız gerekir.

Doktor bir halk kahramanıdır: Doktorların televizyonda ne kadar sık ve kolay bir şekilde böyle tanımlanmış olduğuna hepiniz rastlamışsınızdır. Eğer doktorların eğitimi o kadar uzun sürmese ve pahalıya gelmese, her anne seve se-

ve çocuğunun doktor olmasını isterdi. Bütün mesleklerin en idealize edilmiş olanı, doktorluktur. Fakat bu, soyut bir idealleştirmedir. Doktor olmaya karar vermiş genç insanların bir bölümü, ilk başta bu idealden etkilenirler. Benim görüşümce, çok sayıda örneğinin sinikleşmesinin ve hüsrana kapılmasının temel sebeplerinden birisi, soyut idealizm zamanla seyreleceği için, doktorların tedavi ettikleri hastalarının fiili hayatlarının değerinden emin olamamalarıdır. Kuşkusuz kendileri duygusuz ya da merhametsiz kişiler oldukları için değil, bir insan hayatının değerinin ne olduğunu bilmekten aciz bir toplum içinde yaşamaları ve bu toplumu kabullenmemelerinden gelmektedir bu tutumları.

Oysa bu duruma tahammül gösterilemez. Eğer gösterilirse, ya bütün bu bilgileri ve onlarla beraber bütün demokrasi numaralarını çöpe atıp, doğrudan totaliter düzene geçmek gerekir, ya da bu bilgileri dikkate alıp, düzeni devrimcileştirmek. Her iki yolda da köklü bir dönüşüm meydana gelmiş olacaktır.

Söylediğimi daha berrak bir şekilde ifade edeyim. Benim bir insan hayatının değerinin ne olduğunu bilmek gibi bir iddiam yok. Zaten bu soruya -geçmişin kalıntısı olarak, Ortaçağ'a yakışır dinsel cevapları tekrarlamaya yatkın değilseniz- nihai ya da şahsi bir cevap verilemez. Sorunun niteliği, toplumsaldır. Bir birey ona *kendi başına* cevap veremez. Cevabın bulunduğu yer, belirli bir zamanda belirli bir toplumsal yapının içerisinde var olabilecek ilişkiler toplamının içidir. Nihayet, bir insanın kendi gözündeki değeri, onun kendini nasıl gördüğüyle ifade edilir.

Oysa toplumsal gelişme diyalektik bir nitelik taşıdığından ve mevcut toplumsal ilişkiler ile ihtimal dahilindeki seçenekler arasında her zaman bir çelişki bulunduğun-

dan, halihazırdaki cevabın bazen, eylem ya da düşünce alanında meydana gelen yeni gelişmelerin ortaya attığı sorulara yetmeyeceğini de kabul etmek gerekir.

Ben Gramsci'nin ilkin yıllar önce okuduğum bir denemesindeki bir paragrafı hiç unutmadım. Gramsci, 1930 yılı civarında hapishanede kaleme aldığı bir denemede şöyle yazıyordu:

> Dolayısıyla, insanın ne olduğu sorunu, her zaman ortaya 'insan doğası', ya da 'genel insan' denen bir problem şeklinde; kalkış noktası esasen 'yekpare fikir' olan, 'insan'a dair olan her şeyi kapsayacak şekilde tasarlanmış bir soyutlamaya dayanan bir insan bilimi -bir felsefe- yaratma girişimi olarak konur. Fakat bu bir gerçeklik ve bir fikir olarak mı, bir kalkış noktası olarak mı -yoksa bir varış noktası olarak mı- insanlıktır?

Bir gerçeklik olarak, bir fikir olarak, bir kalkış noktası olarak, ya da bir varış noktası olarak insanlık?

Ben burada, bir insan hayatının kıymetini bildiğimi iddia edecek değilim –zaten bu soru sözle cevaplanamaz, ancak eylemle, daha insani bir toplum kurarak cevaplanabilir.

Benim bütün bildiğim, şu anda içinde yaşadığımız toplumun, tamamen yıkamadığı hayatların çoğunu boşa harcadığı ve zorla dayatılan bir ikiyüzlülüğü ağır ağır işleyerek, içini boşalttığıdır: Ayrıca, ya hastayla doğrudan temas kurarak ya da bir devlet kurumu aracılığıyla şifa satma evresini aşmış bir doktorun, kendi koşulları içerisinde, dil uzatılamaz bir yerde durduğudur.

---

*) Antonio Gramsci, *The Modern Prince and Other Writings* (New York: International Publishers).

Bir sonuca varamadık, ama basit bir yere geldik. Sassall doktorluk yapmaktadır. Onun çalışması herhalde benim doktorluk tarifime biraz uyar. Henüz doktorun katkılarını toplumsal düzlemde değerlendirebilecek bir toplum kurmaya başlayamadığımız, dolayısıyla onu en iyi ihtimalle sadece ampirik standartlarıyla değerlendirebileceğimiz için, ben de bu kitabı olsa olsa, bizzat Sassall'ın işletmek zorunda olduğu mantığı, yani olanca metanetine karşın içinde büyük bir olumlayıcı vizyonun tohumunu taşıyan bir mantığı aktararak bitirebilirim: "Bana her ölümü hatırlatışlarında -ki bu her gün olur- kendimi düşünür ve bu sayede işime daha çok sarılırım."

Ortak kitapları *Anlatmanın Başka Bir Biçimi* ve *Yedinci Adam*'la tanınan yazar John Berger ile fotoğrafçı Jean Mohr'un fotoğraf-deneme türündeki bu kitabı, esas itibariyle toplumsal gözlem ile tıp felsefesini birleştiren bir eserdir. Berger ile Mohr'un çalışmalarının odağına aldıkları köy doktoru John Sassall, yılmak bilmeden görev yaptığı sahada ilgisini daha çok sakatlara, ölmekte olan kişilere ve yalnızlara yöneltmiştir. Bu anlamıyla hastalarına şifa arayan bir hekim olmaktan çıkıp, onların hayatlarının sicil kâtibi olarak hatıra biriktiren bir gözlemci yanıyla dikkat çekicidir. Dolayısıyla, yoğun bir ilgi ve ayrıntılı gözlemlerin ürünü olan doktorun hayatı (ve bu kitap), insanın hayatının değeri üzerine nefis bir tefekkür metnidir.

agora kitaplığı • 214

ISBN 978-605-103-011-1

fotograf-deneme • 3

16 YTL

www.agorakitapligi.com